

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Merklin

Družbena povezanost ženske identitete z identiteto matere

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Merklin

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Družbena povezanost ženske identitete z identiteto matere

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Družbena povezanost ženske identitete z identiteto matere

Zahodna družba, na katero se fokusiram v magistrski nalogi predvideva, da mora vsaka normalna ženska v svoji rodni dobi postati mati. Materinstvo se ženskam že zelo zgodaj v otroštvu predstavlja kot njihova naravna vloga, kot osrednji in neizogiben del njihovega življenjskega poteka. Življenje ženske spremlja ideologija edinstvenosti materinske izkušnje, ki povečuje nezamenljivo vlogo ženske pri vzgoji in skrbi za otroka, saj jo lahko dobro opravi samo mati. V nasprotnem primeru, ko ženska zaradi nematerinstva odstopa od družbenih norm, pa se mora soočiti s stigmatom in družbenimi pritiski. Empirični del magistrske naloge odgovarja na dve raziskovalni vprašanji, ki sprašujeta, kdo izvaja pristiske, na kakšen način ter kakšne strategije uporabljajo ženske pri soočanju z njimi. Po pregledu relevantne strokovne literature sem v empiričnem delu opravila polstrukturirane intervjuje z ženskami, stariimi med 30 in 40 let, ki nimajo otrok. Odgovori intervjuvank so pokazali, da pritiske najpogosteje izvajajo starejši družinski člani in da se pritiski manifestirajo predvsem skozi različna vprašanja o načrtih za starševstvo. Kar se tiče strategij za spopadanje s pritiski pa se ženske zatečejo k ignoriranju vprašanj, hitrim razlagam in navideznim zagotovitvam o načrtovanju otroka.

Ključne besede: ženskost, materinstvo, nematerinstvo, družbeni pritiski, materinski mit.

Social connection of identity of a woman with identity of a mother

Western society, which is the focus of this paper, assumes that every normal woman must become a mother during her fertile years. Motherhood is presented as a natural, central and unavoidable part of woman's life from very early childhood. Woman's life is accompanied by the ideology of what an unique experience it is to become a mother. The same ideology glorifies the irreplaceable role that woman plays in caring for a child, because only a mother can do this well. On the other hand, if a woman differs from social norms because of non-motherhood, she must face stigma and social pressures. Empirical part of this paper answers two research questions, asking who applies pressure, in what way and what strategies do women use to cope with them. After literature overview, I conducted semi-structured interviews with women aged between 30 and 40 years, that are child free. Interviewee's answers showed that pressures are most commonly applied by older family members and that pressures are manifested through different questions about plans for parenthood. About coping strategies, women are most likely to ignore questions, offer quick explanations or give false assurances about planning a child.

Keywords: womanhood, motherhood, non-motherhood, social pressures, motherhood myth.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD.....	5
2	JE MATERINSTVO PRIMARNA VLOGA ŽENSKE?	6
2.1	Ženska je družinski človek.....	9
2.2	Vzgajanje deklic.....	13
2.3	Miti o materinstvu.....	16
2.4	Kritika ideologije materinstva.....	20
3	DRUŽBENO ZANIKANJE ŽENSK NEMATER.....	23
3.1	Stigmatiziranje žensk nemater.....	25
3.2	Odločitev za nematerinstvo.....	27
3.3	Prelaganje materinstva.....	31
3.4	Spopadanje s stigmo nematerinstva.....	35
4	EMPIRIČNI DEL.....	40
4.1	Opredelitev problema in cilji raziskave.....	40
4.2	Izhodiščna teza in raziskovalna vprašanja.....	43
4.3	Metodološki načrt raziskave.....	44
4.3.1	Vzorec.....	47
4.3.2	Socialno demografski podatki.....	50
4.3.3	Zbiranje in obdelava podatkov.....	51
4.4	Analiza in interpretacija rezultatov.....	52
4.4.1	Razlogi, da posameznice nimajo otrok.....	53
4.4.2	Družbeni pritiski na ženske brez otrok in manifestacija le-teh.....	55
4.4.3	Viri pritiskov.....	68
4.4.4	Strategije za upravljanje z družbenimi pritiski.....	69
5	DISKUSIJA	73
6	SKLEP.....	77
7	LITERATURA.....	79

1 UVOD

Čas šolanja se podaljšuje, prav tako mladi odrasli postanejo ekonomsko samostojni veliko pozneje kot v prejšnjem stoletju zaradi velike konkurence na trgu dela. To je še posebej izrazito pri ženskah, kar pripelje do prelaganja odločitve za otroka, ali pa se za otroka nekatere ženske sploh ne odločijo in dajo prednost karieri (Laestheghe v Ule in Kuhar 2003, 108). Z upadanjem normativnih in zakonskih prisil na drugi strani narašča zahteva, da naj posameznik v vsakokratnem razmerju sil in zaporedju življenjskih obdobj oblikuje lasten način življenja, ki se sklada z njegovimi subjektivnimi predstavami, izkušnjami in interpretacijami (Sieder 1998, 266), zato se ženske, ki se še ne počutijo pripravljene na obveznosti materinstva, preprosto odločijo, da še ne bodo imele otrok. Zaradi te pomembne in nekonvencionalne odločitve o življenju brez otrok se ženske soočajo z raznoraznimi pritiski, ki jih nad njimi vršita okolica in družina.

V večini družb sta ženstvenost in materinstvo pojma, ki skupaj predstavljata žensko, in za prevladujoči del žensk na svetu je to še vedno njihova edina samoreprezentacija. Materinstvo je torej za ženske in za ostale člane družbe še vedno osnovno stanje obstoja ženske. Konstantna skrb za otroka, biti na voljo otroku in samožrtvovanje za otroka so le nekatere pozitivne vrednote, ki so neposredno povezane s pojmom dobrega materinjenja. Zgoraj našete vrednote, ki so se prenašale iz generacije v generacijo, spremljajo tudi stereotipi, ki vplivajo na nezavedne otroške želje, pričakovanja in upe o tem, kakšna bi mati morala biti in kako bi se morala vesti do svojega otroka (Lax 2006, 1–2).

Notranje družinske spremembe nakazujejo, da se pomen materinstva v postmoderni družbi le še krepi (Švab 2001, 115). Patriarhalna družba vidi materinjenje kot osrednji del ženske vloge v družini, odsotnost materinjenja pa pomeni nenormalnost in je nekaj, kar ogroža bistvo cele družine, to je rojevanje zdravih otrok. Podobno nenormalno ali patogeno je tudi, če se ženska odloči, da ne bo prevzela svoje tradicionalne družinske vloge, ki je vloga žene in vloga matere (Oakley 2000, 84).

V magistrski nalogi bom raziskovala družbeno povezanost ženske identitete z identiteto matere. V prvem delu bom naredila pregled literature o materinstvu kot primarni vlogi ženske

in družbenem zanikanju žensk nemater, hkrati pa bom skozi literaturo potrdila tudi izhodiščno tezo, ki pravi, da so ženske, ki se za otroka ne odločijo, stigmatizirane in doživljajo številne družbene pritiske.

V drugem, empiričnem delu, pa bom na podlagi podatkov, pridobljenih z intervjuji z ženskami starimi med 30 in 40 let, ki so v dlje časa trajajoči heteroseksualni partnerski zvezi in so brez otrok, poskušala odgovoriti na dve raziskovalni vprašanji. Prvo raziskovalno vprašanje se glasi, kdo in na kakšen način najpogosteje vrši pritisk nad ženskami, ki otrok (še) nimajo? Drugo raziskovalno vprašanje pa sprašuje, kakšne strategije imajo ženske, ki otrok (še) nimajo pri soočanju s temi pritiski?

Analizi in interpretaciji podatkov bo sledila še diskusija, kjer bom povzela bistvene ugotovitve in podala predloge za nadaljnja raziskovanja na to temo.

2 JE MATERINSTVO PRIMARNA VLOGA ŽENSKE?

Utemeljevanje različnih družbenih vlog moških in žensk je velikokrat slonelo na bioloških razlikah med moškim in ženskim spolom, biološke razlike pa dajejo podobno težo tudi prepričanju, da obstaja razlika v inteligenci, čustvenosti, motivaciji in splošnem vedenju med moškimi in ženskami (Ross 2016, 12).

Oakley (2000, 92) na drugi strani zavrača trditve, da so biološke razlike med spoloma vzrok za različne družbene vloge moškega in ženske, saj navaja, da za neenakosti med spoloma ne gre kriviti biološke vloge ženske pri rojevanju otrok, ampak je razlog za neenakost med moškim in žensko družbena vloga ženske, torej matere, pri skrbi za otroka. To pomeni, da je iz biologije izpeljana ženska značilnost v resnici družbeno konstruirana in iz te družbene konstrukcije izhajajo pomeni, razumevanje in nenazadnje definiranje materinstva in družbenih vlog žensk (Švab 2001, 102). Materinstvo je iz tega vidika enako kot gospodinjstvo, primarna naloga ženskosti in prav opravljanje teh dveh nalog ločuje položaj ženske od položaja moškega (Oakley 2000, 92).

Ena najbolj prevevajočih posplošitev, ki se je oblikovala iz teorij, ki zagovarjajo, da so ženske in moški zaradi svojih bioloških razlik različno inteligentni, motivirani in čustveni, je ideja o "materinskem instinktu" ali "materinskem nagonu", ki se ga tesno povezuje z

dojenjem, rojevanjem in skrbjo za otroka, in ki na splošno vpliva na vse aspekte ženske osebnosti (Ross 2016, 12).

Oliver (v Švab 2001, 96) zavrača idejo o nagonosti materinske vloge, saj navaja, da je v evropski civilizaciji ljubezen tista, ki je osrednji mehanizem materinskega delovanja in ne nagon, saj če bi bila materinska vloga v družbi res naravna, bi morala biti definirana z živalskim instinktom in ne z ljubeznijo. Naravnost materinske vloge v družbi je torej družbena (Švab 2001, 96).

Tudi Moore (1996, 58) se strinja, da materinstvo in materinjenje v nasprotju s splošnim prepričanjem nista "najbolj naravni stvari na svetu". Oba pojma sta se skozi čas in prostor spreminjala in sta vedno predstavljala nekaj drugačnega. V socialnokonstruktivistični perspektivi materinstvo torej ni biološko in naravno, ampak je ravno nasprotno, družbeno regulirano in determinirano. Materinstvo je tukaj razumljeno v kontekstu zgodovinskih, kulturnih, razrednih in etničnih razlik, zato je materinstvo iz te perspektive zgodovinsko in kulturno variabilno (Švab 2001, 97). Zgodovinski zapisi o dojljah in posvojitvah v Evropi pričajo o tem, kako drugačno je bilo materinstvo v preteklosti in kako zelo malo je ta predstava materinstva podobna sedanji evropsko-ameriški ideologiji materinstva (Moore 1996, 58).

Materinstvo torej ni naravno stanje, ampak je materinstvo institucija, ki se predstavlja kot naravna posledica bioloških značilnosti ženskega spola, kot naravna posledica spolnega odnosa med moškim in žensko in na zadnje kot naravna manifestacija prirojenih karakteristik, ki so značilne za ženski spol, ki jih družba rada posplošeno imenuje materinski nagon. Sam obstoj institucije materinstva je tako močan, da je le redko kdaj podvržen dvomom in preizpraševanju, kljub temu da je tema o primernih značilnostih materinstva še vedno velikokrat v središču različnih razprav. Materinstvo je še vedno obravnavano kot samoumevno, kot rezultat ali izid specifičnega družbenega procesa, ki ima zgodovinske in kulturne značilnosti (Smart 1996, 37).

Povezava med žensko in naravo se je zgodila v obdobju moderne meščanske družine. Socialno interpelacijo ženske v mater je spremljala interpelacija v naravo, iz tega pa lahko sklepamo, da je bilo potrebno prvo povezati žensko z naravo, da se je lahko zgodila interpelacija ženske v mater. Narava je bila torej nujen predpogoj za spreminjanje ženske v

skrbno, čutečo in odgovorno mater. Kontradiktorno pa je, da je od začetka moderne družine naprej materinstvo izrazito družbena vloga in ne samo biološka (Švab 2001, 110).

Moč, ki jo imajo ženske s tem, da lahko donosijo in rodijo otroka, je osrednjega pomena v praktično vseh konceptih materinstva. V judovsko-krščanski konceptualizaciji materinstva na primer se pričakuje, da se ženska odloči modro in se sama nesebično preda nalogi reprodukcije novih generacij, seveda ne glede na svoje lastne potrebe, socialno ekonomsko situacijo, v kateri ženska dejansko je, ne glede na to, kakšnega partnerja ima. V konkretno judovsko-krščanski konceptualizaciji materinstva je pomembno, da se mati vedno podredi tej ideološki predstavi o materinstvu (Silva 1996, 10). Kot navaja Lasch (v Lupton 1998, 110) je meščanski družinski sistem simultano poniževal in povzdigoval ženske. Ženske se je spodbujalo, da vedno pomagajo in da so s svojimi toplimi ženskimi kvalitetai na voljo svojemu možu in otrokom (Lupton 1998, 110), saj so po splošnem prepričanju ženske zaradi svoje biološke funkcije, ki je rojevanje, že po naravi bolj skrbne, pokorne in pasivne v primerjavi z moškimi (Ross 2016, 12).

Tukaj je dobro vprašanje, zakaj je družbeno nepredstavljivo in nesprejemljivo, da bi imela "dobra mati" pomisleke ali notranje konflikte v povezavi z njeno družbeno predpisano in pogosto zavedno ali nezavedno vlogo, ki jo je "sama" prevzela (Lax 2006, 2)?

Odgovor, ki nekako povzema splošno prepričanje v zahodnoevropski družbi je, da ženske zaradi svoje edinstvene sposobnosti rojevanja predstavljajo ključno vez med naravo in kulturo, med biološkim in družbenim. V zahodnoevropski zavesti ženska vedno predstavlja naravni pol, moški pa družbeni pol (Roach v Švab 2001, 95). Po tej "naravnosti" je torej ženska po "naravnih zakonih" podrejeno bitje, namenjeno rojevanju novih generacij (Jogan 1990, 91) in je zaradi "materinske vezi", ki so jo leta 1960 odkrili razvojni psihologi (Švab 2001, 97), predana skrbi za svoje otroke. Psihoanalitiki so med leti 1920 in 1930 razvijali idejo, da si vsaka normalna - naravna ženska želi imeti otroka in da tiste ženske, ki si otroka v resnici ne želijo, zavračajo svojo ženskost (Švab 2001, 97) in svojo tako imenovano "naravno" vlogo, ki jo imajo v družbi (Jogan 1990).

Vendar pa ideja o naravnosti ženske vloge v družbi ni nujno pravilna, saj kot navaja Švab (2001, 96), je biološkost ženske v resnici družbeno definirana, njena družbenost pa je nasprotno biološko determinirana. Torej je ženska družbenost odvisna in zaznamovana z

biološkimi značilnostmi, ki jih ženska ima, ironično pa je, da ta biološkost ni sama po sebi naravna, ampak je družbeno determinirana (Švab 2001, 96).

2.1 Ženska je družinski človek

Družina je ljubezni polna skupnost in ima 4 glavne naloge. Prva naloga je oblikovanje skupnosti oseb, druga je služenje življenju samemu, tretja naloga je udeleževanje pri razvoju družbe in zadnja naloga je udeležba pri življenju in poslanstvu Cerkev (Jogan 1986, 78). Prav tako je družina tista, ki določa identiteto človeka, ki ni samo dejanska, kot je moški in ženska, ampak je tudi ideološka. Če človeka opredelimo kot člana družine, mu s tem takoj nadenemo še družbeno dano identiteto, kot je na primer, moški je mož in oče, ženska je žena in mati, to je gospodinja (Oakley 2000, 79), kajti "gospodinja je zbirni pojem za ženo in za mater (Oakley 2000, 20)" in otrok je sin ali hčerka (Oakley 2000, 79). V moderni družini lahko torej zaznamo dve vrsti medosebnih vezi. Obema vrstama vezi pa je skupna diferenciacija spolnih vlog, ki se najučinkoviteje realizira skozi jezik. Prva vrsta vezi je vez med spoloma, za katero je značilna zakonska zveza in druga vez je medgeneracijska, ki je vez med starši in otroki (Oakley 2000, 75).

Pogledi na materinstvo so bili in so še zdaj zelo različni in fleksibilni (Silva 1996, 10), vendar pa ostaja nespremenjeno, da je v družbi materinstvo še vedno tisto, ki konstruira družino (Švab 2001, 179). Redefinicija in transformacija koncepta matere sta neločljiva dela zgodovine žensk. Zgodovina žensk v zahodni kulturi je bila strukturirana okrog dveh zelo podobnih pojavov. Prvi pojav je bila ločitev javne in zasebne sfere, kjer se je ženske potisnilo v sfero zasebnosti (Silva 1996, 10), kajti kot je bil prepričan papež Pij X., "hoteti potegniti ženo v vrvež javnega življenja pomeni isto, kot razkroj družine in družbe" (Jogan 1986, 29), drug pojav pa se navezuje na razvoj kapitalizma, kjer so ženske opravljale praviloma skrbstvene poklice, natančneje "prirojen poklic gospodinje, negovalke ali vzgojiteljice otrok" (Jogan 1986, 28). Če ju analiziramo skupaj, pa vidimo, da se je povečevanje gospodinjenja in materinjenja skozi ta dva pojavi uporabljalo za prikrivanje dejanskega poslabšanja družbene moči žensk srednjega razreda in zaradi industrializacije, poslabšanih življenjskih razmer zaposlenih žensk. (Silva 1996, 10). Kot navaja Vidmar Horvat (2013, 14) je povečevanje in romanticiranje dveh povezanih pojmov matere in ženske v resnici samo eden bolj vidnih načinov, ki ga uporablja patriarhat za razreševanja strahu pred preveliko enakostjo med spoloma in za prikrivanje dejanskega slabšega družbenega položaja žensk.

Ideal ženskosti se je s sodelovanjem prava, kulture in religije oblikoval dolgih 150 let. Popolna ženska je "angel doma", nima spolne sle, je nedolžna, umirjena in odvisna od moškega in njena glavna življenska naloga je, da ohranja vrednote družbe. Ena pomembnejših vrednot družbe je patriarhalna zakonska zveza, ki je temelj družine (Jogan 1990, 19–20). Zakonska zveza predstavlja za žensko nekakšen okvir, znotraj katerega se lahko normalno uveljavi in na splošno živi normalno življenje. Zakonska zveza je nujna ustanova za ženske in nenadomestljiva za družbo (Jogan 1986, 50) in za žensko v zakonski zvezi se spodobi in je nujno, da je tiha, da ne komunicira svojih mnenj in prepričanj, da je potrpežljiva in da zatira svoje potrebe, se samozaničuje in se celo sovraži (Jogan 1990, 19–20) S tem da se zakonska zveza opredeljuje kot nekaj posebnega in edinstvenega, se prikriva dejanska prisilnost in nadrejenost človeku (Jogan 1986, 50).

K utrjevanju hierarhije med spoloma in zapiranju žensk v sfero zasebnosti je veliko pripomogla tudi znanost, še posebej v družboslovju, kjer so sociologi in politologi pojasnjevali nujnost hierarhije med spoloma za družbeno urejenost, ki je bila seveda enospolna, in to je moška (Jogan 1990, 19–21). Prav tako so bila psihoanalitična dognanja v prvi polovici prejšnjega stoletja glede položaja žensk v družbi in glede njihove spolnosti zelo podobna, to je, da ženska lahko doseže svoj vrhunec ali popolnost samo takrat, ko postane mati (Vidmar Horvat 2013, 12).

Vendar pa ni samo znanost tista, ki je pripomogla k potiskanju in držanju žensk v zasebni sferi, kjer so lahko bile samo matere in gospodinje. Predvsem po zaslugi katoliške cerkve se je oblikovala trdna družbena povezava med vlogama ženske in matere. V očeh katoliške cerkve sta ženska in družina neločljivo povezani, zato vpliva spreminjanje položaja žensk in spreminjanje odnosa, ki ga ima cerkev do ženske, tudi na spremembe v družini in na položaj družine v družbi (Jogan 1986, 11).

V Svetem pismu, na katerega se upira katoliška cerkev, je zapisano, da je Bog ustvaril Evo iz Adamovega rebra z namenom, da bo ona njegova pomočnica in da Adam ne bo sam. Bog je predvideval, da bosta Adam in Eva pokorna, vendar je Eva proti volji Boga odtrgala jabolko z drevesa v Rajskem vrtu, ki ga je ponudila tudi svojemu možu. Bog ju je kaznoval tako, da je Evi - ženski, naložil nosečnost in porodne bolečine, Adamu pa je preklel zemljo, zato da bi le s težavo prišel do hrane. Nauk te svetopisemske zgodbe je torej, da Adam - moški, ni bil

zapeljan, Eva pa je bila nepremišljena in se je dala zapeljati (Jogan 1986, 18–21). Ker so ženske bližje naravi je za njih veljalo, da jih vodita njihova seksualnost in čutnost, in s tem moške napeljujejo, da izgubijo ves razum (Lupton 1998, 109), tako kot je Eva v svetopisemski zgodbi napeljala Adama, da je pojedel jabolko. Edini način, na katerega se lahko primarno Eva in kasneje vse ženske odkupijo za izvirni greh, je rojevanje otrok, s spoštovanjem moških, z vztrajanjem v veri in z ljubeznijo in svetostjo. Materinstvo je torej pokorščina oziroma odkupnina za izvirni greh, zato mora ženska, da se odkupi, v vsem ubogati svojega moškega in Cerkev (Jogan 1986, 21).

Binarna opozicija, ki povezuje žensko s telesom in moškega z umom - intelektom, označuje vidik ženstvenosti, ki vključuje vse negativne pomene, ki so povezani s telesom. Če na podlagi zgodovinskega konteksta dualnosti pojem telesa dojemamo kot nekaj negativnega, potem tudi ženska predstavlja nekaj negativnega, saj kot uči binarna opozicija, je ženska telo (Bordo v Lupton 1998, 108). Naravna naloga žensk, ki je rojevanje, je povezana s spolnostjo in da bi spolnost usmerili v pravi tok, ki je izključno za namene razmnoževanja, so jo razglasili kot neurejeno in uničujočo. S tem je katoliška cerkev ustvarila miselno podlago za poudarjanje potrebe po urejenosti in vzdržnosti. Ženske so v katoliški cerkvi veljale za razjarmljene in povezane s hudičem (Jogan 1990, 18), prinašale/prenašale so negativnost, bodisi z napeljevanjem stran od boga, z odvracanjem od učenja, s predajo v seksualna hrepenenja, z napeljevanjem v nasilje in agresijo, obup in celo smrt (Bordo v Lupton 1998, 108), zato je bilo potrebno ženske ukrotiti, ujeti njeno zlo in jo udomačiti, torej domestificirati (Jogan 1990, 18).

V začetku 18. stoletja je antično podobo ženske, ki je bila demonična in nagnjena k zlu, zamenjala devica Marija, ki je predstavljala pasivnost, brezspolnost, skrbnost za moža in otroke, skratka ženska je prevzela podobo "angela doma" (Kačičnik 2006, 413). Tako so v verski literaturi lahko ženske brale samo o treh sprejemljivih statusih žensk, ki so v prvi vrsti devica, potem žena, ki je tudi mati in nazadnje vdova. Verska literatura je ženske učila o pokornosti, uslužnosti in bogaboječnosti, vendar pa so bile norme postavljene tako visoko, da jih je bilo praktično nemogoče doseči, kar je pa služilo kot zelo močno orodje za discipliniranje in podrejanje žensk (Leskošek v Kačičnik 2006, 414). Edina ženska, ki lahko doseže predpisane katoliške standarde, je sveta devica Marija (Štular v Kačičnik 2006, 415), ki je v katoliški cerkvi praktično edini pozitivni lik ženske, saj ima krotek in miroljuben duh (Jogan 1990, 84) in mora zato biti vzgled vsem ženskam in materam, kar pa tuzemske ženske

postavi v nemošč položaj, saj ženske ne morejo doseči ideala device Marije, ker ne morejo biti matere in hkrati device. Lahko so samo matere ali pa samo device, kar pomeni, da so polovične, da so nepopolne. Ženskam zato ostane samo občutek krivde, ker niso mogle doseči ideala device Marije. Konstanten občutek krivde žensk pa omogoča patriarhalni katoliški cerkvi enostavno podrejanje žensk (Štular v Kačičnik 2006, 415).

Do sredine šestdesetih let 20. stoletja, je v nauku katoliške cerkve prevladoval močan patriarhalen odnos do žensk. Tomaž Akvinski je ženske opredelil kot defektna bitja, ženske so v bistvu neuspeli moški in jih zaradi te defektnosti ni mogoče spustiti v javnost, zato je bilo edino pravilno, naravno in seveda nujno, da se ženske, ki so defektna bitja, zapira za vrata domače hiše (Jogan 1990, 84).

Z ženskimi gibanjem v 19. stoletju se je začela majati ideološka predstava o vlogi ženske v družbi, saj realno stanje v družbi ni več dopuščalo uresničevanja ideološko definirane ženske vloge. Posledica tega je bila še dodatna fetišizacija materinstva in domesticiranja žensk (Jogan 1990, 85).

Papež Pij XI. je namreč leta 1922 izjavil, da je družina kraljestvo žensk in da je naj ženska tovarišica možu, da se naj prepusti njegovi avtoriteti, ki jo poraja ljubezen (Jogan 1986, 29). Povečevanje žensk kot kraljic družinskega življenja je bilo samo sredstvo za prikrivanje ali opravičevanje pretiranega izkoriščanja žensk. Neprimerno nižja cena dela, ki so ga opravile ženske izven doma, je bila upravičena s tem, da je ženski mesto doma in da je njena naravna dolžnost, da skrbi za družino, ki je njeno "kraljestvo" (Jogan 1990, 85–86). Patriarhalna kultura želi materinstvo vztrajno in skorajda že obupano predstaviti kot kraj udobja in nostalgичnega ugodja za žensko, vendar je to daleč od resnice. Materinstvo je nasprotno ženska institucija, ki je polna kontradikcij (Doane 1987, 82) in vsako vedenje, ki ni v skladu s katoliškimi normami, je označeno kot zlo, anarhistično, nekatoliško, nemoralno in na splošno grešno (Jogan 1990, 86).

Fetišizacija materinstva ni ostala omejena na obdobje papeža Pija XI., ampak je navzoča tudi v dokumentih, katerih avtor je papež Janez Pavel II. V Okrožnici o človeškem delu in v Apostolskem pismu o družini se še vedno piše o ženskah kot o drugorazrednih bitjih. V teh dokumentih gre za krčenje potencialov žensk na njihovo "naravno vlogo", ki je rojevanje in potem skrb za družino. Ampak tudi pri njihovi naravni vlogi ženskam ni priznan status

subjekta, ampak so ženske še vedno sredstvo, s katerim se izpolnjuje patriarhalni načrt (Jogan 1990, 86–87).

Biti mati je bila ena ključnih vlog v vsakdanjem življenju, v katerem je bilo mogoče delovanje katoliške cerkve. Ženske so zato morale sekularizirati svojo materinsko vlogo, da so lahko vzpostavile manj represiven odnos do materinstva. Materinstvo se je sekulariziralo z legitimizacijo splava, z legitimizacijo nezakonskih otrok in samskih mater in z zahtevo po ločitvi (Kaćičnik 2006, 415–416).

2.2 Vzgajanje deklic

Parsons (V Oakley 2000, 75) pravi, da je družina tovarna za proizvodnjo ljudi. Institucija družine pa svojo proizvodnjo ljudi izvaja na dva načina; prvi način je socializacija otrok, za katero je praviloma odgovorna mati in drugi način, ki je umeščanje odraslih ljudi v družbeno priznane vzorce moža in očeta, in družbeno priznane vzorce žene, matere in gospodinje (Oakley 2000, 75).

Starševstvo je na prvem mestu kompleksno delo, ki zajema zlasti odgovarjanje na otrokove potrebe, vezane predvsem na ekonomsko in družbeno sfero. Beseda starš je spolno nevtralna, zato ne določa, kateri izmed staršev mora skrbeti za otroka, ampak če pogledamo situacijo v zahodni družbi na splošno, vidimo, da mlajši kot je otrok, več ima fizičnih potreb, bolj časovno zamudna in naporna je skrb za otroka, več je možnosti, da bo te naloge prevzel starš ženskega spola (Ruddick 1997, 206). Posledično je edina ženska vloga v družbi, ki ima prednost pred moško družbeno vlogo, ravno starševska vloga, torej vloga matere (Oakley 2000, 76). Ta spolna delitev starševskega dela je posledica patriarhalnih ideologij, ki so v današnji zahodni družbi še vedno aktualne (Ruddick 1997, 206) in ki jih Aristotel v svojem delu *Economics* razčlenjuje še naprej in navaja, da so moški močnejši in da so ženske šibkejše, da so moški pogumni in ženske na drugi strani previdne in na koncu, da moški spadajo v naravo, na prosto, ženske pa za zidove domače hiše, kjer skrbijo za otroke (Cranny-Francis in drugi 2003, 1–2).

Biološki spol določa spolno vlogo, ki bo različna, glede na to, ali jo bo prevzela oseba moškega ali ženskega spola. Spolna vloga prav tako določa osebne poteze in vedenjske odzive, ki so normativ za osebo tega spola. Opredelitev moškosti in ženskosti se razlikuje in

spreminja skozi zgodovino v različnih družbah, na otroke pa se normativni okviri moškosti in ženskosti prenašajo s socializacijo in vzgojo (Oakley 2000, 97). Matere se do svojih otrok vedejo različno, glede na biološki spol otroka, z namenom, da se otrok identificira z družbenim spolom, ki ga družba dojema kot pravilnega (Giddens 2000). Matere, ki imajo otroka moškega spola, spoštujejo sinovo drugačnost, neodvisnost in samostojnost (Oakley 2000, 250) in jih vzgajajo kot racionalne in objektivne člane družbe, čeprav so bile kot ženske dojemane kot neracionalne emocionalne in dramatične (Lupton 1998, 111). Matere, ki pa imajo otroka ženskega spola, ne dopuščajo hčerki drugačnosti in samostojnosti, ampak spodbujajo posnemanje lastnega vedenja in s hčerko iščejo skupno žensko identiteto. Ženske, ki so v podrejeni vlogi gospodinje, za opravljanje enake podrejene vloge vzgajajo tudi svoje hčerke in jih učijo domestifikacije (Oakley 2000, 250–251). Paradoksalno pa je, da je moderna industrijska družba sicer ustvarila možnost za enakopravnost med moškimi in ženskami, vendar pa se je na drugi strani ohranila in celo okrepila distinkcija med moškostjo in ženskostjo (Oakley 2000, 97). Poleg že omenjene distinkcije pa družbe po svetu razločujejo tudi med materami in očeti, oboji pa tudi različno pojmujejo starševanje in uporabljajo različne stile pri vzgoji otrok (Ruddick 1997, 205).

V zahodni kulturi se materinstvo kot naravno žensko vlogo predstavlja otrokom ženskega spola že zelo zgodaj. Že v vrtcu se jim žensko predstavlja kot srečno mater, ki nima službe in ji je skrb za svoje otroke prva in najljubša zaposlitev. Poleg knjig za predšolske otroke deklice učijo o materinski vlogi starši in drugi ljudje, s katerim otrok prihaja v stik. To zgodnje učenje deklic, da je materinstvo naravna ženska vloga povzroči, da potem trditve kot je ta, da vsaka ženska mora postati mati, postanejo dejansko resnične (Oakley 2000, 203). Nemalo žensk se zato sploh ne sprašuje o tem, če si otroka zares želijo, ampak se za otroka kar odločijo kot za eno izmed samoumevnih in normalnih epizod v poteku njihovega odraslega življenja (Kačičnik 2006, 421).

Dojenček je igrača, ki jo naša družba priznava kot igračo za deklice, in ki je velik simbol materinstva, ki čaka deklico, ko bo odrasla. Igranje deklic s punčkami in skrb za silikonske dojenčke nakazuje na nestrpno pričakovanje primarne materinske vloge iz strani deklici, ki v raziskavi Ruth Hartley zavračajo kakršno koli, za našo družbo moško specifično udejstvovanje. Tudi odnos staršev v zahodni družbi do zavračanja igrač, ki kulturno niso namenjene spolu, katerega je otrok, ni naključen, ampak je posledica vzgoje, ki so jo starši sami prejeli, ko so bili še otroci (Oakley 2000, 204).

Poleg materinstva kot ženske naravne vloge se deklici skozi igrače v obliki punčk in dojenčkov tudi odreka in zatira njena biološka ženskost. Dojenčki in punčke namreč imajo že zelo realistične funkcije jokanja, govorjenja in uriniranja, na drugi strani pa tovarniške punčke nimajo genitalij. Tam, kjer bi lutka morala imeti genitalije, je samo gladka površina, fantki pa genitalije za razliko od punčk imajo. Z zanikanjem ženske biološkosti se zanika tudi njeno biološko materinstvo, kar pripelje do tega, da se deklica ne nauči spoštovati svoje nezamenljive in edinstvene zmožnosti rojevanja otrok, ampak se nauči spoštovati in ponotranjiti kulturno naučene zmožnosti skrbstvenega in gospodinjskega neplačanega dela (Oakley 2000, 206). Zaradi zelo ranega učenja deklic o negi in skrbi za dojenčka se v današnji družbi zdi, da imajo ženske naravni gon za skrb za otroke in čuten odnos do otrok in starejših, ki potrebujejo nego in oskrbo (Oakley 2000, 203).

Emily W. Kane je izvedla kvalitativno raziskova, kjer je raziskovala, kako različni starši zavedno ali nezavedno vzgajajo svoje otroke glede na njihov spol. Kane je starše glede na način vzgoje razdelila v različne skupine, in sicer na naravstvenike, ki vidijo spol kot nekaj naravnega in zato družbene razlike med spoloma vidijo kot pozitivne, na kultivatorje, ki so prepričani, da so razlike med moškostjo in ženskostjo družbeno ustvarjene in se jih zato ni potrebno sramovati. Izpopolnjenci so mnenja, da je razmerje vplivanja narave in vzgoje na otroka v času njegove socializacije enakomerno in da zato družbene razlike med spoloma niso nič posebnega. Inovatorji aktivno nasprotujejo razlikovanju med spoloma, vendar priznavajo, da se mu je včasih nemogoče izogniti, podobno je tudi z uporniki, ki so prepričani, da ima družba velik vpliv na ustvarjanje razlik med moškimi in ženskami v družbi, ampak se hkrati upirajo družbenim pritiskom in družbeno predpisanim spolnim normam, vseeno pa v njih ostaja strah pred posledicami, ki jih zavračanje družbenih pričakovanj glede ženskega in moškega spola prinaša (Hill 2014, 325–326).

Vsi sociologi, ki so raziskovali proces učenja spolnih vlog in načine prevzemanja družbenega spola pri fantkih in deklicah se strinjajo, da neenakomerna porazdelitev starševskih vlog močno vpliva na različna procesa identifikacije s svojim spolom pri otrocih (Chodrow 1978, 173). Prva identifikacija pri otrocih obeh spolov je z materjo, zato sta otrokom ženstvenost in vloga ženske v družini bolj dostopni in posledično bolj razumljivi, kot pa koncept moškosti in moških družbenih vlog. Razvoj fantkov je zato tudi bolj kompleksen kot razvoj deklic, saj morajo prvi, če želijo biti sprejeti v družbi, narediti preobrat v stran od ženske vloge, s katero

so se v ranem otroštvu identificirali (Chodrow 1978, 174). Deklice, ki jim ni potrebno narediti obrata vs stran od primarne identifikacije, se še naprej učijo najprej od matere, potem pa še od ostalih odraslih žensk v družini in svoji okolici. Deklice prevzemajo družbene norme, ki veljajo za ženski spol in se učijo svoje naravne ženske vloge, ki jo skozi socializacijo in identifikacijo s svojo materjo tudi prevzamejo (Chodrow 1978, 174–175). Torej - kot navajata Chodrow in Dinnerstein, to, da so ženske tiste, ki praviloma vzgajajo majhne otroke, močno vpliva na njihov psihološki razvoj. Deklice se manj korenito in bolj postopoma ločujejo od ženskih nalog, s katerimi so prvotno psihološko povezane in tako razvijejo manj jasne meje ega, hkrati pa razvijejo zavedanje o sebi, ki je odvisno od primarne psihološke identifikacije. Fantje na drugi strani pa se morajo ločiti od matere in se identificirati kot "ne ženska" ter razviti zelo jasno individualno zavedanje o sebi in s tem razvrednotiti vse, kar je ženskega (Moller Okin 1997, 17).

Feministična psihoanaliza se je še posebej ukvarjala z vprašanjem, kje se začne spol in kako oseba postane fantek ali deklica? Teorija odnosov med objekti (Object relations theory) zagovarja, da otrok prevzame družbeni spol skozi socializacijo in ko se prvič sreča z družbenimi normami. Francoski Lacianski psihoanalitiki, ki izhajajo iz Freuda pa zagovarjajo tezo, da je spol del jezikovne mreže, ki konstruira formacijo ega in jezikoslovnega subjekta. Psihoanalitiki so mnenja, da če želi človek komunicirati z okolico, se mora identificirati z enim od dveh spolov. Spolna razlika je po njihovem prepričanju proces in ne nekaj, kar preprosto dobiš (Cranny-Francis in drugi 2003, 3–4).

Skrbstveni odnos matere do otroka v nuklearni družini nosi posledice tako za mater, kot tudi za hčer. Struktura nuklearne družine vodi do zelo tesnega odnosa med materjo in hčerko, kot tudi do tesne psihološke identifikacije obeh. Hčerka skozi odnos z materjo poskuša razumeti ženskost, ki si jo lahko razlaga le preko osebe, ki je istega biološkega spola in s katero se skozi socializacijo identificira. Torej hči lahko razume ženskost samo preko svoje matere (Theriot 2015, 101). Če posplošimo, se hči o svoji ženski identiteti in o svoji materinski identiteti, ki sta največkrat neposredno povezani, uči iz odnosa z materjo (Walters 1992, 24).

2.3 Miti o materinstvu

Mit je domišljajska pripoved, ki sicer vsebuje kakšno splošno znano dejstvo, bodisi o naravnem bodisi o zgodovinskem pojavu. Na področju življenjskega poteka žensk se srečamo z dvema trditvama, za kateri se zdi, da sta resnični, ampak v resnici nista. Prva trditev pravi, da so samo ženske gospodinje, da so vselej bile gospodinje in da samo one zmorejo biti gospodinje. Tej trditvi bi lahko rekli mit o delitvi dela po spolu. Druga trditev je podobna in pravi, da so samo ženske matere in da so vselej bile matere ter da so edino ženske primerne za opravljanje težke naloge vzgoje otrok. Tej trditvi pa lahko rečemo mit o materinstvu. Prva funkcija mita je, da podpira obstoječi družbeni red, da ohranja konzervativne družbene vrednote in da ohranja in časti tradicijo. Naloga mita pa ni, da bi se spraševal o vrednotah, ki jih ohranja, niti jih ne pojasnjuje. Mit s svojo rigorozno držo in prenašanjem vrednot iz preteklosti v sedanost močno vpliva na kulturno podobnost današnje družbe z družbo iz preteklosti. Mit, ki se ga navaja kot dejstvo, potem tudi postane dejstvo. Kar je sprva mitološko, se pozneje pokaže kot realno (Oakley 2000, 169–170).

Med vsemi razlogi, zakaj mora ženska postati mati, se zdi mit o materinstvu v svojih premisah in sklepih najbolj prepričljiv ter najmanj vprašljiv in skladno s tem se tudi vloga matere najmanj, oziroma nič ne spreminja. Mit o materinstvu temelji na treh družbeno sprejetih trditvah. Prva, ki je tudi najbolj vplivna je, da otrok potrebuje mater. Druga trditev izhaja iz prve in pravi, da mati potrebuje otroka in tretja trditev, ki je najbolj splošna, pravi, da je materinstvo največ, kar lahko ženska doseže v življenju in samo z materinstvom se lahko potrdi kot prava ženska (Oakley 2000, 199).

Z materinstvom pa je v zahodni družbi povezana čisto posebna ambivalentnost. Družba rada poudarja, da ni bolj častivrednega poklica za žensko, kot je poklic matere in gospodinje, paradoksalno pa je, da za nobenega od teh častivrednih poklicev ženske ne dobijo plačila, ampak ju pač morajo opravljati, ker so že po naravi grajene za materinstvo in gospodinjstvo (Oakley 2000, 210). Javno življenje je še vedno zelo moško orientirano, zato je v javni sferi malo zavedanja o tem, kaj pomeni biti mati. Laurence Tribe navaja, da nosečnost ni samo manjša devetmesečna neprijetnost za žensko, ampak ta nosečnost postopoma vodi do materinstva, ki žensko zaznamuje za celo življenje. Materinstvo je stalna obveza in doživljenjska naloga, ki vpliva na življenjski potek ženske v še tako majhnih in na videz nepomembnih stvareh in odločitvah (Purdi 1997, 71).

Številni strokovnjaki, ki širijo mit o delitvi dela po spolu in materinski mit, navajajo, da če hoče družba preživeti, se morajo ženske omejiti na vlogo gospodinje, matere in žene (Oakley 2000, 171). Ideološke predstave o dobri materi, ki so del kulturne paradigme o nuklearni družini, še vedno preplavljajo zahodno družbo. Ideološka predstava o dobri materi v zahodni družbi je sestavljena iz ženske, ki je bele rase, je dobro izobražena, heteroseksualno usmerjena, poročena in ekonomsko preskrbljena. Arhetipsko belska in srednjerazredna nuklearna družina razločuje družinsko življenje na dve nasprotni sferi. Prva je moška sfera ekonomske stabilnosti in druga je ženska sfera predane skrbstvenosti (Cherry 2001, 98). Ženskin gospodar, torej moški, je racionalen, hladen in aktiven in naloga ženske je, da s svojo toplino in skrbjo za dom nadomešča različne negativne učinke, ki jih povzroča moževa stroga racionalnost (Jogan 1990, 63). Od žensk v omenjeni paradigmi se pričakuje in celo zahteva, da bodo postale matere. Prikazovanje ženskega samoizpopolnjevanja skozi materinstvo je mogoče zaslediti povsod - na televiziji, v revijah in v današnjem času tudi v družbenih medijih. Izpostavljanje veselja, ki ga ženski prinaša materinstvo, se v popularni kulturi prikazuje skozi zadovoljstvo matere ob tem, ko z dojenjem poteši novorojenčkovo lakoto, ko spodbuja malčka pri nejegovih prvih korakih in vse do čustvenega spremljanja, kako njen otrok vstopi v zakonsko zvezo in postane starš (Cherry 2001, 98–99). Mit o materinstvu predpostavlja, da je uspešna skrb za otroka mogoča samo v odnosu dveh oseb, in to sta mati in otrok (Oakley 2000, 228).

Materinstvo je v popularni kulturi osrednja komponenta ženske družinske sfere in od žensk se pričakuje, da so v svoji vlogi matere aktivne in ji predane (Cherry 2001, 99), tako kot je svoji vlogi predana vzornica vseh mater, devica Marija. Skozi lik device Marije se uresničuje mit o materini radodarnosti, predanosti, čistosti in žrtvovanju, ki mora biti materi v največje zadoščenje. Devica Marija je nedotaknjena od strasti in skrbi in s služenjem svojemu otroku predstavlja največjo možno čistost ženske (Jogan v Kačičnik 2006, 413). Milijone žensk vzame te nedosegljive ideale za svoje, hkrati pa jih tudi zavračajo in se jim zdijo nesmiselni in moreči (Douglas in Michaels 2004, 4).

Vedno več žensk se spopada z mitom, ki ga visiljujejo v življenja žensk zlasti mediji, ki prikazujejo, da je materinstvo najpomembnejša, najboljša, najbolj zadovoljujoča in izpopolnjujoča stvar, ki jo lahko ženska sploh počne (Douglas in Michaels 2004, 3). Vloga materinskega mita je, da ženske drži na njihovem mestu, da slepo zaupajo, da delajo to, kar

jim narekuje narava in da jih prepriča, da je njihova želja po otroku nekaj naravnega, izpopolnjujočega in najpomembnejše, nekaj, kar si ženske same želijo (Oakley 2000, 203). S tem, mit o materinstvu iz generacije v generacijo vedno znova potrjuje in ponavlja tradicionalne oblike vedenja (Oakley 2000, 200), o katerih se ljudje ne izprašujejo, ampak jim nekritično sledijo in se upoštevajoč družbene norme vključijo v tradicionalni potek vsakdanjega življenja.

Skozi družbene norme in pričakovanja o vzgoji in materinstvu se tudi zdi, da so meje pravilnega materinjenja zelo ozke in ženska si ne sme privoščiti, da jih prestopi, če želi ostati dobra mati. V primeru, da mati ne uživa v vsaki sekundi opravljanja materinske vloge, se predvideva, da je z njo nekaj hudo narobe (Douglas in Michaels 2004, 3–4). Še huje narobe pa je z ženskami, ki se zavestno odločijo za nematerinstvo, saj to kaže na jasno odmikanje od družbenih norm in odločitev za nematerinstvo, bi naj bil tudi jasen dokaz deviantnosti in psihološke motnje. Leta 1963 je priznani strokovnjak za otroški razvoj dr. Benjamin Spock napisal, da vsaka ženska, za katero materinstvo ni najbolj izpopolnjujoče poslanstvo, trpi za posledicami zapletenih in težkih odnosov, ki jih je imela kot otrok z drugimi ljudmi (Cherry 2001, 93).

Douglas in Michaels v svoji knjigi *The Mommy Myth: The Idealization of Motherhood and How It Has Undermined All Women* govorita o medijskem naraščanju "novega mamizma", kot ga avtorici poimenujeta. Novi mamizem je sodoben pojav, ki predvideva, da nobena ženska ni zares izpopolnjena, če nima otrok, da so ženske še vedno edine, ki lahko primerno skrbijo za otroke in da se dobra mati vsak dan in cel dan fizično, psihično, čustveno in intelektualno posveča svojim otrokom. Novi mamizem je zelo romanticiran in hkrati zahteven vidik materinstva, kjer je praktično nemogoče doseči popoln uspeh, saj so standardi novega mamizma zelo visoki. Novi mamizem je skupek idealov, norm, praks, ki so najpogosteje predstavljeni v medijih in na prvi pogled izgledajo, kot da slavijo materinstvo, v resnici pa širijo standarde popolnosti, ki jih mati preprosto ne more doseči (Douglas in Michaels 2004, 4–5).

Feministka Letty Cottin Pogrebin navaja, da je ženska lahko dobra direktorica podjetja, ampak če hkrati ne organizira najboljših rojstnodnevne zabave za svojega otroka, pomeni, da je ta ženska slaba mati in je zato v očeh družbe navadna zguba. Novi mamizem se je skozi desetletja razvil in postal bolj sovražen do zaposlenih mater in tudi bolj vztrajen, da bi se

morale vse matere še bolj zblížati s svojimi otroki (Douglas in Michaels 2004, 22). Mit o materinstvu je marsikatero mater uspešno prepričal, da so zaposlene matere zaradi razdeljevanja svojega časa med službo in skrbjo za otroka in družino slabe matere. Matere skrbijo, če so dale otroku vse, kar potrebuje in materinski mit jih je prepričal, da otrok potrebuje nekaj, kar mu lahko dajo le one (Oakley 2000, 226). Mitologija novega mamiza na koncu vsega čaščenja mater zagovarja, da napredne matere raje ostanejo doma in skrbijo za otroke, kot pa hodijo v službo in imajo kariero (Douglas in Michaels 2004, 22–23).

2.4 Kritika ideologije materinstva

Avtorice drugega vala feminizma, kot so Shulamith Firestone, Juliet Mitchell in Adrienne Rich so v svojih delih najbolj sistematično kritizirale obvezno materinstvo in pokazale, kako je le-to močno orodje za ohranjanje patriarhalnega razmerja med moškim in žensko (Joy Green 2004, 125). Feministične teorije so najbolj produktivno analizirale spremembe v postmoderni družbi in so za razliko od ostalih teorij opozorile na zapostavljene segmente, kot so spolna in druge hierarhije, ki se v postmoderni samo spreminjajo in ne izginevajo (Švab 2001, 7). V okviru feminizma drugega vala je možno tematiziranje družine razdeliti na tri časovna obdobja. Prvo obdobje je obdobje kritike in dekonstrukcije nuklearne družine in je trajalo od konca 1960. vse do druge polovice 1970. let. Drugo obdobje se navezuje na obdobje obrata analitične pozornosti k spolni razliki in odkrivanju pomembnosti materinstva, ki je trajalo od poznih 1970. do 1980. Zadnje obdobje se navezuje na tematizacijo sprememb v družini in na nove družinske oblike in vloge in je trajalo od 1980. do 1990. let (Švab 2001, 12). Feministke drugega vala so se upirale in kritizirale obstoječo obliko materinstva zaradi ideologije, ki ga je spremljala. Poudarjale so, da materinstvo prikrajša ženske svobodnih izbir in jih zapira v zasebno sfero. Feministične kritike materinstva so se še posebej dotaknile institucije materinstva, ki je krepila ideološke ideje o materinstvu, ki so ženske ujele ali celo prisilile v podrejeni položaj (Stockey Bridge 2015, 88). Feminizmu se pogosto očita, da je sovražno nastrojen do družine in družinskega življenja, toda ti očitki so neutemeljni. Res je feminizem drugega vala imel ambivalenten odnos do družine, vendar pa je povezava med družino in feminizmom ključna, saj so spremembe v družinskem življenju pomenile tudi spremembe v feminizmu. Zgodovinarica Coontz celo navaja, da so bile ravno družinske spremembe po drugi svetovni vojni razlog za vznik drugega vala feminizma (Švab 2001, 8).

Fireston poda prvo radikalno feministično kritiko družine in izpostavi družbeni pritisk, ki se vrši nad ženskami, da se le-te morajo dokazati samo skozi materinstvo. Prav tako izpostavi nevarnosti, ki so jim izpostavljene matere v družinah, ker so finančno odvisne od svojih partnerjev in so s tem potisnjene v tiranijo svoje lastne biologije (Švab 2001, 13–14). Adrienne Rich (v Joy Green 2004, 125) navaja, da ima materinstvo kot tako dva pomena, ki se med sabo prekrivata. Kot prvo - materinstvo lahko pojmujeemo kot osrednjo izkušnjo žensk, ki predstavlja odnos med žensko in njeno unikatno zmožnostjo reprodukcije in lahko to razmerje razumemo kot vir moči za ženske. Na drugi strani pa lahko materinstvo vidimo kot družbeno in patriarhalno institucijo, ki je seveda pod moškim nadzorom in omejitvami. Rich prepoznava materinstvo kot prostor tako ženskega zatiranja, kot tudi prostor, ki ženskam prinaša veselje in možnost za izražanje njihove kreativnosti (Joy Green 2004, 125).

Ko je govora o ideologiji materinstva naletimo na naskladje. Ideološka percepcija moderne družbe je predvsem odvisna od znanosti in medicine, ampak slednja se skozi čas relativno hitro spreminjata, kar pa je v nasprotju z ideološko argumentacijo, da je materinstvo naravno in nespremenljivo (Švab 2001, 97). Ampak vseeno, ko gre za ideološko razpravljanje o materinstvu, gre samo za simbolno povečevanje realnega položaja žensk in za nadzor nad žensko reprodukcijo in s tem nad žensko samo. Dominacijske obremenitve, ki so jih trpele ženske z domestifikacijo, je vedno spremljala romantizacija in povečevanje dejanskega položaja žensk z namenom zakrivanja resnične instrumentaliziranosti položaja žensk in tudi z namenom, da bi položaj žensk v družbi z veseljem sprejela vsaka ženska in ne bi opazila svoje prikrajšanosti v družbi, saj je to bil glavni pogoj za gladek potek moškosrediščnega vsakdanjega življenja (Kačičnik 2006, 416). Vzrok za žensko odsotnost iz storitvenega sektorja ni samo njihova fizična šibkost, ampak tudi njihova pomembna vloga pri reprodukciji in rojevanju novih generacij. Materinstvo zahteva odsotnost od dela zaradi rojevanja in skrbi za otroke, zato je v kapitalistični družbi boljše, da ženske doma skrbijo za otroke in so čustvena podpora možu, katerega glavna naloga je, da je hranilec družine in aktivni ter funkcionalni član javne sfere. Glavna naloga ženske pa je, da rojeva otroke, jih vzgaja in skrbi za dom. Ženske so zaradi svoje vloge v družini izključene iz trga delovne sile, posledica tega pa je ekonomska odvisnost od moža, ki vodi v podrejen, neenakopraven položaj žensk. Zaradi navidezne univerzalnosti družine kot človeške institucije je ta ideologija delitve dela dobila velik vpliv (Mitchell 1966, 20), podobno kot je predpostavka o enotnem ženskem subjektu spremenila družino v univerzalno mesto zatiranja žensk (Švab 2001, 15).

Fetišizacija materinstva, je bila navzven vedno zelo prepričljiva in zaradi naravne biološke vloge žensk v reprodukciji potem tudi naravna. Materinstvo je v katoliški cerkvi vedno povezano z natančnimi pravili, ki pa vsa vodijo do ohranjanja patriarhata, ki je v očeh katoliške cerkve univerzalen način življenja v družini in družbi (Jogan 1990, 84). Ženske in otroke se vedno omenja skupaj. Posebno vez, ki povezuje ženske in otroke priznavajo vsi, ampak narava te vezi ni nič drugega, kot skupno zatiranje otrok in žensk. Še več, to zatiranje je tako kompleksno prepleteno med obema stranema, da ni mogoče govoriti o osvoboditvi žensk, brez da bi govorili o osvoboditvi otrok. Jedro ženske opresije je njena zmožnost rojevanja in potem njena "naravna" vloga skrbi za otroka. Podrejena vloga ženske v družbi in družini vpliva tudi na otrokovo socializacijo, ki naprej vpliva na to, kakšen bo ta otrok, ko bo odrasel, v kakšni družbi bo živel in nenazadnje, kako bo družbo oblikoval naprej (Firestone 2003, 72). Videti je, da bolj kot je nekaj v družbi biološko determinirano, počasneje in težje se spreminja in bolj je družbeno regulirano, manj je dovzetno za spremembe (Švab 2001, 115).

Materinski mit, o katerem je bilo govora v prejšnjem poglavju in ki narekuje, kakšna bi morala biti mati in idealizira materinsko vlogo, ni nič drugega kot politična trditev. Margaret Mead navaja, da je trditev, da otrok potrebuje mater, v resnici prefinjena oblika antifeminizma, s katero želijo moški privezati ženske še bolj na otroka in jih potisniti še globje v gospodinjstvo in v stran od javne družbene sfere (Oakley 2000, 224). Za matere, ki jih družba označi kot slabe ali deviante, ker ideološkega koncepta materinstva niso vzele za svojega, ima lahko to zelo velike posledice. Joy Green je intervjuvala feministične matere, ki so se kot take indetificirale same in so povedale, da so matere podvržene močnemu zunanjemu pritisku glede tega, kakšna je popolna mati. Če pa se ne podredijo tej ideologiji, pa so kaznovane, tako da se kot matere počutijo manjvredne ali krive, ker niso uspele zadostiti ideološkim standardom materinstva (Joy Green 2004, 128). Družba zelo težko tolerira matere, katerih vedenje ni v okvirih ideološkega materinstva, kar se kaže tudi skozi literaturo in medije, ki ženske in matere prikazujejo na samo dva načina. Ali gre za idealiziranje matere s prikazovanjem njene požrtvovalnosti za druge in zatiranja lastnih želja in potreb, ali pa gre za preračunljive, nepredvidljive in za družbo manj sprejemljive like, kot so na primer zlobne mačehe, odsotne matere in podobno (Kačičnik 2006, 420).

V modernem svetu je materinstvo temeljilo na ideologiji obveznega materinstva, v postmodernosti to več ne velja, ampak vseeno ne moremo trditi, da postmodernost pomeni odsotnost vsake idološkosti, ko je govora o instituciji materinstva. Ideologija obveznega materinstva je ostala, le da so se spremenili družbeni konteksti, v katerih le-ta obstaja (Švab 2001, 103–104). Sprememba na področju spolnih vlog se mora zgoditi, saj zahodna kultura trpi tako zaradi očetovske orientacije, kot tudi zaradi materinske. Potrebno je osmisliti nove vloge, oziroma stare, tradicionalne in konzervativne vloge je treba zavreči, ker niso več primerne (Kaćičnik 2006, 411).

3 DRUŽBENO ZANIKANJE ŽENSK NEMATER

Z vidika moderne Evrope je materinstvo povezano s spolno, to je žensko identiteto, ki je tudi ekskluzivistično vezana na heteroseksualno zvezo. Na krajše, ženska identiteta, materinstvo in heteroseksualna zveza so torej med sabo neposredno povezane (Švab 2001, 97–98). Temu pritrjuje tudi Oakley, ki navaja, da je v očeh patriarhalne družbe materinjenje bistveni del ženske vloge v družini, odsotnost materinjenja pa je nenormalna in je nekaj, kar ogroža bistvo cele družine, ki je rojevanje zdravih otrok. Podobno nenormalno ali patogeno je tudi, če se ženska odpove svoji tradicionalni družinski vlogi, ki sta vloga žene in matere (Oakley 2000, 84).

Trditev, da ženska mora biti mati ni redko izrečena v moderni družbi. Kaj točno pomeni, da ženska mora postati mati, ni jasno določeno, a najpogosteje to pomeni škodo za ženskino duševno in duhovno zdravje, ki se pojavi zaradi zanikanja njene naravne materinske vloge in tega, da ženska mora postati mati, ker potrebuje otroka v svojem življenju in da tudi otrok potem, ko odrašča, potrebuje mater. Da ženska mora postati mati, navajajo psevdopsihologi in "strokovnjaki" na različnih področjih kot trdna dejstva in ne kot nedokazane domneve, kar te trditve dejansko so (Oakley 2000, 199).

Postati mati ali ne bi naj bila najpomembnejša odločitev, ki jo mora ženska sprejeti v svojem življenju, saj je materinstvo ključnega pomena pri ženski spolni identiteti, samozavesti, dobrobiti, družbenem in ekonomskem položaju in pri splošnih sodbah o ženski iz strani družbe (Peterson in Engwall 2013, 376–377). Materinstvo lahko razumemo kot izkušnjo ali

kot ženskam vsiljeno identiteto in politično institucijo. Pod kupolo politične institucije so vse ženske dojemane kot matere in vse te ženske matere bi naj materinstvo doživljale v skladu s patriarhalnimi vrednotami. Nematerne na drugi strani pa se dojemata kot nekaj odklonskega, zunajzakonskega in nenormalnega. Ker se na nematerinstvo vežejo vse te številne negativne konotacije, je pritisk na ženske, da bi sprejele materinsko vlogo, zelo velik (Rich 2003, 184). Od žensk se pričakuje, da izražajo nežnost, da hočejo in zmorejo izražati ljubečnost do drugih in da zmorejo sočustvovati z drugimi ljudmi. Te značilnosti so zelo pomembne v dominantni predstavi popolne ženstvenosti. Na drugi strani družba ženske, ki ne izražajo nežnosti in čutnosti, dojemata kot nežensstvene in hladne (Lupton 1998, 107).

Družbena pričakovanja so usmerjena v spodbujanje žensk, da imajo otroke, zato se tiste, ki otrok zaradi različnih razlogov nimajo, označuje kot nemoralne in nenavadne. V patriarhalni ideologiji je danes mati samohranilka bolj sprejemljiva kot pa ženska, ki otrok nima (Kačičnik 2006, 420). Kakor koli patriarhalna družba pritiska na ženske, da morajo postati matere, to ne velja za vse ženske, na primer pri zelo mladih ali starih ženskah, lezbijkah, hendikepiranih ženskah in pri samskih ženskah, je želja po otroku neodobrava in obsojana. Na drugi strani pa ženske, ki so v heteroseksualni zvezi potrjeni z zakonom in ki ne izražajo želje po materinstvu, tvegajo, da bi drugi začeli dvomiti o njihovi resnični ženstvenosti (Peterson in Engwall 2013, 377). Gayle Letherby navaja, da se ženske brez otrok pogosto soočajo s predpostavkami o tem, katere ženske so dovolj ženstvene in feminilne in katere niso. Najpogostejša domneva je, da seže materinstvo v sam center ženstvenosti in da so ženske brez želje po otroku ali brez biološke sposobnosti imeti otroka nežensstvene in nenormalne. Naši družbi je še vedno samoumevno, da je ženska enako mati, enako žena, enako odrasla oseba in po tej logiki delujejo tudi medicina, politika in javnost (Letherby in Williams 1999, 721). Ženska, ki je "childfree", torej samovoljno brez otrok, je v očeh ljudi egoistična in otročja, saj beseda "childfree" spominja na besedo "carfree", kar pomeni brez obveznosti, zato se ženske, ki nočejo prevzeti odgovornosti, dojemata kot otročje in neodgovorne (Letherby in Williams 1999, 723).

Opaziti je, da je družba bolj naklonjena moškim in ženskam, ki niso brez otrok po lastni želji, razlog za to pa je najverjetneje sočutje. Lampman and Dowling-Guyer sta ugotovila, da so zunanji opazovalci ocenili partnerskih odnos med moškim in ženskom bolj pozitivno, če so vedeli, da niso brez otrok po lastni želji, v primerjavi s parom, ki je bil brez otrok po lastni želji. Podobno je tudi pri ženskah, saj so nematerne, ki niso brez otrok zaradi lastne odločitve,

dojemane bolj pozitivno, kot pa ženske brez otrok, ki so se za nematerinstvo odločile samovoljno (LaMastro 2001, 232).

O ženskah se pogosto govori kot o nematerah ali o ženskah brez otrok, ampak nasprotno, nikoli ni slišati, da bi se o moških govorilo kot o neočetih ali moških brez otrok. Materinstvo je v družbi cenjeno in občudovanja vredno, ampak samo takrat, ko sta mati in otrok povezana z zakonskim očetom. Vse druge oblike materinstva, kot so nezakonsko materinstvo, lezbično materinstvo ali materinstvo pod socialnim skrbstvom je preganjano, obrekovano, zanikano in poniževano (Rich 2003, 184). Raziskave, ki so bile izvedene v zadnjih letih, so prišle do enakega sklepa, ki pravi, da je razširjenost tradicionalnih stereotipov in pričakovanj o družbenih vlogah moških in žensk odvisna od družbenega sloja in ravni izobrazbe. Nižji sloj se veliko pogosteje in trdneje opira na tradicionalne stereotipe in primerno temu se tudi obnaša, v primerjavi s srednjim in višjim slojem (Sieder 1998, 237).

Ideološki patriarhat torej zanika ženske, ki so nematere. Res je, da so danes neporočene ženske ali ženske brez otrok nekoliko boljše sprejete kot v preteklosti, ko so predstavljale družbi takšno grožnjo in nenormalnost, da so jih sežigali na grmadah kot čarovnice. Ampak socializacija mladih deklet v heteroseksualno romantično partnersko razmerje in rojevanje otrok je verjetno še vedno najmočnejša oblika socializacije, ki jo družba v celoti sploh lahko izvaja (Rich 2003, 249).

3.1 Stigmatiziranje žensk nemater

Letherby navaja, da so vse sodobne družbe pronatalistične. Pronatalizem je način razmišljanja, ki povečuje materinstvo oziroma starševstvo in na splošno predvideva ter spodbuja starševstvo pri vseh mladih odraslih heteroseksualnih parih. Pronatalizem je prisoten pri vseh institucijah v družbi, torej v cerkvah, šolah, medijih, zakonih, medicini in najpomembnejše - pri družinah. Pronatalizem se lahko izraža zelo direktno, na primer z direktnimi vprašanji o tem, kdaj bo heteroseksualni par imel prvega otroka, ali pa čisto diskretno, na primer preko ponujanja različnih finančnih ugodnosti na podlagi predvidevanja, da mladi par že ima otroka (Letherby 1999, 361).

Ženska, ki se iz kakršnega razloga ne odloči za materinstvo, je nemalokrat dojemana kot nenavadna, nemoralna, celo sebična (Kačičnik 2006, 421). Ženska, ki je brez otrok, je ravno

zaradi te odločitve ali pa raje zaradi neodločitve za otroka stigmatizirana. Besedo stigma so prvi začeli uporabljati stari Grki in se je nanašala na telesne znake in je izpostavljala nenavadnosti in slabosti v moralnem statusu nosilca teh telesnih znakov. Danes se izraz stigma uporablja v širšem smislu, ki sicer ustreza prvotnemu dobesednemu pomeni, ampak se uporablja bolj za sramoto kot tako in ne toliko za telesne značilnosti ali simptome (Goffman 2008, 11). Za naključno osebo, ki jo opazujemo, se lahko izkaže, da ima lastnosti, ki jo razlikujejo od drugih oseb v kategoriji, v katero bi se lahko uvrstil, in to jo posledično spremeni v nekoga manj zaželenega. Tako se v naših mislih neka oseba iz popolne in običajne spremeni v osebo s pomanjkljivostmi in napakami. Stigmo povzročata naskladnost med navidezno in dejansko socialno identiteto (Goffman 2008, 12). Na podlagi tega lahko razumemo trditve Adriene Rich (v Letherby 1999, 361), ki razpravlja, da skozi zgodovino ženske brez otrok niso bile prepoznane kot prave ženske, saj če upoštevamo freudovsko teorijo, ki pravi, da ženska, ki se ne odloči za materinstvo, ne more biti ženstvena, saj skupaj s tem da zavrača materinstvo, zavrača tudi ženstvenost, kajti ta dva pojma sta neposredno povezana. Če je torej ženska zares feminilna, potem že je ali še želi biti mati, če pa si ženska ne želi otrok, pa je neženska (Oakley 2000, 202). Ženska brez otrok je torej pomanjkljiva in zato več ne spada v kategorijo pravih žensk in je zaradi tega stigmatizirana.

V grobem poznamo tri različne vrste stigme. Prva se navezuje na telo, na različne fizične iznakaženosti. Druga se navezuje na značajske slabosti, kot so neodločnost, nenaravnost, nevarna in skrajna prepričanja, nepoštenost in o značajskih lastnostih, o katerih sklepamo na podlagi znanih dejstev, kot so duševna bolezen, alkoholizem, zaporna kazen, homoseksualnost, samomorilnost, brezposelnost in podobno. Tretja vrsta stigme pa se navezuje na skupinske stigme, na primer rase, veroizpovedi, nacionalnosti, ki se prenašajo iz roda v rod (Goffman 2008, 13). Obstajajo tudi stigme, ki jih nosilec stigme zlahka skrije in ima ta stigma le majhno vlogo v odnosih med stigmatiziranim in neznanci ali bežnimi znanci. Vpliva pa takšna stigma na bližnje od nosilca stigme. Primeri stigme, ki se jo lahko skrije, so frigidnost, impotenca, sterilnost in tudi nematerinstvo (Goffman 2008, 53). Nematerinstvo bi lahko uvrstili pod drugo vrsto stigme, torej k značajskim slabostim, hkrati pa je materinstvo tudi stigma, ki se jo pred neznanci lahko skrije. Nematerne, ki svoje stigmatiziranane značilnosti niso skrile pred okolico družba sicer pomiluje, ampak v primeru, da se je ženska samovoljno odločila za nematerinstvo, pa se jo označi kot deviantno in nenormalno (Oakley 2000, 202).

Problematično in napačno je, da ženska biološka sposobnost rojevanja, ne glede na to ali si ženska otroka želi ali ne, velikokrat postane odločilni faktor za njen status v družbi in zaradi tega tudi za oblikovanje lastne podobe o sebi (Kačičnik 2006, 420–421). Biološka deterministična definicija ženske ne samo, da jo loči od kategorije moškega, ampak povzroči razdeljevanje med ženskami in neizogibno izločanje skupine žensk, ki niso matere. Ker je materinstvo definirano kot naravno, postane nematerinstvo takoj nenaravno in nežensko (Peterson in Engwall 2013, 378). Hey (v Letherby 1999, 362) navaja, da je ženstvenost določena skozi zakonsko zvezo, skozi družinsko življenje in skozi rojstvo otrok. Materinstvo je videno kot privilegij in dolžnost vsake ženske in je naravna posledica, ki sledi sklenitvi zakonske zveze in tudi dokaz odraslosti in zrelosti. Vse te karakteristike materinstva pa implicirajo, da so tiste ženske, ki nimajo otrok, same po sebi otročje, nezrele in nepravne ženske. Veliko ljudi sklepa, da če je ženska brez otrok, da ji nekaj manjka, ne glede na to, če je brez otrok samovoljno ali ne. Je pa res, da se tiste, ki so brez otrok po lastni volji, dojema kot sebične, tiste, ki pa otrok ne morejo imeti, pa se jih po navadi pomiluje. Kakor koli, matere so tiste, ki se jih vidi kot prave ženske, na drugi strani pa se nematere dojema kot nepravne ženske in kot "tiste druge ženske." Zaznati je, da je ženskam brez otrok kršena njihova zasebnost, saj se ljudje brez zadržkov vtikajo v reproduktivni proces ali manjko tega z različnimi komentarji, opazkami in nezaželenimi nasveti. Še posebno ženske, ki so prostovoljno brez otrok, se soočajo s posegi v njihovo odločitev in v obveščanje le njih, da so nenormalne (Letherby in Williams 1999, 722).

Tako imenovana "Pro Life" gibanja, ki ostro nasprotujejo splavu, poudarjajo, da je materinski gon zaradi splavov ogrožen. Saj naj bi po splavu ženska, ki je končala svojo nosečnost, vedno čutila krivdo ali celo totalen duševni zlom, saj je splav protinaraven in škoduje ženski. Na drugi strani pa matere, ki niso rodile otrok, ampak so jih posvojile, vseeno uspejo glede na znanstvene raziskave dobro skrbeti za svoje otroke, brez pomoči biološkega materinskega gona. Dobra mati je torej tista mati, ki ima voljo, sredstva in čas, ne pa iste krvi kot otrok za katerega skrbi ali materinskega gona, ki naj bi se razvil skozi nosečnost (Oakley 2000, 214).

3.2 Odločitev za nematerinstvo

Vedenje žensk, ki postanejo matere, je povezano samo s tem, kako so bile vzgojene in s kulturo, skozi katero osmišljajo materinstvo. Na noben način pa ni povezano z žensko biologijo oziroma s tem, da imajo ženske jajčnike in maternico, podobno kot ni vedenje

moških, ki postanejo očetje, povezano z njihovimi genitalijami, ki so pač drugačna od ženskih (Oakley 2000, 213). Najpogostejša ideja glede materinstva je, da se želja po otroku v ženski pojavi, ko doseže določeno starost, ali ko doseže kakšno posebno točko v življenju. Najbolj pogosti primeri so, da se ženska odloči za otroka, ko je stara trideset let, ali pa se želja po otroku pojavi nekaj let po sklenitvi zakonske zveze ali nekaj let po začetku partnerske zveze. Kakor koli pa ta življenski potek ne velja za čisto vse ženske (DeLyser 2011, 66), saj materinstvo v postmodernosti ni več ekskluzivna ženska identiteta, kot tudi ni več prioriteta pri odločitvah žensk, o njihovem življenskem poteku (Švab 2001, 103), zato ni nenavadno, da narašča število poročenih parov, ki si lahko srečno življenje predstavljajo tudi brez otrok. Še posebej življenje v velikih mestih ponuja različne alternative tradicionalni družinski sreči. V postindustrijskem življenskem slogu so potrošnja, kariera in prosti čas prvine, ki jih otroci lahko celo otežujejo. Želja para po naraščaju se med partnerjema v večini primerov porodi skupaj, zato se želji žensk, da ne bi imele otroka ali pa mogoče samo enega, pridružijo tudi njihovi partnerji, saj se praviloma vsakokratne predstave o stvareh ujemajo še z drugimi predpostavkami o vsakdanjem življenju, ki so imele najverjetnje tudi odločilen pomen že v sami fazi izbire partnerja (Sieder 1998, 247).

Starejše raziskave o ženskah, ki so brez otrok po lastni izbiri, so se predvsem fokusirale na razloge zaradi katerih so se ženske odpovedale starševstvu. Omenjene kvalitativne raziskave so identificirale razloge, kot so pomanjkanje materinskega instinkta, odpor do otrok ali pomanjkanje interesa za otroke, strah pred bolečim porodom ali humanitarni razlogi, kot je hitro višanje svetovne populacije, tudi dajanje prednosti karieri ali zakonski zvezi, ki bi naj bila brez otrok bolj zadovoljujoča. Ampak najpogosteje omenjene prednosti, ki jih prinaša življenje brez otrok, je občutek svobode, ki ga takšno življenje nudi. Pogosto omenjanje svobode je mogoče razložiti na podlagi tega, da se sam izraz svoboda uporablja za množico različnih vidikov, ki jih prinaša življenje brez otrok, konkretno so to večje možnosti za samoizpopolnjevanje, izboljšanje finančnega položaja, manjšanje gospodinjstskih obveznosti, številne možnosti potovanja in iskanja novih izkušenj, večje možnosti druženja s prijatelji in na splošno lažje vzdrževanje in širjenje socialne mreže (Peterson 2015, 183). Podobne izsledke sta v starejših raziskavah našli tudi Peterson in Engwall (2013, 378) in kažejo, da so najpogostejši razlogi za odločitev za življenje brez otrok različne nezainteresiranost za otroke, dajanje prednosti karieri, finančne prednosti življenja brez otrok, nepripravljenost na opustitev življenja brez otrok in prednosti, ki jih takšno življenje prinaša, potem še politični razlogi, kot je prenaseljenost in okoljske katastrofe. Nekateri raziskovalci navajajo, da so vsi

zgoraj naštetih motivi tesno povezani z družbenim, političnim in kulturnim kontekstom, v katerem par brez otrok živi. Iste raziskave o nematerah, ki so to po lastni izbiri nakazujejo, da so ženske, ki so brez otrok, razvile oziroma se asociirale s to identiteto šele po tem, ko se je njihova reproduktivna doba končala (Peterson in Engwall 2013, 377).

Nasprotno od starejših raziskav so ženske v sodobnih študijah imele težave pri oblikovanju konkretnega razloga, zakaj se niso odločile za otroka, ampak ko so morale navesti prednosti, ki jih prinaša življenje brez otrok, so z lahkoto naštele številne prednosti, najpogostejše so bile tiste, ki so se navezovale na svobodo pred obveznostmi, ki jih zahteva skrb za otroka. Pomembno pa je, da težave žensk pri konkretiziranju razlogov, zakaj se niso odločile za otroka, ne zamenjujemo z negotovostjo glede odločitve, ki so jo sprejele. Kljub temu da niso podale točnega razloga, je sprejeta odločitev za njih normalna, očitna in samoumevna (Peterson in Engwall 2013, 380).

Apter (v DeLyser 2011, 66) navaja, da lahko menopavza pri ženski, ki v rodni dobi ni imela otrok, povzroči paniko in obžalovanje zaradi neodločitve za otroka. Ampak splošni sklep v raziskavi, ki jo navaja DeLyser je, da splošna ideja o obžalovanju svoje odločitve pri nematerah, ni pravilna. Praviloma so ženske brez otrok po lastni odločitvi zadovoljne s svojim življenjem in s svojo odločitvijo, ki je niso obžalovale (DeLyser 2011, 66).

Ob tem se poraja vprašanje, zakaj večina žensk v srednjih letih ne obžaluje svoje odločitve? Delni odgovor je, da ženske ne obžalujejo svoje odločitve ravno zaradi odločitve same, ker so o njej razmišljale, se samoizpraševale in na koncu so sprejele primerno odločitev. Ženske v študiji Gail DeLyser so svoj nematerinski status same izbrale, po tem ko so tehtale razloge za in proti temu, da bi same postale matere. DeLyser razdeli ženske glede na proces, ki je vodil do neodločitve za otroka na tri skupine. Prva skupina so tiste, ki so vedele zelo zgodaj, druga skupina so tiste ženske, katerih odločitev se je, da ne bodo imele otroka, razvijala nekaj časa in tretja skupina so tiste ženske, ki jih je življenjska pot spontano pripeljala do tega, da niso nikoli imele otrok (DeLyser 2011, 70).

Ženske iz prve skupine, torej iz skupine tistih, ki so vedele, da nočejo imeti otrok že zelo zgodaj, se strinjajo, da so vedele že od nekdaj, da materinstvo ni za njih in se niso s tem niti več veliko ukvarjale ali se preizpraševale, če ta občutek še vedno drži. Ženske, ki spadajo v skupino tistih, ki so odločitev, da ne bodo imele otroka, razvijale nekaj časa, navajajo, da so na začetku mislile, da bodo imele otroka, ker je to norma in da je rojstvo otroka nekaj, kar

ženska v življenju stori. Čez čas, ko so se njihova življenja in partnerske zveze razvijale, pa so ugotovile, da si otroka ne želijo. Nekatere so se o tej temi pogovorile s partnerjem in tako sprejele končno odločitev, druge pa ne, ampak so samo živele s svojo odločitvijo naprej. Tiste ženske, ki pa otroka nimajo zaradi spleta okoliščin v njihovem življenju, pa se strinjajo, da niso nikoli sprejele zavestne odločitve, da otroka ne bodo imele, ampak so jih okoliščine vodile do tega, da pač ni prišlo do tega, da bi otroka imele. Njihovo osnovno prepričanje je, da če bi se s kom ustalile v stabilni partnerski zvezi, da bi otroka verjetno imele, ampak ker se niso, se niti niso odločile za to, da bi imele otroka same (DeLyser 2011, 70).

Še en razlog, zaradi katerega ženske, ki so brez otrok prostovoljno, ne obžalujejo svoje odločitve, je njihov globok čustveni in stabilen odnos s svojim partnerjem, kot tudi s prijatelji in nenazadnje otroki, ki niso njihovi. Veliko žensk razločuje med tem, da so jim otroci všeč in da se z njimi dobro razumejo in z željo imeti lastne otroke. Zaradi tega, ker nimajo svojih otrok, jim družba pripisuje žaljive in poniževalne značilnosti, kot je ta, da sovražijo otroke, kar pa preprosto ni res, saj je vsaj polovica žensk v raziskavi povedala, da imajo tesne odnose z otroki, na primer z nečaki ali z otroki družinskih prijateljev (DeLyser 2011, 71).

Pri odločanju za otroka se pri parih ali posameznikih, ki to odločitev sprejemajo, pojavlja dvom, če bodo zmogli skrbeti za otroka. Pomembni dejavniki pri sprejetju (ne)odločitve za otroka je tudi porast vzgojnih, finančnih, časovnih in socializacijskih zahtev, ki so povezane z življenjem otroka. Starševstvo je postalo velika odgovornost in ravno ta odgovornost se parom, ki razmišljajo o otroku, zdi veliko breme in ovira, zato lahko pride do zavestne izbire za življenje brez otrok (Ule in Kuhar 2003, 58–59). Starševstvo je vedno bolj tesno povezano s pričakovani popolne predanosti, kar pa pri ljudeh, ki še nimajo otroka oziroma so šele v fazi odločanja, če bodo otroka sploh imeli ali ne, vzbuja občutek ogroženosti njihove svobode, življenjskega stila, neodvisnosti in finančne stabilnosti (Rajgelj 2008, 48).

Peterson in Engwall v svoji empirični raziskavi navajata, da je prostovoljna odločitev ženske, da ne bo imela otrok, tudi lahko razumljena kot telesna izkušnja in da telo predstavlja pomemben del v oblikovanju identitete nekoga, ki nima otrok. Za namene opisovanja omenjene telesne izkušnje, ki vodi v neodločitev za otroka, vpeljeta metaforo "tiha telesa". Ženske, ki za sebe pravijo, da imajo "tiha telesa", torej telesa, v katerih se hrepeneneje po otroku ni oblikovalo, kot se to domnevno zgodi pri ženskah, ki se jim prebudi materinski čut in se zato odločijo za otroka (Peterson in Engwall 2013, 379). Metafora "tihega telesa"

prikazuje pot, kako se ženska odločitev, da lastnovoljno ne bo imela otrok, izoblikuje na podlagi tega, ko ženska posluša svoje telo. Jasno postane, da se ženske razumejo skozi poslušanje svojega telesa, čeprav ne slišijo ničesar razen tišine, kar jih pripelje do sklepa, da si otrok ne želijo. Neodločitev za otroka je torej ravno toliko biološka, kot odločitev zanj. (Peterson in Engwall 2013, 381). Ženske, ki se ne odločijo za starševstvo, se dobro zavedajo svojih izbir glede svobodnega življenja, ki so si ga izbrale in načina, kako želijo svoje življenje živeti (Kačičnik 2006, 408).

Poleg razlogov, na katerih temelji odločitev za življenje brez otrok, ki jih pari ali posamezniki navajajo, je smiselno tudi povedati, kakšen je profil para, ki se je odločil za življenje brez otrok. Jean Veevers (v Rajgelj 2008, 46) je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ugotovila, da je par, ki se ne odloči za otroka, praviloma visoko izobražen, zakonsko zvezo je sklenil pozno in glede verske opredelitve je omenjeni par agnostik. Njun cilj v partnerski zvezi in v življenju na splošno je ohranjanje in izboljševanje parnterske bližine in skupnega živlenskega sloga, obema partnerjema je pomembna svoboda, ki jo prinaša življenje brez otrok. Veevers je v osemdesetih letih ponovno kategoriziral posameznike, ki se odločajo za življenje brez otrok in jih je razvrstil v dve skupini. Prva skupina so odklanjalci, ki se niso odločili za otroka zaradi negativnih vidikov, ki jih življenje z otrokom prinaša. Druga skupina pa so ljubitelji, ki nimajo otrok, zato ker dajejo prednost drugim stvarem.

3.3 Prelaganje materinstva

Družinske spremembe, kot so podaljševanje mladosti, daljšanje šolanja in zaostreni pogoji na trgu delovne sile neposredno vplivajo na odločanje žensk glede materinstva. Ideologijo obveznega materinstva je v postmodernem obdobju nadomestila ideologija odloženega materinstva, ki enako kot prvotna ideologija materinstva, temelji na instituciji materinstva, z razliko, da je novejša institucija samo iluzija svobodne izbire za materinstvo. Prelaganje materinstva torej ni rezultat svobodne izbire kot take, ampak je prelaganje materinstva postala družbena norma, ki ima ideološke konotacije in je zato tudi vsiljena (Švab 2001, 104–105). Pri pojavu materinstva gre torej najverjetneje bolj kot za samo odklanjanje te vloge, za spreminjanje prioritet v življenju žensk in za možnost časovne prilagodljivosti odločanja za materinstvo, ki se najpogosteje konča kot odlašanje materinstva na poznejša leta v življenjskem poteku ženske. Odločitev za materinstvo postaja vedno bolj nedoločljiva stvar, ki pa ni nujno samo posledica svobodne subjektivne odločitve žensk, ampak temelji tudi na

objektivnih pogojih. Omenjeno reproduktivno vedenje je v zadnjem času postalo družbena norma, iz katere se ženske težko iztrgajo (Švab v Rener in drugi 2006, 74).

Sobotka (v Rajgelj 2008, 43) navaja, da v sodobnih družbah vplivajo na sprejetje odločitve o rojstvu otrok tudi družbene norme, ki predpostavljajo zaposlitve žensk. Po zaključku izobraževalnega procesa se od žensk praviloma pričakuje, da se bodo zaposlile izven doma. Ženske so zato postavljene pred dve izbiri. Ali se bodo odločile za rojstvo prvega otroka, preden se zaposlijo, ali pa bodo starševstvo preložile za nekaj let in bodo raje vstopile na trg dela. Med tema dvema izbirama, je samo druga tista, ki ustreže normi o pridobitvi sredstev, pred oblikovanjem lastne družine, zato ni nenavadno, da se večina žensk odloči za drugo možnost, ki se sklada z družbeno normo (Rajgelj 2008, 43).

Potreba po omejevanju rojstev je kompleksen pojav, ki ima tako subjektivne, kot tudi objektivne dejavnike, ki jih med sabo ni možno izolirati in obravnavati posamično, imajo pa za posledico vsesplošno težnjo po modernizaciji življenja (Sieder 1998, 246). Subjektivni dejavniki pri odločanju za starševstvo ali proti njemu so želja po otroku, zrelost in psihična pripravljenost na otroka, stabilnost partnerske zveze, kakovost osebnega življenja in odločitev glede prevzema odgovornosti za skrb za otroka in družino. Objektivni dejavniki pa so služba, končano izobraževanje, primerno stanovanje, fleksibilen delovni čas in zagotovljena socialna varnost (Rener in drugi 2006, 74). Različne literature navajajo, da je najpomembnejši in najpogostejši vzrok za manjšanje rojstev želja vedno večjega števila žensk, da ne bi opustile svoje poklicne kariere in tudi višji standardi posameznikov glede bivalnega prostora in kvalitete življenja. Mladi pari, preden se odločijo za otroka, že vnaprej preračunavajo materialno obremenitev, ki jo s sabo potegne otrok (Sieder 1998, 246–247). Prestavljanje starševstva pa je tudi rezultat preizkušanja odnosov, ocenjevanja trdnosti odnosa in podobno. Danes posamezniki in posameznice dobro premislijo o odnosu, ki ga imajo s partnerjem/ko, preden se odločijo za starševstvo. Prestavljanje odločitve za starševstvo na kasnejše obdobje deluje kot nekakšen varnostni mehanizem pred neuspešnim odnosom, saj se mladi zavedajo, da malo zakonov ali partnerskih zvez preživi krizna obdobja. Starševstvo mladim več ne predstavlja neizogibne usode, ampak skrbno pretehtano odločitev, ki jo lahko tudi prestavijo za nekaj let (Ule in Kuhar 2003, 50).

Kot že omenjeno, je med dejavniki, ki vplivajo na upadanje rodnosti in na prelaganje materinstva na poznejša leta v življenjskem poteku, predvsem karierna usmerjenost. Na prvi

pogled prelaganje odločitve za starševstvo kaže na prioritarno izbiro izobraževanja in poklicne kariere, ampak je proces odločitve tudi obraten, saj je prelaganje odločitve za otroka povezano tudi z večanjem pomena starševstva in otrok. V postmodernem obdobju so otroci bolj cenjeni in vzporedno s tem se povečuje identifikacija staršev s konceptom protektivnega otroštva. Vzgoja in skrb za otroka je vedno težja naloga, ki zahteva izpolnitev številnih pogojev, na kar pa marsikatera posameznica ali posameznik ni pripravljen, zato preložijo odločitev za otroka še za nekaj let (Švab 2001, 138). Ranjan (v Rajgelj 2008, 31) raziskuje, ali družbeno ekonomska situacija vpliva na odločanje o rojstvu otrok. Ugotovila je, da je negotovost posameznikove zaposlitvene in dohodkovne prihodnosti glavni razlog za upadanje rodnosti. Pari, ki se soočajo z odločitvijo glede rojstva otrok raje počakajo, da se njihova negotova življenjska situacija razreši in tako predstavljajo rojstvo prvega otroka na poznejše življenjsko obdobje. Prelaganje materinstva na poznejša leta je torej le navidežno subjektivna in svobodna odločitev, saj na to odločitev močno vplivajo zunanji dejavniki (Švab 2001, 106), kot so prekarne zaposlitve in na splošno težka situacija na trgu delovne sile za mlade ženske po zaključenem šolanju.

Romeu Gordo, ki je raziskovala rodnost in prelaganje materinstva na kasnejše obdobje v življenju je ugotovila, da se je starost žensk v Nemčiji v obdobju med 1990 in 2001 pri rojstvu prvega otroka v povprečju dvignila za dve leti, to je iz 26.2 let na 28.2 let. Romeu Gordo ugotavlja, tako kot že druge raziskave, da gre najpogosteje vzrok za to iskati v prioritiziranju uspešne kariere pred materinsko vlogo. Ženske želijo stabilizirati svojo kariero, že nekaj doseči in šele potem imeti otroka, saj tako njihova kariera manj trpi (Romeu Gordo 2009, 57). Ekonomska literatura navaja, da ko ženska rodi otroka, se sooči z dvema vrstama škode, ki ju utrpi njena kariera: direktna finančna škoda zaradi odsotnosti iz trga dela in izguba človeškega kapitala zaradi upadanja službenih veščin, zaradi odsotnosti z delovnega mesta (Romeu Gordo 2009, 58).

Poklicna kariera ženske brez dvoma vpliva na število otrok, ki jih bo v svoji rodni dobi rodila. Raziskava o biografiji rojstev iz leta 1976, katere vzorec so bile ženske stare med 15 in 60 let je pokazala, da so tiste ženske, ki niso hotele pustiti službe ali vsaj začasno prenehati delati, rodile v povprečju 1.5 otroka. Ženske, ki so bile zaposlene samo začasno, so rodile v povprečju 1.84 otroka in tiste, ki niso hodile v službo, so na svet prinesle v povprečju 2.31 otroka. Iz teh statističnih podatkov lahko sklepamo, da vse večje število poročenih žensk kljub zakonski zvezi in materinstvu ostanejo še naprej poklicno dejavne. Na drugi strani pa

lahko tudi sklepamo, da sta materinstvo in plačano delo še vedno težko združljiva (Sieder 1998, 233–234). Empirični rezultati kažejo, da je v Evropi negativna korelacija med starostjo ženske pri rojstvu prvega otroka in njeno plodnostjo. To pomeni, da če se ženska odloči, da bo materinstvo preložila za nekaj let, bo število otrok, ki jih bo rodila manjše, kot če materinstva ne bi prestavila na kasnejša leta v življenju zaradi bioloških, torej reproduktivnih omejitev (Romeu Gordo 2009, 57–58). S tem se strinja tudi Urša Rajgelj v svoji analizi mednarodnih demografskih raziskav, ki kažejo na to, da če se ženske vključujejo v visoka izobraževanja, to močno vpliva na možnost, da bodo ženske odložile rojevanje na poznejša leta in tudi na manjše število otrok, ki jih bodo rodile ob koncu reproduktivnega obdobja, v primerjavi z ženskami, ki so dosegle nižjo raven izobrazbe. Višja izobrazba žensk, vpliva tudi na prelaganje sklenitve zakonske zveze na poznejša leta v življenjskem poteku ter na vrednotne orientacije o pomenu otrok (Rajgelj 2008, 38).

Strategije žensk pri odločanju za ali proti materinstvu se razlikujejo. Nekatere ženske so mnenja, da bodo nekoč imele otroka, ampak se pozneje odločijo, da otroka sploh ne bodo imele, situacija pa je lahko tudi obratna, in sicer da se je ženska odločila, da otrok ne bo imela, ampak se je pozneje v življenju vseeno odločila za starševstvo. Najmanj določljiv pri obeh primerih je prav čas odločanja za materinstvo, saj je v postmodernosti družbena regulacija glede nedefinitivnosti odločitve glede materinstva postala zelo ohlapna (Švab 2001, 104). Prelaganje materinstva je strategija za doseganje višje izobrazbe, ustvarjanje kariere, doseganje materialnih aspiracij in uživanja v priložnostnih dejavnostih, ki jih starševstvo ne omogoča. Raziskovalci odlašanja starševstva menijo, da le-to nakazuje na neodločnost in protislovnost glede rojstva otrok. Pari, ki starševstvo prelagajo z namenom doseganja določenih ciljev, se življenjskemu stilu brez otrok pogosto dobro prilagodijo, zato se odločijo, da otrok sploh ne bodo imeli (Rajgelj 2008, 47).

Za žensko, ki si ne želi imeti otrok in je v heteroskeksualni zvezi, je kontracepcija del vsakdanjega življenja. Čeprav je sterilizacija najučinkovitejša in najvarnejša metoda kontracepcije za plodne ženske, se le redko katera odloči za ta način kontracepcije, saj si ženske, ki zaenkrat nimajo in nočejo imeti otrok, vseeno ne želijo zapreti vrat pred možnostjo, da bi si pa kdaj vseeno otroka želele. Tiho telo, ki je bilo omenjeno v prejšnjem poglavju, ki ženski zaenkrat ne sporoča želje po otroku, je tukaj uporaben koncept za namene razumevanja nepripravljenosti žensk, da bi se odločile za sterilizacijo. Kljub temu da ženske brez otrok navajajo, da je to za njih naravna izbira, ne izključujejo možnosti, da se bo njihovo

tiho telo prebudilo in jim v prihodnosti vzbudilo željo po otroku (Peterson in Engwall 2013, 382).

Dejstvo, da se več delež žensk, ki se ne odločijo za materinstvo in da materinstvo ni več ekskluzivna ženska identiteta, je potrebno osmišljati v kontekstu spreminjanja prioritet v življenjskem poteku ženske, ki vodi do časovne fleksibilizacije možnosti odločanja za materinstvo, ki se največkrat realizira kot prestavljanje odločitve za materinstvo na kasnejša leta v življenju (Švab 2001, 104). Zaključimo torej lahko, da spremembe, ki vplivajo na potek družinskega življenja, niso izključno posledica sprememb znotraj družine, kot so na primer individualne odločitve članov družine, ampak na spremembe družinskega življenja vplivajo tudi širše družbene spremembe. Še posebej velja izpostaviti spremembe na trgu delovne sile in zaposlovanje žensk, ki vpliva tako na spremembe v rodnosti, kot na življenjski potek žensk na splošno. Še en dejavnik, ki bo vplival na spreminjanje družinskega življenja v prihodnosti, pa je predvsem staranje populacije (Švab 2001, 66–67).

3.4 Spopadanje s stigmo nematerinstva

Delež žensk, ki se ne odločijo za materinstvo se večja, hkrati pa se tudi zdi, da se viša toleranca družbe do tega pojava, ampak na drugi strani bi za moderno družbo, ki ima različne strategije stigmatiziranja žensk nemater, to težko trdili (Švab 2001, 103). Stigmatizirani posamezniki oziroma v tem konkretnem primeru stigmatizirane ženske nematere se soočajo s ponavljajočo nalogo sprejemanja lastne nenormalnosti in hkrati s tem, da morajo prepričevati druge, da niso nepojemljive, čudne in nemoralne (Park 2002, 21). Nosilec ali nosilka stigme se lahko odzove na svoj položaj tako, da poskuša neposredno popraviti lastnost zaradi katere je stigmatiziran/a. Tako se na primer nepismen človek nauči brati, da bi svojo stigmo odpravil, vendar s tem nosilec stigme ne pridobi statusa normalnega človeka, ampak se spremeni iz človeka, ki je imel pomanjkljivost, v človeka, ki je to pomanjkljivost odpravil (Goffman 2008, 17). Vendar pa omenjena strategija za odpravljanje stigme najpogosteje ni učinkovita za posameznike, ki so se prostovoljno odločili, da ne bodo imeli otrok, saj če bi želeli odpraviti značilnost, ki jih stigmatizira, bi morali imeti otroke, za katere so se odločili, da jih ne bodo imeli, zato pari in posamezniki brez otrok nadzorujejo informacije o lastni stigmati in se spopadajo z vprašanji o njihovih nekonvencionalnih življenjskih izbirah na drugačne načine.

Proces izbire življenja brez otrok lahko zmoti vsakdanji pogled na življenje ljudi, saj povzroči motnjo dominantnega kulturnega življenja, ki je pronatalno usmerjeno, vendar pa nova identiteta osebe, ki nima otroka, pomaga zgraditi nov pogled na svet in na novo ustvariti občutek kontinuitete in legitimnosti za obstoj. K doseganju tega cilja vodita dve poti. Prva je kulturna uskladitev, ki teži k najdbi prostora v dominantni kulturi, kjer je nestarševstvo sprejeto in razmuljeno (Good v Matthews in Desjardins 2017, 32) in kulturna transcendenca, ki teži k premišljanju kulturnih pričakovanj in k spodbujanju alternativnih kategorij normalnosti (Becker v Matthews in Desjardins 2017, 32). Pari in posamezniki, ki so brez otrok prostovoljno, sodelujejo v gradnji novega sveta s preoblikovanjem obstoječih elementov in simbolov, kjer je prostovoljna odločitev za življenje brez otrok normalna in ni obravnavana kot deviantna (Matthews in Desjardins 2017, 32).

Vseeno pa se pronatalno usmerjeni družbi ni mogoče popolnoma izogniti, zato se pari ali posamezniki, ki nimajo otrok, neizogibno srečujejo s situacijami, kjer so njihove privatne življenjske izbire podvržene stigmatiziranju in ocenjevanju. Goffman (v Park 2002, 31) navaja, da ko ima posameznik stigmo, ki je ni mogoče takoj opaziti, mora stigmatizirani nadzorovati informacije glede lastne hibe. To počne s pomočjo strategije za odkrivanje ali skrivanje stigme, ki vpliva tudi na oblikovanje samopodobe in na vedenje do samega sebe. Posameznik s stigmo uporablja različne tehnike nadzora informacij za različno publiko ali okolico, glede na njihove lastnosti in konkretno situacijo. V kontaktu z normalnimi osebami je ena izmed življenjskih možnosti stigmatizirane osebe, katerega stigma je znana ta, da se vede, kot da njegova stigma ni nič posebnega, da je nepomembna in se z njo ne splača ukvarjati. Ampak v primeru, da posameznikova stigma ni takoj opazna, niti ni znana in stigmatiziranemu preti nevarnost, da bo postal diskreditiran, se pojavi še ena življenjska možnost. Posameznik takrat začne tehtati, kako nadzirati informacije o svoji hibi, ali jo naj razkrije ali morda ne, ali se naj zlaže ali raje pove resnico, tudi komu lahko zaupa, kdaj je pametno razkriti stigmo in na kakšen način (Goffman 2008, 43).

Čeprav bodo posamezniki, ki sprejmejo pomembne odločitve, katere spremenijo njihovo življenje, razkrili te informacije samo družinskim članom, je zelo velika verjetnost, da bodo te informacije prišle tudi do drugih ljudi v posameznikovi socialni mreži. Pomembna življenjska odločitev, kot je odločitev za življenje brez otrok, bo seveda vplivala na tistega, ki je to odločitev sprejel, kot tudi na ljudi, s katerimi je v kontaktu (Durahm 2008, 135), zato je vdiranje v zasebnost problem, s katerim se soočajo nosilci stigme, saj ljudje brez zadržkov

sprašujejo stigmatiziranega o njegovi "nenormalnosti" in ponujajo nezaželjene nasvete glede odprave ali zmanjšanja hibe, zato se nosilci stigme poslužujejo različnih tehnik za nadzor informacij glede njihove drugačnosti. Prva strategija je zatajitev, ki deluje tako, da predvsem mladi kontrolirajo informacije o svoji odločitvi za življenje brez otrok tako, da jih ne razlagajo drugim, saj je korist tega, da si v skladu z normami zelo velika, za nameček pa se za mlade predvideva, da bodo postali starši v prihodnosti, tako da je tehnika zatajitve v tem primeru zelo učinkovita (Park 2002, 32).

Druga strategija za nadzor informacij je tehnika nadomestne identitete in deluje tako, da predstavi stigmatizirano lastnost, ki jo posameznik ima, kot lastnost ali značilnost, ki je manj stigmatizirana. Na primer, ena udeleženska v Parkovi raziskavi navaja, da ko jo kdo povpraša o njenem nestarševskem statusu, odgovori, da si s partnerjem otroka pač ne želita, ampak v primeru, da okolica izvaja nad njo pritisk še naprej, se zateče k tehniki nadomestne identitete in pove, da otrok ne more imeti, saj je stigma nad tistimi, ki otrok ne morejo imeti zaradi bioloških razlogov veliko manjša, pa tudi diskrediterja, ki prestopi mejo in nosilca stigme napada postane sram in ne zahteva več opravičila za dejstvo, da ženska nima otrok (Park 2002, 33). Ljudje vidijo pare, ki so brez otrok prostovoljno, kot da imajo značajске pomanjkljivosti, za razliko od parov, ki otrok ne morejo imeti, s katerimi sočustvujejo in jih pomiljujejo (Durham 2008, 133), zato ženske, ki nimajo otrok prostovoljno, pogosto zapakirajo svojo odločitev drugače kot v resnici je, saj so tako manj stigmatizirane in manj kritizirane (Park 2002, 33).

Tako tehnika zatajitve kot nadomestne identitete sta strategiji za manjšanje stigmatiziranja brez kljubovanja družbenim normam, na katerih družba temelji (Park 2002, 33).

Naslednji strategiji upravljanja s stigmo nesarševstva sta Scott in Lyman (v Park 2002, 34) klasificirala upravičevanje in izgovarjanje kot dva tipa odzivov, ki jih posamezniki uporabljajo v interakciji, ko so podvrženi ocenjevanju in izpraševanju o svojih nekonvencionalnih odločitvah. Posamezniki, ki so se odločili za življenje brez otrok, velikokrat upravičujejo svojo izbiro s strategijo obsojanja obsojajočih. Pri tej strategiji posameznik, ki je brez otrok prizna, da je njegova izbira nepričakovana, ampak tudi izpostavi nepomembnost lastne odločitve, saj drugi zakrivijo hujše stvari, ampak sploh niso kaznovani, niso obsojani, ali pa gre njihovo slabo dejanje neopaženo mimo oziroma so zaradi svojega vedenja celo čaščeni. Posamezniki, ki prostovoljno nimajo otrok, se velikokrat soočajo z očitkom, da so sebični. Na ta njim absurden očitek se odzovejo z omenjeno tehniko tako, da

odgovorijo, da njihova odločitev za življenje brez otrok ni sebična, kvečjemu je sebična odločitev ljudi, da bodo otroke imeli, da bodo potem lahko ti skrbeli za njih, ko bodo starši stari in odvisni od pomoči.

Nekoliko modernejši način upravičevanja lastne odločitve za življenje brez otrok je pravica do samoizpopolnjevanja. Življenje brez otrok prinaša različne prednosti posameznikom, s prepričanjem, da imajo pravico do lastne sreče in pravico do delanja na sebi in samoizpopolnjevanja. Kljub temu da se drugim mogoče zdi to sebično, se posamezniki, ki so brez otrok s tem ne obremenjujejo, saj so si takšno življenje izbrali sami in v njem tudi uživajo (Park 2002, 35–36). Houseknecht (v Park 2002, 26) ugotavlja, da obe skupini žensk, tiste, ki so prostovoljno brez otrok, kot tudi tiste, ki nimajo otrok zaradi reproduktivnih težav, trpijo negativne sankcije zaradi svojega statusa nemater. Razlika je, da so tiste, ki so brez otrok prostovoljno, veliko manj prizadete zaradi teh družbenih sankcij in stigmatiziranja, saj imajo večjo avtonomijo, ker so življenje brez otrok izbrale za vestno in prostovoljno. Po vrhu pa se poslužujejo še različnih strategij soočanja, kot so podporne skupine, ki diskreditirajo kritike in oblikujejo alternativni pogled na svet, ki ohranja dobro samopodobo.

Drugi tip odziva na ocenjevanje in izpraševanje drugih glede lastnih življenjskih odločitev za življenje brez otrok je izgovarjanje. Strategija izgovarjanja se od upravičevanja razlikuje v tem, da z izgovarjanjem minimalizirajo ali zavračajo odgovornost za svojo odločitev o življenju brez otrok. Najjasneje se to vidi pri izgovarjanju na lastne biološke značilnosti, ki močno vplivajo na vedenje posameznikov, ki so izbrali življenje brez otrok. Še posebej ženske pogosto uporabljajo izgovor, da nimajo materinskega instinkta in zato nimajo in ne bodo imele otrok (Park 2002, 36).

Zadnja strategija pri upravljanju nestarševske identitete je definiranje situacije na novo. V upravljanju družbenih reakcij in potrjevanju njihove identitete osebe brez otrok so repondenti v raziskavi včasih na vprašanja drugih o njihovem statusu svojo situacijo redefinirali. Takšne strategije so do različnih stopenj proaktivne, v smislu, da včasih izzivajo "predpisano starševstvo" in včasih ponudijo družbene prednosti, ki jih prinašajo alternativne izbire. Če se posameznik, ki ima identiteto osebe brez otrok, sooči z vprašanjem osebe, ki je starš, zakaj nima otrok, mu prvi odgovori z vprašanjem, zakaj pa on ali ona ima otroke? Posameznik, ki nima otrok, poskuša definirati situacijo starševstva na novo in pokazati sogovorniku, da odločitev za otroka ni nujno samoumevna, ampak da se lahko o njej preizprašuješ in se

odločš za življenje brez otrok (Park 2002, 36). Ker starševstvo v naši družbi ne zahteva razlag in umteljitev, se sogovornik, ki ima otroke, najpogosteje zaradi presenečenja nad neupoštevanjem norm umakne iz pogovora (Lyman v Park 2002, 37). Veevers (v Park 2002, 22) navaja, da deviantnost tistih, ki so brez otrok prostovoljno, ni samo v tem, da nimajo otrok, ampak primarno v tem, da si jih ne želijo in zaradi tega se razlikujejo od parov, ki otrok nimajo, ker jih ne morejo imeti, ampak si jih želijo in so starševsko vlogo tudi že sprejeli.

Ključno vprašanje je, kako posamezniki, ki so brez otrok prostovoljno opažajo, kako jih vidijo drugi? Večina študij nakazuje na to, da so tisti, ki so brez otrok po lastni izbiri, negativno ocenjeni s strani družbe, hkrati pa opažajo pritisk, ki se vrši nad njimi, z namenom spremeniti njihov "childfree" status (Park 2002, 26). Podobno kot v drugih raziskavah sta tudi Matthews in Desjardins v svoji raziskavi (2017, 33) ugotovili, da tako ženske, kot moški izražajo razočaranje in frustracijo nad pronatalističnimi družbenimi pritiski. Respondenti v raziskavi navajajo, da člani družine, prijatelji, znanci in sodelavci nikakor ne sprejemajo njihove odločitve glede nerojstva otrok, saj se odzivajo z obsojanjem, dvomi, neverovanjem in zanikanjem resničnosti odločitve za življenje brez otrok.

V situacijah, kjer se srečata posameznik s stigmo in posameznik brez nje, se lahko zaradi napačne kategorizacije stigme oba počutita neprijetno v njunem odnosu in ker se stigmatizirani posameznik veliko pogosteje znajde v takšnih situacijah, postane veliko boljši v njihovem obvladanju in v kontroliranju informacij o lastni stigmati (Goffman 2008, 25). Na to nakazujejo tudi vse omenjene strategije za zmanjševanje stigme, ki jih omenja Park (2002), saj omogočajo parom, ki so prostovoljno brez otrok, da se izognejo stigmati zaradi svojih reproduktivnih odločitev ali pa jim omogočijo, da utemeljujejo svojo odločitev za življenje brez otrok na način, ki zmanjšuje njihovo dovzetnost za stigmo (Durham 2008, 134).

4 EMPIRIČNI DEL

V drugem, empiričnem delu magistrske naloge bom predstavila cilje kvalitativne raziskave in raziskovalni vprašanji, na katerih je slonela empirična raziskava. Predstavila bom še metodološki načrt raziskave, znotraj katerega opišem metodo raziskovanja, vzorec intervjuvank, ki sem jih izbrala za namene empiričnega dela in njihove socio-demografske podatke. Potem sledi opis načina zbiranja podatkov in obdelave le-teh. Na koncu empiričnega dela še analiziram in interpretiram rezultate, ki sem jih dobila z analizo kvalitativnih podatkov, pridobljenih s polstrukturiranimi intervjuji.

4.1 Opredelitev problema in cilji raziskave

Problem, ki ga raziskujem v empiričnem delu, je neposredna povezanost ženske identitete z identiteto matere in stigmatizacija žensk, ki otrok (še) nimajo. Raziskujem tudi, kakšnih družbenih pritiskov so ženske brez otrok deležne, kako se ti pritiski manifestirajo in na kakšne načine se z njimi soočajo oziroma kakšne strategije ženske brez otrok uporabljajo, ko so soočene s pritiski in podvržene stigmatiziranju.

Heteroseksualni pari, ki so v stalni, dlje časa trajajoči partnerski zvezi, se pogosto soočajo z vprašanji o načrtovanju otrok, ki jim jih postavlja okolica. Še pogostejši so pritiski na ženske, ko dosežejo starost, ki jo družba dojema kot normo, ko ima ženska prvega otroka. Stigmatizacija in odklonski odnos družbe do žensk se pojavi, ko ženska, za katero družba pričakuje, da bi morala imeti otroka, le-tega (še) nima.

Po Freudovi teoriji je ženska nosilka jajčec in materinskih moči, zato je materinstvo ključno za normalen psihoseksualni razvoj ženske. Lidz in ostali moderni psihologi so si enotni glede tega, da ženska lahko izpolni svoj biološki namen samo, če spočne, donosi, rodi in doji otroka. Če ženska ne gre skozi ta proces reprodukcije, so njena rodila brez pomena in zato je tudi njeno življenje brez pomena in ravnovesja. Edina rešitev torej je, da ženska postane mati in tako ohrani smisel lastnega življenja in obstoja. Ampak temelj vseh teh psihoanalitičnih razprav o tem, kako ženska mora postati mati, je patriarhalna kultura in ohranjanje le-te (Oakley 2000, 200–202).

Za žensko se predpostavlja, da vlogo matere sprejema kot del svojega družbenega poslanstva in da v skladu s tem deluje (Rich 2003, 183). Ne glede na to, če so ženske samske, brez otrok, delavke, akademinje, umetnice, zdravnice ali nune so a priori matere, saj jih družba sili v stanje materinske ženstvenosti (Wilson 2014, 39). Ženske, ki pa ne postanejo matere, pa se razume kot nekaj odklonskega. In ravno zaradi tega, ker je ženska glede na družbene norme odklonska in ne razmišlja v okvirih večine, se na njih vrši močan pritisk z namenom, da ženska sprejme materinsko vlogo (Rich 2003, 183–185).

Družbeno sprejeta norma ali ideologija je, da je materinstvo največji dosežek oziroma pomemben del osebne identitete vsake ženske. Ravno o tem govori mit o ženski vlogi, ki problematizira ideje o skrbi za dom in družino kot primarni ženski vlogi. Iz tega lahko sklepamo, da bi morale izključno in brez izjeme vse ženske postati matere, ker je to pričakovani družbeni vzorec (Oakley 2000, 199). Da mora postati oseba ženskega spola mati je ideja, ki je prisotna že v socializacijskem procesu, ki deklice o tem uči s pomočjo pravljič, s pomočjo igrac v obliki dojenčkov in s pomočjo šolskega sistema, ki prikazuje nasmejeno in zadovoljno žensko kot skrbno mater.

Diferenciacija starševskih vlog, ki predvideva, da je mati tista, ki skrbi za otroka, vpliva tudi na odnos posameznega starša do otroka. Očetova glavna naloga je delo in otrokova blaginja, ki je odvisna od tega, koliko je oče pripravljen zanemariti svojo očetovsko vlogo, zato v odnosu oče - otrok velja, najprej oče in nato otrok. V odnosu matere in otroka pa velja, najprej otrok in nato mati, saj je primarna naloga matere skrb za otroka in se zato od nje pričakuje, da bo svoje potrebe postavila na zadnje mesto (Oakley 2000, 83).

Vendar pa se danes nekatere ženske vseeno odločajo, da sploh ne bodo postale matere oziroma bodo materinstvo preložile na kasnejše obdobje v življenjskem poteku iz različnih razlogov. Dejavniki, ki pripeljejo do tovrstnih odločitev, so različni in mnogi, od postavljanja kariere pred družino, do lažje prve zaposlitve žensk, ki niso in ne bodo matere in nenazadnje tudi zaradi želje po svobodnem življenju in neobveznostih, ki jih prinaša življenje brez otrok. V pozni modernosti, kjer je na trgu dela velika konkurenca, ženske krmarijo med željo po otroku in željo po dobri zaposlitvi tako, da preložijo materinstvo v prihodnost. Ampak v takšnih situacijah je prelaganje odločitve za materinstvo pravzaprav le navidezno subjektivna izbira (Švab 2001, 106). Prej omenjeni mit o materinstvu ne samo da vrši pritisk nad

materami, ampak celo zavrača odgovornost očetov do svojih otrok. Od očetov se ne zahteva, da morajo prebiti več časa s svojimi otroki, da bodo emocionalno stabilnejši in bolj zdravi. Zaposleni oče ni nikoli problem, vedno je problem samo zaposlena mati. V družini, kjer imajo otroci zaposlenega očeta in zaposleno mater, je problem samo zaposlitev od slednje, saj je skrb za otroke materina dolžnost in s svojo zaposlitvijo to dolžnost ne izpolnjuje tako dobro in predano, kot bi jo po mitu o materinstvu morala (Oakley 2000, 225). Ženske, ki (še) nimajo otrok se v izogib očitkom, da ne posvečajo dovolj pozornosti in časa svojim otrokom odločijo, da bodo materinstvo preložile za nekaj let, ko bodo zasebno in javno sfero svojega življenja lažje usklajevale.

Prelaganje materinstva je pomemben faktor, ko je govora o prisotnosti žensk na trgu dela. Ženske prelagajo materinstvo zato, da bi lahko začele poklicno kariero in jo kasneje tudi utrdile, preden morajo karierno napredovanje prekiniti zaradi rojstva in vzgoje otrok (Romeu Gordo 2009, 70).

Do podobne ugotovitve sta tukaj z analizo statističnih podatkov prišla tudi Beck in Beck-Gernsheim. Ugotovila sta namreč, da število rojstev dejansko upada, ne upada pa želja po otroku. Manjšanje števila rojstev je posledica negotovosti, ki jih prinaša individualizirana družba pozne modernosti. Beck in Beck-Gernsheim sta še prepričana, da je ravno konflikt med svobodnimi idejami individualizacije in željo po družinskem življenju, ki so ga morale rešiti ženske, prinesel prelaganje materinstva (Beck-Gernsheim v Beck in Beck-Gernsheim 2001, 120).

Cilj magistrske naloge je analizirati družbeno povezanost ženske identitete z identiteto matere ter posledične družbene pritiske na ženske, ki se odločijo, da otrok sploh ne bodo imele, ali na ženske, ki so v starosti, za katero družbene norme predvidevajo, da bi že morale imeti otroka, vendar ga le-te nimajo. Raziskovala bom, kakšno breme sta ti neposredno povezani identiteti za žensko, ki se (še) ni odločila za otroka, saj družba trenutno ženske nematere težko sprejema in jim nalaga raznorazne negativne označbe. In najpomembneje, cilj magistrske naloge je ugotoviti, s kakšnimi pritiski se ženske, ki (še) nimajo otrok srečujejo, kako se ti pritiski manifestirajo, kdo jih najpogosteje vrši in kako se spopadajo z njimi v kontekstu vsakdanjega življenja.

4.2 Izhodiščna teza in raziskovalna vprašanja

Glavni družbeni pojav, ki ga raziskujem v tej magistrski nalogi, je neposredna povezanost ženske identitete z identiteto matere in posledice, ki jih čutijo ženske, če te družbene norme povezanosti ženske in materinske identitete (še) ne izpolnjujejo. Izhodiščno tezo, ki pravi: ženske, ki se za otroka ne odločijo, so stigmatizirane in doživljajo številne družbene pritiske, lahko potrdim na podlagi prvega, torej teoretičnega dela magistrske naloge, ki vsebuje pregled relevantne strokovne literature.

Celotni empirični del magistrske naloge pa sloni na naslednjih dveh raziskovalnih vprašanjih, na kateri bom poskušala odgovoriti z analizo empiričnih podatkov:

1. raziskovalno vprašanje: Kdo in na kakšen način najpogosteje vrši pritisk nad ženskami, ki otrok (še) nimajo?
2. raziskovalno vprašanje: Kakšne strategije imajo ženske, ki otrok (še) nimajo, pri soočanju s temi pritiski?

Zgoraj navedeni raziskovalni vprašanja sta podlaga za celotno empirično raziskavo, ki je razdeljena na štiri sklope, z namenom pridobivanja podrobnejših kvalitativnih podatkov, natančnejšega analiziranja le-teh in kasneje lažjega in čim bolj eksaktnega interpretiranja pridobljenih rezultatov.

V prvem sklopu raziskujem razloge za to, da ženske, ki sem jih intervjuvala, (še) nimajo otrok. Zanimalo me je, če so njihove odločitve za življenje brez otrok dokončne in v primeru, da je odločitev dokončna, me je zanimalo, kako so sprejele to odločitev, kakšen miselni proces je pripeljal do tega. V prvem sklopu sem še raziskovala, ali si morda otroka želijo in ga celo načrtujejo kdaj v prihodnosti ter kakšni so razlogi za to, da materinstvo predstavljajo na nedoločen čas v prihodnosti.

Drugi sklop se osredotoča na pritiske, s katerimi se srečujejo ženske, ki nimajo otrok in kako se ti pritiski manifestirajo ali kažejo. Zanimalo me je, če sploh opazijo kakšne pritiske in v primeru, da jih, kako se ti izražajo, če so čisto direktni in neposredni, ali so bolj prikriti. V drugem sklopu se ukvarjam tudi s tem, kako ljudje v socialni mreži ženske, ki (še) nima otrok, sprejemajo to njeno situacijo in odločitev, da otrok nima. Jo jemljejo resno, ali se

obnašajo do nje in do njene odločitve pokroviteljsko? Zanimalo me je še, kdaj se ženske, ki nimajo otrok, najpogosteje morajo soočati s pritiski. So to vsakdanji pogovori, ali se pritiski najbolj vršijo ob posebnih priložnostih, kot so različna družinska srečanja ali rojstvo otroka v ženskini socialni mreži?

Tretji sklop se nanaša na vire pritiskov. Zanimalo me je, kdo vse v družini, med prijatelji ali bližnji okolici najpogosteje in najbolj vrši pritisk nad žensko, ki nima otroka.

Zadnji, to je četrti sklop, pa se osredotoča na strategije, ki jih ženske uporabljajo pri upravljanju s stigmatom nematerinstva in pri pritiskih, s katerimi se srečujejo. Poskušala sem ugotoviti, če ženske, ki nimajo otrok, komentarje o njihovi družbeni hibi preslišijo, ali poskušajo svoj status nematere razložiti ali ga mogoče celo upravičiti, ali pa uberejo čisto drugo strategijo in sogovorca postavijo s svojim odgovorom v neroden položaj z namenom, da bi se slednji umaknil iz pogovora. Zanimalo me je še, kakšna čustva vzbujajo omenjeni pritiski pri ženskah, ki se s temi pritiski srečujejo.

V empiričnem delu poskušam s pomočjo podatkov, pridobljenih z intervjuvanjem žensk, ki nimajo otrok, torej ugotoviti, če se te ženske soočajo z družbenimi pritiski zaradi svojega odklona od norme in v primeru da se, kako se z njimi spopadajo in kako ti pritiski vplivajo na njih. Namen empirične raziskave je tudi ugotoviti, kdo vse vrši pritisk nad ženskami in kako se ti pritiski v vsakdanjem poteku življenja kažejo.

4.3 Metodološki načrt raziskave

Raziskovalna metoda za pridobivanje empiričnih podatkov je bila kvalitativna metoda, natančneje polstrukturirani intervjuji. Za kvalitativno metodo pri raziskovanju družbenih pritiskov na ženske, ki nimajo otrok in pri raziskovanju njihovih strategij pri spopadanju s temi pritiski sem se odločila, ker so to vsakdanji, stvarni problemi skupine žensk, ki niso matere in ravno kvalitativno raziskovanje je najprimernejše za raziskovanje vsakdanjih problemov, ki so pomembni ljudem, ki sodelujejo v raziskavi. Namen kvalitativnega raziskovanja je razkriti intervjuvančev subjektivni odnos do vprašanj in položajev, ki so predmet raziskave (Mesec 1998, 29–31).

Pri kvalitativnem raziskovanju, natančneje pri polstrukturiranih intervjujih, mora raziskovalec razbrati, o čem pripoveduje njegov respondent, da lahko razume, kakšno stališče ima intervjuvanec glede obravnavane teme. Polstrukturirani intervjuji neizogibno poudarjajo tako respondentova prepričanja in interpretacije o določeni temi, kot tudi raziskovalčeve subjektivne procese pri raziskovanju. To predstavlja veliko prednost kvalitativnega raziskovanja, saj daje raziskovalcu možnost, da izve več o prepričanju drugih, vključujoč njihove subjektivne preference in pričakovanja, ki so osnova za opazovanje in interpretiranje intervjuvančevega zunanjega obnašanja (Morgan 2014, 54).

Najočitnejša prednost, ki jo polstrukturirani intervjuji prinesejo k induktivni raziskavi, je možnost raziskovanja tem, ki niso bile nujno načrtovane, ampak se spontano pojavijo med samim intervjujem. Tako polstrukturirani intervjuji zajemajo teme, ki jih raziskovalec raziskuje, kot tudi druge teme in različne poglede na njih, ki so pomembne in zanimive intervjuvancu in želi o njih izraziti svoja mnenja in stališča (Morgan 2014, 54). Z izbrano metodo raziskovanja sem želela priti do čim bolj bogatih in obširnih podatkov in tudi do informacij, ki niso nujno povezane samo z družbenimi pritiski na ženske nematere, ampak do informacij širšega spektra, ki bi mi pomagale interpretirati in razumeti situacije, poglede in stališča intervjuvanih žensk na odnos družbe do njih kot nemater in njihova čustva, ki jim jih družbeni pritiski vzbujajo. Polstrukturirani intervju je bil tako najprimernejša izbira, saj pri njem ne uporabljamo že vnaprej pripravljenih vprašanj, ampak le oporne točke oziroma okvirne teme, ki jih želi raziskovalec obravnavati. Raziskovalec in respondent sta v neposrednem očesnem stiku, ki jima omogoča, da takoj prepoznata kakršne koli nesporazume. Raziskovalec naj bi se umaknil v ozadje in pustil subjektu, da čim več pripoveduje (Mesec 1998, 80).

Kvalitativna raziskava poteka urejeno in organizirano s sosledjem faz, ki je podrejeno ponavljanju in vračanju v prejšnje faze in preverjanju, če nove ugotovitve niso slučajno odkrile kakšnih drugačnih rezultatov, ali če niso nove ugotovitve pokazale prejšnjih ugotovitev v kakšni novi luči (Mesec 1998, 54).

Osem faz kvalitativnega raziskovanja si torej sledi organizirano in po naslednjem vrstnem redu: Prva faza je formuliranje problema. Problem, ki bi ga raziskovali, ni kakršno koli vprašanje, ampak mora biti vprašanje, ki je praktično ali teoretično pomembno. Potrebno je premisliti, kakšna bo informativna vrednost raziskave, prav tako je potrebno analizirati

družbeno situacijo, ki jo bomo raziskovali. Na koncu prve faze je še potrebno zastaviti raziskovalna vprašanja, na katera bi ob koncu raziskave lahko odgovorili (Mesec 1998, 54). Problem, ki sem si ga v prvi fazi izbrala kot predmet raziskovanja, je aktualen še posebej v sodobni družbi, v kateri se čas šolanja podaljšuje, po zaključenem šolanju pa je situacija na trgu dela za mlade iskalce zaposlitve zelo težka, še posebno za ženske, ki morajo krmariti med ustvarjanjem kariere in finančno stabilnostjo in željo po družinskem življenju ali/in družbenim pritiskom, ki jim narekuje, da morajo na določeni točki v svojem življenju imeti otroka.

Druga faza vsebuje pojasnitev teoretičnega okvira, kjer pojasnimo teoretični okvir, na katerem bo temeljila raziskava. To je bodisi širša teoretična usmeritev, ali kakšna posebna teorija. V primeru, da ne izhajamo iz teoretičnih okvirjev, pa je potrebno svoje predrazumevanje, na katerem temelji raziskava, pojasniti (Mesec 1998, 54). Empirična raziskava te magistrske naloge temelji na strokovni relevantni literaturi, ki je povzeta v prvem delu magistrskega dela in s pomočjo katere sem oblikovala dve raziskovalni vprašanji, ki sta temelj empirične raziskave.

Tretja faza je izbira enot raziskovanja. Pri kvalitativnih raziskavah se ne poslužujemo reprezentativnega vzorčenja ali statističnega posploševanja kot pri kvantitativnih metodah, ampak se opredelimo za analitično indukcijo. Enota raziskovanja pri kvantitativni metodi je primer, skupina ljudi, posameznik, družina, ali kaj drugega, kjer najdemo problem, ki nas zanima in ga lahko raziskujemo (Mesec 1998, 55). Enota raziskovanja empirične raziskave je skupina ljudi, to so ženske stare med 30 in 40 let, ki so v partnerski zvezi in (še) nimajo otrok. Skupna lastnost intervjuvank je torej ta, da so brez otrok, ko družbene norme predvidevajo, da bi otroka morale imeti, kar vodi v družbene pritiske, ki se vršijo nad omenjenimi ženskami, ki so osrednji problem, ki ga raziskujem.

Četrta faza je faza zbiranja empiričnega gradiva. Pri tej fazi je pomembno, da vzpostavimo dober odnos z respondenti, da vzpostavimo zaupanje, ki nas bo pripeljalo do dobrih rezultatov. Praviloma so pri zbiranju kvalitativnih podatkov na voljo trije pristopi. To je opazovanje z udeležbo ali brez udeležbe, potem pristopi s spraševanjem, to so lahko individualni intervjuji, fokusne skupine in pisno spraševanje. Zadnji pristop je analiza dokumentarnih virov, to so lahko pisna gradiva, slike, filmi, fotografije in drugi predmeti (Mesec 1998, 55). Empirične podatke sem zbirala s polstrukturiranimi intervjuji, kjer sem

imela pripravljene vprašalnike z osnovnimi vprašanji, ki so mi služila kot oporne točke, skozi katere sem vodila intervju.

Peta faza je urejanje gradiva. V tej fazi je potrebno gradivo urediti na način, ki bo omogočil nadaljnjo analizo in dostop drugim raziskovalcem (Mesec 1988, 56). Vsi intervjuji so bili s strinjanjem respondentk posneti. Zvočne posnetke sem sproti prepisovala in delala transkripte, da sem v naslednji fazi lahko pridobljene podatke analizirala.

Naslednja, šesta faza, je kvalitativna analiza in interpretacija. Pri procesu analize in interpretacije rezultatov je potrebno urejene transkripte razčleniti in jim določiti enote kodiranja, ki jim pripišemo izraze za pojme, ki se nam zdijo primerni. Sledi analiza pojmov, ki smo jih pripisali. Po izbiri relevantnih pojmov in določitvi odnosov med njimi oblikujemo teoretične razlage in pojasnitve (Mesec 1998, 56). Vse transkripte sem razdelila na štiri dele, ki sem jih posebej analizirala, znotraj vsakega od štirih delov pa sem še dodatno razčlenila in posameznim delom pripisala kodirne pojme. Po analizi relevantnih pojmov in ugotavljanju odnosov med njimi sem oblikovala razlage in povezave med rezultati.

Sedma faza je faza poročanja, kjer na podlagi interpretacijskega postopka in dokumentov iz prejšnjih faz napišemo končno poročilo. Poročilo mora vsebovati podroben opis celotnega postopka raziskovanja in končne ugotovitve. Poročilo je sestavljeno iz večih poglavij, ki si sledijo od teorije, do formulacije problema, opisa metode raziskovanja in na koncu do sklepov in nadaljnjih predlogov. Poročilo je študija primera in se mora brati kot koherentna pripoved (Mesec 1998, 56–57).

Zadnja, osma faza, je povratno poročilo. V kvalitativni raziskavi enakopravno sodelujejo tako raziskovalec kot njegovi raziskovanci, ki naj bi vse ugotovitve že sproti preverjali in tudi izražali svoja mnenja o njih. Poročilo mora vsebovati tako ugotovitve raziskovalca, kot tudi poglede in komentarje raziskovancev, če je to potrebno (Mesec 1998, 57).

4.3.1 Vzorec

Pri kvalitativnem raziskovanju se odpovem reprezentativnemu slučajnostnemu vzorčenju, saj se pri analizi podatkov pri kvalitativnih raziskovanjih poslužim analitične indukcije, namesto statistične indukcije, ki je primernejša za kvantitativna raziskovanja. Enote raziskovanja

ponazarjajo specifično strukturo spremenljivk in odnosov med njimi. Pri kvalitativnem raziskovanju raziskovalca ne zanima, kako pogosto se določene strukture spremenljivk ponavljajo, ampak raznolikost raziskovanih struktur teh spremenljivk. Raziskuje se torej raznolikost oblik življenja in ne pogostost pojavljanja raziskovanih oblik življenja (Mesec 1998, 73).

Vzorec, ki sem ga izbrala za potrebe empiričnega raziskovanja družbenih pritiskov na ženske, ki (še) nimajo otrok in njihovega spopadanja s stigmo in načine odzivanja na omenjene pritiske, je sestavljen iz 8 žensk, ki v času trajanja raziskave niso bile noseče, niti niso imele otrok. Ženske, ki so bile del vzorca, so morale izpolnjevati naslednje kriterije:

- respondentke ženskega spola,
- respondentke stare med 30 in 40 let,
- respondentke v dlje časa trajajoči heteroseksualni partnerski zvezi,
- respondentke, ki v času raziskave niso bile noseče, niti niso imele otrok.

Pri iskanju respondentk, ki bi ustrezale kriterijem in bi jih lahko vključila v vzorec, sem imela nemalo težav, saj v svoji socialni mreži nimam veliko žensk, ki bi bile stare med 30 in 40 let, še manj pa žensk, ki med starostjo 30 in 40 let ne bi imele otrok, tako da sem med ženskami v moji socialni mreži uspela dobiti samo eno respondentko. Iskanja potencialnih kandidatk za intervjuje sem se tako lotila preko spletnega omrežja Facebook, kjer sem preko različnih zaprtih Facebook skupin poskušala priti do žensk, ki bi bile pripravljene sodelovati. Ta način iskanja intervjuvank se je izkazal za zelo neučinkovitega, zato sem spremenila strategijo in začela iskati ženske, ki nimajo otrok in bi bile pripravljene sodelovati, v moji socialni mreži. Prijateljicam in znankam, ne glede na njihovo starost, partnerski status in materinski ali nematerinski status sem povedala, da naj povprašajo svoje prijateljice in znanke, če bi katera med njimi bila pripravljena sodelovati, ali če mogoče one poznajo kakšno žensko, ki bi ustrezala kriterijem in bi želela sodelovati. Ta način iskanja primerih žensk mi je prinesel samo štiri respondentke, kar me je nekoliko presenetilo, saj sem pričakovala, da bom zaradi trenda podaljševanja šolanja čez dvajseta leta in posledično podaljševanja mladosti, finančne odvisnosti mladih odraslih od staršev zaradi prenasičenega trga dela in različnih nesigurnih oblik zaposlitve, kot je prekerna zaposlitev, našla več žensk med 30 in 40 letom, ki otrok nimajo, ker si jih ne želijo, ali pa so se odločile starševstvo prestaviti za nekaj let zaradi zaposlitvenih, stanovanjskih ali ekonomskih razlogov.

Ker sem ocenila, da je pet respondentk premalo, da bi dobila kvalitetne in bogate podatke, sem se obrnila še na neprofitno organizacijo Društva za nenasilno komunikacijo, kjer sem delala kot prostovoljka. Prošnjo za sodelovanje v raziskavi sem poslala med zaposlene in prostovoljke, kar mi je prineslo še dve ženski, ki sta ustrezali kriterijem in sta bili pripravljene sodelovati.

Za zadnjo, osmo respondentko, sem vedela, da nima otrok in sem jo kontaktirala direktno z vprašanjem, če bi želela sodelovati, saj sem jo spoznala nekaj let nazaj tik pred njeno poroko. Kljub temu, da od takrat nisve bili več v direktnem kontaktu, je bila pripravljena sodelovati v intervjuju.

Ker nisem iskala samo žensk, ki so se zavestno odločile, da otrok sploh ne bodo imele, ampak sem iskala ženske, ki trenutno nimajo otrok, sem po opravljenih intervjujih ugotovila, da nobena od respondentk, ki so sodelovale v raziskavi ni zavestno sprejela odločitve, da otrok ne bo imela. Respondentke, s katerimi sem opravila intervju, so ali neodločene, če si otroka želijo ali ne, ali jim je v redu, če bodo otroka imele, ali pa tudi ne, oziroma otroka mislijo imeti enkrat v nedoločeni prihodnosti. Tukaj moram poudariti, da kljub temu, da nobena od intervjuvank, ki so sodelovale v raziskavi, ni sprejela dokončne odločitve, da otrok sploh ne bo imela, se vseeno soočajo z družbenimi pritiski glede tega, da (trenutno) nimajo otrok v smislu, da družba pritiska na njih, da naj se odločijo za materinstvo zdaj in da naj več ne prelagajo odločitve za otroka.

Skupno sem torej intervjuvala osem žensk, starih med 30 in 40 let, ki nimajo otrok, kar mi je za obseg tega magistrskega dela dalo dovolj uporabnih podatkov. Del prvotnega metodološkega načrta je bilo intervjuvanje desetih žensk, ampak ker nisem mogla najti desetih respondentk, ki bi ustrezale kriterijem, sem po opravljenih osmih intervjujih ocenila, da sem dobila dovolj empiričnih podatkov za ustrežno analizo in interpretacijo pridobljenih rezultatov.

4.3.2 Socialno demografski podatki

Vsi intervjuji so se začeli s kratkim vprašalnikom, s katerim sem dobila osnovne socialno demografske podatke o ženskah, ki so sodelovale v raziskavi. Intervjuvanke so stare med 30 in 37 let, njihova povprečna strost pa je 32,75 let. Pet intervjuvank ima končano sedmo stopnjo izobrazbe, dve intervjuvanki imata končano osmo stopnjo izobrazbe in ena intervjuvanka ima končano šesto stopnjo izobrazbe. Vse, razen ene intervjuvanke so zaposlene, vendar gre pri nekaterih za nesigurno obliko zaposlitve. Dve intervjuvanki sta samostojni podjetnici, dve sta svetovalki na področju nasilja, ostale pa so ekonomistka, psihologinja in doktorica znanosti kulturne zgodovine. Tri intervjuvanke prihajajo iz Ljubljane in okolice, ena intervjuvanka prihaja iz Kopra in štiri intervjuvanke prihajajo iz Murske Sobote in okolice. Verna je samo ena intervjuvanka, ki je omenila, da gre v cerkev ob večjih verskih praznikih, to je nekajkrat na leto.

Dve intervjuvanki sta s svojima partnerjema skupaj dve leti, od tega je ena poročena s svojim partnerjem pol leta, druga intervjuvanka pa se je pred kratkim zaročila. Ena intervjuvanka je v partnerski zvezi manj kot pet let, naslednji dve intervjuvanki sta v partnerski zvezi, ki trajata med pet in osem let. Ena intervjuvanka je v partnerski zvezi, ki skupno traja med osem in enajst let, zadnji dve leti je poročena. In zadnji dve intervjuvanki sta s svojima partnerjema več kot enajst let, od tega je ena s partnerjem poročena tri leta, druga pa je zaročena in dva meseca pred poroko.

Dve intervjuvanki živita v gospodinjstvu sami s svojima partnerjema, ena intervjuvanka živi v gospodinjstvu, katerega člana sta še njena mama in njen partner, dve intervjuvanki živita v skupnem gospodinjstvu s svojima partnerjema in obema staršema. Ena intervjuvanka ne živi z možem, ampak živi v gospodinjstvu s svojima staršema, ker je mož službeno v Avstraliji. Zadnji dve intervjuvanki pa živita v gospodinjstvu, ki je sestavljeno iz petih članov, ki so: intervjuvanka in njen partner, intervjuvankina starša in v enem primeru intervjuvankin brat in v drugem primeru intervjuvankina sestra.

4.3.3 Zbiranje in obdelava podatkov

Kot je omenjeno že zgoraj, je zbiranje podatkov potekalo s polstrukturiranimi intervjuji, ki so bili izvedeni med 27. junijem in 1. julijem. Z vsako intervjuvanko sem se posebej sestala, in sicer med 27. junijem in 29. junijem, s štirimi intervjuvankami v Ljubljani, v Ljubljani sem se sestala tudi z respondentko, ki prihaja iz Kopra. Med 30. junijem in 1. julijem pa sem izvedla štiri intervjuje v Murski Soboti in okolici. Vsi intervjuji so bili izvedeni osebno, s petimi intervjuvankami na njihovem domu, s tremi intervjuvankami pa v pisarnah na njihovem delovnem mestu pred ali po koncu delovnika. Vsi intervjuji so bili s strinjanjem intervjuvank posneti z računalnikom in so trajali od 25 do 45 minut. Ženskam, ki so sodelovale v raziskavi, sem zagotovila, da se bodo njihove informacije, ki jih bodo posredovale v intervjujih, uporabljale samo za namene te magistrske naloge. Da bi jim zagotovila popolno anonimnost, sem iz njihovih pravih imen naredila izpeljanke ali jih spremenila kako drugače, tako da so imena, ki jih bom uporabila v poglavju analize in interpretacije, izmišljena.

Za snemanje intervjujev sem se odločila, ker uporaba avdio sredstev zaradi večkratnega ponavljanja posnetkov omogoča natančno zapisovanje in intersubjektivno preverjanje interpretacije rezultatov. Možnost večkratnega poslušanja posnetkov prav tako omogoča, da lahko isti posnetek analiziramo večkrat in vsakič s spremenjeno teoretično podlago, kot tudi objektivno oceno opazovalčevega ali raziskovalčevega vpliva na respondenta (Mesec 1998, 86).

Prepis zvočnih posnetkov sem delala kolikor je bilo možno sproti, ampak zaradi zelo strnjenege, petdnevnega izvajanja intervjujev, vsakega zvočnega posnetka intervjuja ni bilo mogoče prepisati pred izvedbo naslednjega intervjuja, zato so bili vsi transkripti končani 5. julija.

Po prepisu zvočnih posnetkov je sledila analiza kvalitativnih podatkov. Postopek kvalitativne analize lahko razdelimo na šest korakov. Prvi korak je urejanje besedila, ki mu sledi drugi korak, ki je določitev enot analiziranja in nato tretji korak, to je odprto kodiranje. Četrti korak je izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij, potem odnosno kodiranje in zadnji, šesti korak, je oblikovanje končne teoretične formulacije. Pri drugi fazi analiziranja, ki je določitev enot kodiranja, besedilo oziroma transkript, ki ga želimo analizirati, razdelimo na

sestavne dele in s tem dobimo različne enote kodiranja. Enota kodiranja je lahko stavek, odstavek, poglavje, anekdota in podobno (Mesec 1998, 103–104).

Določitvi enot kodiranja sledi odprto kodiranje. To je proces oblikovanja pojmov iz empiričnih opisov v besedilu, ki smo ga razčlenili. Odprto kodiranje je postopek, kjer posameznim delom besedila pripišemo pojme, ki se nam zdijo ustrezni glede na vsebino besedila. Kodirni pojmi, ki sem jih uporabila sama, so prezaposlenost, ni še želje, svoboda, domnevna nosečnost, nedostavljena informacija o nosečnosti, primerjanje z drugimi ženskami, očitki, pokroviteljstvo, neresno, prazniki, novo rojstvo, starši, starejši, prijatelji, ignoriranje, razlaganje, naveličanje, indiferentnost. Besedilo, ki sem jim pripisala te pojme, potem ločim od preostalega besedila in tako postopoma organiziram podatke (Mesec 1998, 106).

V četrti fazi analize, kjer izbiram in definiram relevantne pojme je cilj, da veliko število pojmov, ki sem jih pripisala posameznim delom besedila, uredim v smiselne celote oziroma nadrejene kategorije. Možno je, da vseh pojmov ni mogoče povezati v kategorije in tako ostanejo nepovezani z drugimi pojmi, zato iz velikega števila pojmov izberem tiste, ki so relevantni za problem, ki ga raziskujem (Mesec 1998, 113).

Po tem imam več kategorij s pomeni, ki jih moram organizirati, kar počnem v predzadnji fazi, ki je faza odnosnega kodiranja. Kategorije kodirnih pojmov moram torej z namenom organizacije primerjati med seboj in jih razporediti v domnevne odnose, ki potem oblikujejo začasen teoretičen okvir (Mesec 1998, 118). Na koncu, v zadnji fazi, pa na podlagi predhodnih faz oblikujem teorijo, ki je praviloma teorija kratkega ali srednjega dometa (Mesec 1998, 121).

4.4 Analiza in interpretacija rezultatov

Osrednji fokus pričujoče raziskave so družbeni pritiski, ki se vršijo nad ženskami, ki nimajo otrok z namenom spodbujanja žensk ali pritiskanja na njih, da bi svoj status nematere spremenile in s tem več ne bi odstopale od družbenih norm, ki predvidevajo, da mora vsaka normalna ženska postati mati. Z metodo polstrukturiranih intervjujev z osmimi ženskami, ki nimajo otrok, sem raziskovala predvsem kdo in na kakšen način najpogosteje vrši pritisk nad

njimi in kako se soočajo s temi pritiski in kakšne tehnike uporabljajo za nadzorovanje omenjenih pritiskov.

4.4.1 Razlogi, da posameznice nimajo otrok

Nobena od mojih sogovornic ni povedala, da otroka nima, ker si ga ne želi in se je zato odločila, da ga ne bo imela. Eden glavnih razlogov, zakaj ženske, ki so sodelovale v raziskavi, nimajo otrok je, da sem jim še ni porodila velika želja po otroku, da se še ne počutijo pripravljene, ali da po lastni oceni še nimajo dovolj ekonomsko in stanovanjsko urejenega življenja. Katja je o svoji odločitvi, da trenutno še nima otroka, povedala naslednje:

"Nisem še zares začutila neke močne želje, niti še nimam redne zaposlitve, da bi se počutila dovolj stabilno, da bi lahko imela družino, niti nisem še tako dolgo v partnerski zvezi in enostavno se mi zdi še prehitro. Dokler ne bom začutila tiste res močne želje, se ne bom v to spuščala." (Katja, 30, 2017)

Katja je odločena, da si ta trenutek ne želi otrok, zato je odločitev za otroka preložila za nekaj let. Vendar pa je Katja glede vprašanja, če pričakuje, da se ji bo želja po otroku v prihodnosti zares porodila, neodločena in še ni ugotovila, če si otroka zares želi ali ne, kar ji skupaj s pritiski družbe povzroča dvome, nelagodje in stisko.

"Če bi imela jaz čisto jasno sliko, da si želim otrok, bi bilo to to, isto če bi bila prepričana, da si otrok ne želim bi bilo ok, ampak jaz sem pa ravno nekje vmes. Po eni strani me zagrabi in rečem, daj greva kar zdajle, sploh ko sem v stisku z otroki. Ne vem, če me prime res ta biološki faktor ali kaj. Glih sem nekje vmes, tudi moj partner je nekje vmes. On pa ima nečaka, ki je star 4 leta in se je zelo navezal na njega in ga kar prime da bi imel, potem pa, ko je nečak naporen, pa ga kar spet mine. Tako da sem vmes. Po eni strani si želim, po drugi pa spet ne. Potem me pa tudi to muči kdaj da na primer, če ne bom imela, če mi bo enkrat žal. Jaz pa nočem tako živeti življenja, da mi bo enkrat žal. Najbolj me mori to, da sem toliko že stara in ne morem pobegniti temu biološkemu faktorju, da če na primer čakam še pet ali sedem let, mogoče sploh več ne bom mogla imeti otroka in potem kar sama sebi nekako delam pritisk. Če si dejansko otroka želim, potem nimam ravno deset let časa čakati. Tako da to, plus ti zunanji pritiski... /.../" (Katja, 30, 2017)

Vesna, ki je samostojna podjetnica, je svoje razloge, zakaj nima otrok, opisala zelo na kratko.

"Moji razlogi so, da ne čutim pretirane želje in pa prezaposlenost." (Vesna 30, 2017)

Eden pogostejših razlogov za prestavljanje odločitve za rojstvo otroka je tudi dajanje prednosti karieri in izobraževanju. Več intervjuvank je omenilo, da željo po otroku sicer imajo, vendar otroka vseeno v bližnji prihodnosti ne načrtujejo, saj jih je splet okoliščin pripeljal do tega, da priložnosti, da bi otroka lahko imele, zaradi različnih razlogov še ni bilo.

".../ nekako je situacija pač tako nanesla. Delno tudi zaradi študija, potem zaposlitve, tudi prekinitve partnerstva in potem spet iskanje nove veze. Tako da so k temu prispevali številni dejavniki." (Dia, 37, 2017).

"Razlogov je sicer več, vendar eden izmed najpomembnejših je ta, da s partnerjem nimava trenutno neke sigurne zaposlitve, v smislu za nedoločen čas. Jaz trenutno nadomeščam eno porodniško v zdravstvenem domu, to je zdaj za eno leto, za naprej pa še nisem prepričana. Partner pa je tudi preko pogodbe. Tako da to je prvo, pa lepo bi bilo tudi, če bi imela recimo svojo hišo, ali svoje stanovanje. .../želja je prisotna, ampak trenutno še ne." (Tina, 32, 2017)

Dve intervjuvanki sta kot razlog za svojo odločitev, da (še) ne bosta postali materi, navedli usmerjenost na lastne ambicije in poklicno kariero.

"Trenutno sem brez otrok zaradi ambicij, ki jih želim doseči." (Nana, 32, 2017)

"Razlog ni samo eden, otrok nimam še zato, ker sem dolgo študirala, po študiji sem se odločila posvetiti karieri, pa tudi nisem še začutila velike želje." (Leonida, 33, 2017)

Sama nepripravljenost žensk, da bi prevzele odgovornost, ki jo prinese starševstvo in skrb za otroka, je tudi eden od razlogov za prelaganje materinstva na poznejša leta. Pričakujejo namreč, da bodo pripravljene na prevzemanje odgovornosti in željo po otroku dosegle enkrat v prihodnosti.

".../ deloma imam že zdaj malo željo, ampak vseeno, če bi že zdaj imela redno službo in vse to, se ne bi spustila v to, ker se jaz še ne počutim pripravljeno." (Katja, 30, 2017)

"Nekako se nama s partnerjem še ni zdel pravi čas za to, oziroma se še ne čutiva dovolj pripravljeno, da bi šla v to." (Manca, 32, 2017)

Intervjuvanka Maša pa je glede svoje prihodnosti kot mati ali nemati in želje po otroku neopredeljena oziroma vidi svoj nadaljnji potek življenja enako dobro, ne glede na to, če bo otroka kdaj imela ali ne.

"Ni, da si nisem želela. Indiferentna sem bila do tega. Če ne bo, je pač ok, če pa bo, je pa tudi ok. Pol pa sem bila že toliko stara, da je bilo očitno, da otroka ne bo, ker ni bilo partnerjev in ni bilo nič, pa sem že rekla, da vrede, da potem pa nič in ne bom imela otrok. Potem pa sem njega spoznala in je tudi ok, če bova zdaj imela, ker si on želi. Glede na to, da sem že toliko stara, ga malo skrbi, tako da delava na tem, da bi imela otroka, ampak glede na to, da je on službeno v Avstraliji, je to malo težje."

4.4.2 Družbeni pritiski na ženske brez otrok in manifestacija le-teh

Vsem ženskam, ki sem jih intervjuvala je skupno, da se morajo soočiti z vprašanji, ki jim jih postavljajo družinski člani, prijatelji ali znanci o njihovih načrtih glede ustvarjanja družine oziroma o razlogih, ki so privedli do tega, da (še) nimajo otrok. Zanimivo je, da ene intervjuvanke ta vprašanja doživljajo kot pritiske, ostale pa vprašanja drugih ljudi o njihovi nameri glede rojstva otrok ne interpretirajo kot pritiske na njihove življenjske izbire in popravljaja le-teh. Katja je ena od intervjuvank, ki čuti zelo močan pritisk s strani partnerjeve mame in prijateljev, ker s partnerjem nimata otrok.

"Ja, v bistvu na vsakem vogalu. Še najbolj pa, če greva s fantom kam na rojstni dan, ali pa na družinsko praznovanje ali kaj takega, sva s fantom edina brez otrok in vsak ta tretji me vpraša, če še nimava otrok, kdaj bova imela, kaj čakava in glej, koliko si že stara, ne... Na primer moji kolegi, moji vrstniki, ki že majo otroke, to sploh, ker te hočejo potegniti v ta klub. Ja, pač, daj ne.. Tudi če nimaš še službe, se boš že znašla, saj so dodatki, pa ne vem kaj še vse. Pač njim je vse to tako simpl ali kaj... Ja no,

čutim pritisk, iz strani družine... Mislim, ne lastne, to ne, ampak s strani partnerjeve družine čutim pritisk." (Katja, 30, 2017)

Iz odgovorov intervjuvank je videti, da ljudje svoja vprašanja, ki jih postavljajo intervjuvankam glede njihovih reproduktivnih izbir podkrepijo in pokažejo, da so vprašanja legitimna s tem, da izpostavijo intervjuvančino starost ali njen zakonski stan.

"Ja, zaradi let in zaradi tega, ker je dolgoročna zveza, 15 let in potem vsi pričakujejo, da boš že imel otroke." (Vesna, 30, 2017)

"Ja, eni pritiski so. Mislim pritiski, so vprašanja oziroma komentarji glede starosti, pač vsako leto bolj recimo, se to pričakuje." (Tina, 32, 2017)

"Pa ne vem. Mogoče kdaj. Me kdo kdaj pa kdaj vpraša, zakaj še nimam otrok. Sploh se je to začelo zadnja tri leta. Od poroke naprej me bolj pogosto sprašujejo, zakaj še nimam otrok, kaj čakam, pa kaj takega." (Leonida, 33, 2017)

"Ja, vsi govorijo, kot da se mi čas izteka. Zdaj že prav iščem odgovore na to, mislim da sem enkrat povedala svoji teti, ker sem bila že čisto obupana, da si želim vsaj redno službo. In pol dobim odgovor, aja... a službo bi ti? Mislim, a ni služba normalna želja vsakega človeka? Mislim, samo otorci so važni, kdaj boš mel otroke in to, vse ostalo pa bo že." (Katja, 30, 2017)

Katja doživlja pritiske s strani svoje družine kot še posebej frustrirajoče, saj si sama želi najprej urediti svojo ekonomsko situacijo, torej dobiti službo in postati finančno stabilna in neodvisna, preden bi se odločila za otroka. Njenih vizij oziroma življenjskih načrtov pa drugi ne spoštujejo, niti ne razumejo, saj vidijo večjo pomembnost v tem, da bi Katja postala mati, kot pa da bi si uredila zaposlitev in finančno neodvisnost, kar ji tudi dajo jasno vedeti.

Nana sicer ne čuti pritiska zato, ker nima otrok s strani svojih staršev, ali s strani partnerja, čuti pa podobno kot njene sointervjuvanke pritisk s strani okolice ravno zaradi njene starosti, ki se zdi, da je poleg dolžine partnerske zveze eden glavnih temeljev družbenih pritiskov.

Mogoče iz okolice malo, ko me vprašajo, zakaj še nimam otrok, če pa sem že toliko stara. Ampak drugače, da bi bili pritiski kot pritiski neposredno od partnerja ali pa staršev, to pa ne." (Nana, 32, 2017)

Kot sem že omenila zgoraj, vprašanja, ki jih ženskam postavljajo ljudje v njihovi okolici, ne doživljajo vse intervjuvanke kot pritisk na njih in njihove odločitve.

"Ne bi rekla ravno pritiske. Pač pa morda ne vem, kakšna vprašanja v smislu, zakaj še nimam, kdaj bo in podobno, nekaj v tem smislu." (Dia, 37, 2017)

"Moja stara ati in mama me pač sprašujeta. Ali pa ne sprašujeta, moj stari ata mi bolj pravi, da bi rad bil pradedek, da je njegova sestra že ne vem kolikokrat prababica. Ampak to jaz ne štejem kot pritisk, ali pa ne čutim kot pritisk name." (Maša, 36, 2017)

Ženske, ki pri starosti, za katero družba predvideva, da bi morale imeti otroka, le-tega še nimajo, se torej najpogosteje soočajo z direktnimi vprašanji o njihovih odločitvah.

"Bolj tako, kdaj mislita, ali še ne bosta (imela otroka) in tako." (Tina, 32, 2017)

"Ja, bolj me vprašajo, če še ne mislim imeti otrok. Ne sprašujejo me ravno, če sem zdaj noseča." (Leonida, 33, 2017)

Ali pa tudi s posrednimi, ali skritimi pritiski, ki jih ljudje zapakirajo v sproščen klepet.

Enkrat je tudi partnerjeva mama rekla, da je njihov priimek edini v Sloveniji, ali nekaj takega in mi je njegova mama rekla, da upa, da se bo ta priimek nadaljeval. /.../ ja, taki skriti pritiski. To mi je ful neprijetno, ker sem jaz prišla tja na obisk, se sprostit in potem dobim to, da me vsi čudno gledajo, kako to, da še nimam otrok. Pa tudi moj fant je že star 36 in po moje tudi to vpliva. Tudi on je enkrat dobil tako... kaj še čakaš, daj no, imej otroka. Vedno dobim filing, da če nimaš otrok, je s tabo nekaj narobe, ali pa če si ne želiš otrok, je s tabo nekaj narobe. Pač, ono, čuden si, daj že, daj naredi otroka, da boš potem normalen." (Katja, 30, 2017)

Glede domnevanja o nosečnosti ženske, ki še nima otrok in bi jih glede na družbene norme že morala imeti, so izkušnje intervjuvank razdeljene na dva pola. Ene intervjuvanke niso nikoli imele izkušnje, da bi kdo v njihovi okolici domneval o njihovi nosečnosti oziroma bi iskal znake, ki bi lahko nakazovali na nosečnost, druge intervjuvanke pa opisujejo svoje izkušnje takole:

"Ja, ja, ja. To se mi je zgodilo kakšen mesec nazaj, ko je imela moja mama rojstni dan in smo imeli piknik in ker me je bolela glava, sem se celi čas vlekla v senco in nisem mogla dosti jesti, niti piti in so se tisti, ki so bili na pikniku hecali, če imam jutranjo slabost." (Leonida, 33, 2017)

"Ja, to pa je bilo lani. Ena sovaščanka je ponudila žgano pijačo in sem jo pač zavrnila in je vprašala, če sem noseča. Je kar sklepala, da sem oziroma da je normalno, da piješ, če pa ne piješ, pa je nek razlog za to." (Tina, 32, 2017)

"Hm... Tako za alkohol ne, ampak ko sem se enkrat malo zredila, je bilo že s strani enega soseda malo namigovanje, če sem mogoče noseča in to." (Manca, 32, 2017)

Glede na pripovedi intervjuvank ne gre spregledati, da si otrok v družini želijo predvsem starejši družinski člani, kot so starši in stari starši intervjuvank in njihovih partnerjev. Ker ženske, ki so sodelovale v raziskavi niso eksplicitno rekly, da si otrok ne želijo in jih ne bodo imele, se morajo soočiti predvsem s časovnimi pritiski, v smislu da se naj hitro odločijo za otroka, ker so že veliko stare in podobno. Poleg tega pa se kdaj znajdejo tudi v situaciji, ko njihovi družinski člani v želji po vnuku ali pravnuku napačno interpretirajo konkretne situacije in pričakujejo informacijo o intervjuvankini nosečnosti, ki je na koncu ne dobijo.

"Mogoče ja. Nisem sicer nič razmišljala tako o tem, ampak ja, ko smo na primer kaj povabili, ker smo imeli kaj za povedati, nekaj čisto drugega sicer in so si mislili, če je v zvezi s tem (v zvezi z nosečnostjo) in so naju potem kar zafrkavali, da so mislili, da bova povedala, da sva noseča. Tako da ja, mogoče je kakšno pričakovanje pri njih." (Manca, 32, 2017)

"To pa je bilo pred kratkim. Ko sva se s partnerjem najavila na kavo pri njegovih starših in sta to najavo dojemala kot neko veliko novico. /.../ Nista bila razočarana. Sta bolj obrnila na hec. Je pa res, da bi bila vesela, če bi bilo." (Tina, 32, 2017)

"Ja, to da bi bili vidno razočarani ne, ampak ja, vedno znova, ko sem na kakšnih družinskih srečanjih, je vedno ono... Ampak v zadnjem času se je to umirilo, ker so videli moj odziv, ker mi je že šlo na živce in sem rekla, da je to stvar od mene in mojega fanta in mi dajte mir. Mislim, nisem rekla točno s temi besedami, ampak ja, vedno je ono..., kar gledajo te, aha, vidva sta še vedno brez otrok. Ali pa če se s kom ne vidim že dolgo časa..., ampak to je vse tako v krogu družine, ali pa kolegov, ki že imajo otroka. Torej če se ne vidim s kom že dolgo časa, pa se spet vidimo, je vedno vprašanje, kaj pa vidva? To je kar tako vprašanje, kot če greš v trgovino. Da bi bili vidno razočarani torej ne, ampak sledijo kdaj podvprašanja, kako to, da še nimata. Mogoče se tu vidi prikrito razočaranje. Mislim, vedno čutim ta pritisk, kdaj pa bosta, a še nimata, glej koliko si stara. Sploh s starostjo je ful." (Katja, 30, 2017)

Vesna ne opazi več, da bi njeni prijatelji ali družina pričakovali informacijo o njeni nosečnosti. Zaznati je, da so zaradi njene partnerske zveze, ki traja že 15 let in ker vedo, da z možem nameravata imeti otroka, samo ne še zdaj, nekoliko opustili ponavljajoča vprašanja o tem, kdaj nameravata imeti otroka in kako dolgo bosta še čakala.

"Mislim, da to ne. Tega občutka ne dobim, ker sva z možem že tudi toliko let skupaj in so se ta vprašanja in to vse pojavljajo že nekaj let nazaj. Zdaj so pa so vsi že kar nehali s tem, tako da ne. Ne morem reči, da bi imela takšen pritisk. /.../ V bistvu mi je čisto vseeno, kaj si oni mislijo. Se ne oziram. Če bi jaz gledala na njih, bi jaz imela otroka že deset let nazaj. /.../ zaradi pritiska, pa tudi zaradi želje dedkov pa babic. Ampak jaz na to ne dam čisto nič. Jaz točno vem, kdaj bo meni pasalo imeti otroka in to je to." (Vesna, 30, 2017)

"Tako, ja. Verjetno vejo, da imava namen imeti otroka, ampak da ni še pravi čas za to. Hočejo me mogoče samo vzpodbuditi, da naj imam malo prej." (Vesna, 30, 2017)

Čeprav se ženske, ki so sodelovale v raziskavi, nemalokrat srečujejo z vprašanji glede njihovih, z rojstvom otroka povezanih odločitvah, pa z očitki, ker so se odločile, da bodo

nekaj časa še brez otrok, nimajo opravka oziroma kot je omenila Vesna, takšnih očitkov niti ne dovoli.

"Ne, da bi mi kdo kaj očital, to sigurno da ne. Tega niti ne pustim, ker je to moja osebna izbira in to je to." (Vesna, 30, 2017)

"Mislim, da bi mi zdaj kdo kaj metal v obraz, to ne. Tako kot neki očitki ne. Mogoče v smislu kakšnih njihovih pričakovanj, ampak očitki pa ne." (Manca, 32, 2017)

"Pa ne vem. Ne ravno. Mogoče me kdo kaj vpraša, zakaj še nimam, kaj čakam in to. Včasih kdo pokomentira, da bi zdaj pri mojih letih že lahko mela, to pa je to. Da bi mi pa kdo rekel, da sem komu kaj kriva, ker nimam otrok, to bi pa bilo malo predaleč. Valjda je to odločitev vsakega posebej in ne vem, kaj bi mi razen moža imel kdo kaj očitati." (Leonida, 33, 2017).

Leonida podobno kot Vesna ne dopušča, da bi ji kdo očital njene intimne odločitve, ki se tičejo nje in njenega partnerja. Z ozirom na to omenja, da bi ji lahko kar koli v zvezi z načrtovanjem družine očital samo njen mož.

Intervjuvanka Tina je edina, ki je omenila zaznavanje očitkov, ki jih kot psihologinja interpretira kot skrb drugih za zdravje otroka, ki je lahko ogroženo, če je mati pri rojstvu prvega otroka starejša. Opaziti je, da ljudje v njeni okolici poskušajo Tino spodbuditi, da bi se čim prej odločila za rojstvo otroka z omenjanjem tveganosti za zdravje otroka, ki se rodijo starejšim materam, saj je to področje Tini kot psihologinji zelo blizu.

"Pa ja, recimo to s starostjo povezano. Na primer, starejša ko je ženska, večja so tveganja za splav, za bolezni, za Dawnov sindrom. Mogoče je to tudi s tem povezano, z mojim poklicom." (Tina, 30, 2017)

Če so na eni strani očitki zelo redki oziroma jih praviloma sploh ni, pa so primerjave intervjuvank z drugimi ženskami, ki že imajo otroke, zelo pogoste. Intervjuvanke so omenjale, da jih pogosto primerjajo z bivšimi sošolkami, znankami, sestričnimi in podobno, ki že imajo otroke. Katja omenja, da ji sorodniki omenjajo ženske, ki jih pozna, ker ji želijo

ponazoriti, da kljub temu da drugi nimajo urejenih vseh ekonomskih in stanovanjskih stvari, vseeno uspejo vzgajati otroke.

"Ja, to tudi. Ker to uporabijo kot izgovor, ja, glej, onim pa je šlo. Pa je ona mlajša od tebe, pa nima službe, pa je tudi šlo, da je imela otroka, zakaj pa ti čakaš in take." (Katja, 30, 2017)

Tudi Leonida in ostale ženske imajo izkušnje s tem, da jih sorodniki hočejo spodbuditi, da bi se odločile za otroka, tako da jim izpostavljajo njihove znanke in prijateljice, ki imajo otroke.

"Ja, mogoče mi kdo omeni kakšno prijateljico ali pa znanko, ki je postala noseča ali pa rodila, da bi jaz že lahko tudi, ampak se jaz posebno ne oziram na to. Ampak ni to na neki prisiljen način ali kaj, pač tako mimo grede mi omenijo. Nič slabo namernega." (Leonida, 33, 2017)

"Ja, to pa mogoče ja. V smislu, glej tista pa tista pa je toliko stara in ima že otroka, ti bi tudi lahko mela, ali pa če kakšna moja prijateljica ali sošolka, ki je nisem vidla že sto let, rodi, takrat mi kdo ki naju obe pozna, pove, da je rodila in kaj jaz čakam. Bolj v smislu, da mi biološka ura tiktaka. Kaj drugega pa ne ravno." (Nana, 32, 2017).

"Ja, to pa se kar dogaja. Recimo, da je večina mojih sošolk že poročenih in imajo otroke, jaz pa še nimam. /.../ Verjetno je to skriti namen oziroma je to neka krinka." (Dia, 37, 2017)

Manca pri primerjanju nje same z drugimi ženskami, ki že imajo otroka izpostavi, da to počnejo predvsem sorodniki, saj njuni skupni prijatelji s partnerjem tudi nimajo otrok.

"Ja, se zgodi. Ni pogosto, kot sem rekla, v moji socialni mreži, te bližnji še nimajo otrok, ampak ja, mogoče se kdaj zgodi, da pokomentirajo. Predvsem sorodniki in ta del, prijatelji pa ne." (Manca, 32, 2017)

Situacija pa je nekoliko drugačna pri Vesni, saj ne občuti toliko, da bi jo primerjali z drugimi ženskami, ki že imajo otroke, gre bolj v smer, da jo ravno prijatelji, ki že imajo otroke, poskušajo prepričati, da se naj ona tudi odloči in ima otroka.

"Tako, ja, so samo ta vprašanja. Saj to je dobro namerno. Na primer, če se dolgo ne vidiš, te pač vprašajo, kaj pa vidva in tako. Sploh tisti, ki imajo otroke to radi vprašajo. Ne primerjajo me s sabo, rečejo mi, da je pač fino imeti otroka. /.../ kako je to dobro (imeti otroka) in tako naprej, da nisi potem prestar in to. Ti ki že imajo otroke, rečejo, zakaj jih že niso imeli prej, da bi bili oni kot starši mlajši in to." (Vesna, 30, 2017)

Vse intervjuvanke sem vprašala, če so se kdaj znašle v situaciji, ko bi kdo predvideval, da so se one same, brez pogovora s svojim partnerjem odločile, da otroka še ne bodo imele in jim tako očital, da si njihov partner gotovo želi otroka, one pa mu s tem, da nočejo imeti otroka, odrekajo veselje in srečo. Odgovori vseh intervjuvank so približno enaki in gredo v smeri, da s partnerjem delata načrte o rojstvu otroka skupaj, da to vedo tudi njuni bližnji in ji zato nihče ne očita, da noče roditi otroka partnerju, ki si želi postati oče.

"Moj mož si otroka ne želi nič bolj ali manj od mene. Skupaj se odločava o stvareh in veva, da bova otroka enkrat imela, ne še sicer zdaj, in to je to. To tudi najini starši vejo, tako da..." (Leonida, 33, 2017)

"Ne, to sploh ne. To je itak najina odločitev. Neke načrte imava in to je to. Če bi mi kdo kaj takšnega povedal, bi bilo resno nepošteno." (Tina, 32, 2017)

Nana in Katja omenjata, da jima kot ženskama sicer nihče ne očita, da odrekata srečo svojim partnerjema, saj odločitve o tem sprejemata skupaj s partnerjema, ampak izpostavita, da sorodniki in prijatelji včasih nagovarjajo oba s partnerjem, da se naj kmalu odločita za starševstvo in ne samo in izključno intervjuvanki, ker sta ženski.

"Mislim, on tudi dobi iz strani svoje družine. Mislim, jaz dobim večkrat, ampak on tudi vem, da je dobil enkrat, ker ga je stric prav na stran potegnil in mu je rekel, daj Boštjan, kaj čakaš? Očitki glede tega, da mu kratim očetovsko srečo, to ne, ker sva na isti valovni dolžini glede tega, pač on je tudi, da bi po eni strani, po drugi pa ne. Tako da ne, ne dobivam tega občutka. Pač ja, večinokrat rečejo meni, ker to je pač še vedno v domeni ženske, ali pa recimo, če sediva skupaj, pa naju nagovarjajo oba." (Katja, 30, 2017)

"Ne, to da bi mi kdo očital, da je moj partner nesrečen, ker nimava otroka, to ne. Ja, je pa včasih tako, da se mogoče hecajo, da so oni (starši) zdaj še mladi in bodo lahko skrbeli za otroka, ker ko bodo stari več ne bodo mogli in da naj moj partner zdaj počasi nekaj ukrene glede tega. Da bi pa to bil neki neposreden pritisk, to ne, to je bolj tako kao v hecu." (Nana, 32, 2017)

Intervjuvanka Maša pa, kot je bilo omenjeno že prej, ni izražala želje po otroku. Njen odnos do tega, če bi kdaj postala mati ali ne, je bil indiferenten, neodločen, dokler ni stopila v partnersko zvezo s svojim sedanjim možem, ki si otroka močno želi. Maša je zaradi njegove velike želje in signifikantnosti, ki jo ima otrok za njenega moža in njegovo indijsko patriarhalno urejeno izvorno družino, sprejela odločitev, da bo otroka vseeno imela.

"Ne, to ne. Da bi mi drugi govorili, da moram imeti otroka, ker si mož želi, to ne. Mož si res želi. Jaz ne bi imela otrok, potem pa sem spoznala sedanjega moža, ki si otroka želi, pa tudi mlajši je, pa še iz takega okolja izhaja, kjer je nujno, da imaš otroke, pa si potem mislim, da prav. Da če bova pa zdaj imela otroke, pa tudi prav." (Maša, 36, 2017)

Z empirično raziskavo sem želela tudi ugotoviti, kako prijatelji in sorodniki sprejemajo ali pa gledajo na trenutne odločitve intervjuvank glede načrtovanja družine. Zanimalo me je, kakšen odnos imajo drugi do tega, da se ženske v raziskavi še ne čutijo pripravljene za materinstvo, da dajejo prednost karieri, ali da si želijo pred rojstvom otroka izboljšati stanovanjske in ekonomske razmere. Zanima me, če ljudje v njihovi socialni mreži te njihove odločitve sprejemajo, če jih jemljejo resno, ali so odzivi nekoliko bolj pokroviteljski glede reproduktivnih izbir intervjuvank.

Pokroviteljski odnos in neresno jemanje Katjine odločitve, da si mora prvo urediti zaposlitveno situacijo in biti ekonomsko stabilna in neodvisna, preden se bo odločila za rojstvo otroka, je zelo očitno. Ljudje v Katjini okolici ne razumejo njenih potreb po stabilni življenjski situaciji, saj ji večkrat omenjajo, da ko imaš enkrat otroka, se vse ostalo že uredi samo od sebe.

"Družina bi rekla, da je pokroviteljska, v smislu, da govorijo, eh, saj si bosta še premislila. Zdaj že tudi prav iščem izgovore, ker se mi ne da več s tem ukvarjat in sem enkrat rekla, ker sem bila bolj slabe volje in sem rekla, kaj pa, če si pač ne želim? In so rekli, eh, seveda si želiš... Ta varijanta pač, ali pa da mi bo žal, ali kaj takega. Da oni vejo boljše, in da si itak vsak želi otroka. Iz strani kolegov pa manj oziroma bolj prikrito, v smislu, da s sabo primerjajo, v smislu, ja, pa saj jaz sem tudi zaposlena še prek študentka, pa mi gre. Ali pa, ko začutiš željo, pojdi kar v akcijo. Tako da, kaj pa vem, skoz imam filing, da me hočejo povabit v ta klub, v smislu daj pridruži se nam. Ampak družina, ja, definitivno pokroviteljsko, sploh ti čez 50 let so tako, da kao smo vsi imeli otroke in boš potem tudi ti. Kolegi nekoliko manj, ampak so polni nasvetov." (Katja, 30, 2017).

V opisovanju, kako sprejemajo njihove odločitve družinski člani in prijatelji, je mogoče opaziti vzorec, ki se pojavlja pri večih intervjuvankah. Pokroviteljski odnos do odločitev intervjuvank in nesprejemanje njihovih odločitev imajo zagotovo pogosteje starejši družinski člani ali od intervjuvank nekaj let starejši prijatelji, ki že imajo več kot enega otroka. Nana in Manca opisujeta nekoliko podobni situaciji.

"Spet tako, med prijatelji in prijateljicami sprejemajo to kot normalno, se jim ne zdi to nič nenavadnega, ker tudi oni nimajo otrok in so glede tega kul. Drugi, ti starejši, starši in stari starši, pa sploh glede let pričakujejo, da bi lahko že imela otroka. Moja mama na primer ne sprejema gluh toliko tega, da sem stara 32 in še ne nameravam imeti otroka." (Manca, 32, 2017)

"Ja, odvisno. Eni sprejemajo, ker vejo, da bom itak enkrat mela, pa bo to mogoče pri 35 ali pri 38 letih in je na koncu to itak najina osebna odločitev. /.../ Ja recimo, vrstniki mojih let sprejemajo, starejši, na primer moja teta, ki ima tri hčerke, pa sploh ne. Od partnerja sestrična sprejema to, da še nimava otroka, pravi, da se eni pač komaj pri 38 letih odločijo in jim je to očitno v redu. Potem imaš pa tudi takšne, na primer moja sestrična, ki je rodila prvo hčerko pri 23 letih, mi pa govori, da naj imam, zakaj še nimam, mogoče bi pa moj partner rad imel. To je zdaj zelo odvisno od človeka do človeka. Enim se zdi imeti otroka najbolj pomembna stvar na svetu, eni pa na to gledajo bolj, če bo otrok pač bo, če ne, pa pač ne. To je to." (Nana, 32, 2017).

Kljub temu da je Nana v intervjuju povedala, da ji nihče ne govori, da naj ima otroka, ker si njen partner otroka želi, je pri njenem, zgoraj citiranem odgovoru vidno, da jo vseeno ena sorodnica poskuša spodbuditi k ustvarjanju družine na takšen način.

Tudi Tina in Leonida opisujeta sprejemanje in nesprejemanje njunih odločitev s strani sorodnikov in prijateljev podobno. Obe vesta, da si njuni sorodniki želijo, da bi imele otroka kaj kmalu, ampak se niti Tina niti Leonida ne ukvarjata posebej z njihovimi željami in z njihovim odnosom do njunih osebnih odločitev.

"Ne vem, če jo sprejemajo, niti me to posebno ne zanima, ker je to samo med mano in mojim možem. Vem, da si najini oboji starši želijo vnučka, to tudi kdaj povejo, da bi pa zdaj posebej silili v mene, to ne. Vejo, da bova enkrat imela in to je to. Verjetno pa si želijo, da bi bilo to prej, kot pa kasnej." (Leonida, 33, 2017).

"Mislim, če jo sprejemajo... Morajo jo sprejeti, ker je to najina odločitev. Zdaj pa, če je kdo razočaran, me itak ne zanima. Bližnji pa grejo bolj na to, da bi bilo za pričakovati otroka zaradi let, ampak ni nekih velikih pritiskov." (Tina, 32, 2017)

Po pripovedovanju intervjuvanke Maše je videti, da njeni starši in stari starši niso izrazili kakšnega nestrinjanja, nesprejemanja in kritiziranja njenega indiferentnega odnosa do starševstva in otrok, vendar kot je bilo omenjeno že prej, njen mož za razliko od Mašinih staršev ne sprejema njunega življenjskega poteka, ki ne bi vključeval otrok, zato se je tudi Maša odločila, da bo otroka imela, saj se ni nikoli eksplicitno odločila, da si otrok ne želi. Je pa odnos Mašine okolice do žensk, ki ne kažejo izrazite naklonjenosti otrokom, nekoliko odklonilen.

"Ja, saj to je tam bolj na ruralnem območju. Mislim, saj mogoče ni povsod tako, ampak točno tam v mojem kraju, pa prav slovijo po tem, da mora ženska imeti otroka. Tako da, ja, to pa ja, da je čudno, da jaz kot ženska nočem imeti posla z otroki oziroma da nočem kakšnega dojenčka prijeti. Ne, zdaj da ga ne bi hotela prijeti, ampak dojenčki so majhni in mi lahko pade, tako da sem raje, če so bolj vstran. Čeprav od te kolegice dojenčka sem prijela, saj mi ni niti dala izbire, ker mi ga je kar dala v roke. Ampak ja, to pa ja, ne sicer, da bi bilo to zelo verbalizirano, da bi mi

govorili, da sem čudna, ampak ja. Ni direktno, da bi mi kdo očital, da sem hladna, ampak toliko, da sem pač čutila, da je pa to malo tako, tako." (Maša, 36, 2017)

Maša je še opisala sicer samo en, izoliran dogodek, ko se je nekaj let nazaj počutila nesprejeto, celo stigmatizirano v družbi, ker je bila takrat samska, visoko izobrazena ženska brez otrok.

"No, ko si pa že rekla, je bil enkrat en dogodek, ko je hčerka od moje otroške prijateljice imela rojstni dan in sem šla na žurko, ki jo je imela za prijatelje in sorodnike in sem bila tam edina samska in brez otrok, pa mogoče tudi z visoko izobrazbo. No, ne mogoče sem bila edino z visoko izobrazbo. Tudi to je bil mogoče faktor, da se folk z mano ni pogovarjal in me je čudno gledal. Pa še eni komentarji so bili o eni drugi ženski, ki je bila ista kot jaz oziroma je imela iste karakteristike kot jaz in so zelo grdo govorili o njej. Glih zaradi tega, da ima visoko izobrazbo in samo potuje in da je kurba, namesto da bi imela partnerja in otroke in to. To je bil recimo en tak dogodek, ko se cel dan ni nihče pogovarjal z mano. Prva sem prišla na primer tja, ker je to moja soseda in sem se vsedla na sredini na klop za mizo in se noben ni vsedel zraven mene, ampak so se vsi stiskala na drugi strani klopi, ki je bila nasproti mene. To je bil edini taki dogodek, da sem res čutila, da me ljudje ne sprejemajo zaradi tega, ker sem samska in brez otrok. Ampak ni bila to moja kolegica, ampak njeni prijatelji, s katerimi se nismo nikoli družili. To je tudi zagotovo povezano z okoljem, v katerem si oziroma z družbo, s katero se družiš." (Maša, 36, 2017)

Katja in Tina še omenjata, da kdaj, sicer bolj redko, koga zmoti, da dajeta prednost karieri, prostemu času in na splošno bolj svobodnemu vsakdanu, ki ga omogoča življenje brez otrok.

"Prav tako direktno, da bi mi kdo govoril, da sem nezrela pa sebična, to ne, ampak se spomnim enega primera, ko mi je ena kolegica, ki še sploh nima otrok, po tem ko sem rekla, da še hočem biti svobodna, je ona kar rekla..., jah svoboda, ti pa tvoja svoboda. Ampak to je bil osamljen primer. Drugače pa ne, bolj so ti stavki, kdaj bosta že in to." (Katja, 30, 2017)

"Včasih se kdo začudi nad tem, da dajeva zdaj še prednost karieri, eden drugemu in prostemu času." (Tina, 32, 2017)

Ženske, ki so sodelovale v raziskavi, navajajo, da se z vprašanji in komentarji o njihovih načrtih glede rojstva otrok soočajo redkeje kot sem pričakovala, in sicer ne pogosteje kot enkrat mesečno oziroma pride ta tema na plan najpogosteje ob kakšnih družinskih praznovanjih, piknikih in srečanjih. Vprašanja in komentarje o načrtih za starševstvo sorodniki in prijatelji komunicirajo intervjuvankam in njihovim partnerjem zelo nonšalantno, mimogrede in brez večjega poudarka.

"./../ to je zmeraj, ko so družinska kosila, praznovanja srečanja, zmeraj je tako, da lahko še potem drugi zraven skočijo, da vse izgleda bolj kot hec. Ampak kda je pa tudi bolj osebno, ampak to v smislu, vprašanj, kako si, kako služba, kdaj boš imela otroka ali pa, če še nimam otroka. Tako bolj mimogrede." (Katja, 30, 2017)

"Pa to vprašanje pride naprej v kakšnem kontekstu. Ja, na kakšnih družinskih piknikih ali kaj takega, ko pač pogovor nanese na to, ob kakšnih obiskih, če se pogovarjajo o neki tretji ženski, ki je rodila ali kaj takega. Spontano to pride, na vsake toliko. ./../ Mogoče enkrat na mesec?" (Leonida, 33, 2017)

"Pa kakšna praznovanja na primer. Ko pridejo njegovi daljni sorodniki, ker je tam tudi teta, ki je zelo verna in jo že samo po sebi moti, da skupaj živiva in sva neporočena. To je pa vseeno greh (smeh)." (Tina, 32, 2017)

"Pa tako bi rekla, da bolj na družinskih srečanjih in praznovanjih. Sploh od staršev najinih najbolj, od drugih pa ne toliko. Pa tudi oni se bolj tako pogovarjajo o tem med sabo, da bi pa prav meni zdaj nekaj govorili, pa me napadali, to pa ne." (Vesna, 30, 2017)

Nana in Dia omenjata, da pride tema o otrocih na plano, poleg družinskih srečanj, še ob rojstvu otroka, ki se je rodil ženski, ki jo pozna tako intervjuvanka, kot njeni bližnji.

"Jaz bi rekla, da takrat, ko je v bližnji okolici kakšno rojstvo, ali pa res tudi takrat ob kakšnih srečanjih ali družinskih ali prijateljskih se zna postaviti to vprašanje. ./../ To je manj kot enkrat na mesec. Na vsake toliko se zgodi." (Dia, 37, 2017)

"Ja, kakšna družinska srečanja bi rekla, pa to samo, če tema nanese. Ni to zdaj tako, da bi se prav namensko o tem pogovarjali. Pač, če nanese, potem mogoče kdo pokomentira, da bi pa midva zdaj že tudi lahko imela, ker sva že zelo dolgo skupaj, pa ker sva že toliko stariva in tako. /.../ S tem da se ne pogovarjamo preveč o tem, ker jaz kar po hitrem postopku zaprem to temo. /.../ ja, to pa ja, ko kakšna soseda, ali bivša sošolka rodi. Recimo pri takih zadevah pride ta tema rada naprej." (Nana, 32, 2017)

4.4.3 Viri pritiskov

Posamezniki, vršilci pritiskov nad ženskami, ki nimajo otrok, so glede na pričevanja intervjuvank, njihovi predvsem starejši sorodniki, to so starši, stari starši, sorodniki ki živijo v neposredni bližini in prijatelji, ki že imajo otroke, ampak slednji ne v tako velikem številu. Manca v svoji razlagi vira pritiskov še posebej izpostavi starejše sorodnice ženskega spola.

"Mislim, predvsem starejši sorodniki ženskega spola. Predvsem babica, mama, kakšna teta, ki jo velikokrat vidim. Sorodnike moškega spola se ne morem zdaj nobenega spomniti. /.../ Najbolj je vztrajna babica." (Manca, 32, 2017)

"Babica tu pa tam direktno vpraša, pa tašča, pa kdaj pa kdaj ožji sorodniki. Prijateljice pa bolj redko, že kdaj, ampak ne pogosto. /.../ Babica in moja teta, ki je tudi soseda in ima večkrat priliko, da me to vpraša." (Nana, 32, 2017)

Maša in Tina, nasprotno od Mance in Nane, kot glavni vir pritiskov izpostavita sorodnika moškega spola, to sta dedek in partnerjev oče.

"Ja, stari ata predvsem. Starši moji pa ne." (Maša, 36, 2017)

"Ja, najini starši in prijatelji, predvsem po partnerjevi strani, ker so malo starejši od mene in že imajo otroke. /.../ Najbolj bi lahko izpostavila, da je od partnerja oče." (Tina, 32, 2017)

Najpogostejši viri pritiskov pri vseh intervjuvankah so na splošno torej bližnji sorodniki, Leonida in Katja še posebej izpostavita svoji tašči.

"Ja, ja najini starši kdaj kaj povejo, pa včasih še kdo iz širše družine, kdaj omeni kaj tako mimo grede, pa kakšni prijatelji, ki že imajo otroke nama povejo, kako je to fino, pa da naj midva tudi počasi imava. /.../ Pa vsi približno isto. Tašča mogoče najbolj." (Leonida, 33, 2017)

"Moja mama je kul, ona mi ni nikoli. Ampak mama od partnerja in njegova širša družina, pa tudi moja širša družina in prijatelji, ki že imajo otroke. Od njih dobim vedno povabilo v ta klub. Drugače pa moja družina napada bolj mene, od partnerja družina pa bolj naju oba skupaj." (Katja, 30, 2017)

Kot omenjeno, najpogostje vršijo pritiske sorodniki in prijatelji, vendar kot je omenila Nana, so sicer nekoliko redkeje viri pritiskov tudi daljni znanci. Nana opisuje situacijo, v kateri se je znašla pred kratkim, ko je njena znanka pokazala direktno nespoštovanje do Nanine odločitve in odločitve njenega partnerja glede načrtovanja družine.

"Ja, zdaj ravno na morju me je vprašal ena sovaščanka, ki sem jo slučajno srečala, me je kar vprašala, zakaj še nimam otroka oziroma kaj čakam. Celo je rekla mojemu partnerju, da je to itak od moškega odvisno in lahko on po svoje naredi in bom potem mogla imeti otroka. Na tak način. Tako da, ja. Taki primitivni komentarji so od znancev, ali daljnih znancev ali nekoga, ki ga pač bežno poznam." (Nana, 32, 2017)

4.4.4 Strategije za upravljanje z družbenimi pritiski

Strategije za spopadanje z družbenimi pritiski, ki jih uporabljajo ženske, ker (še) nimajo otrok, so za večino intervjuvank podobne. Najpogosteje se poslužijo hitrih, instantnih enosmernih razlag, ki dajo sogovorncu vedeti, da se o tej temi ne želijo več pogovarjati, ali obrnejo celotno temo glede njihovih repoduktivnih načrtov v šalo, ali pa če ocenijo te pritiske kot neprimerne, napore ali nadležne, se odločijo, da jih bodo preslišale in ignorirale.

Manca, Tina in Leonida se, ko pride tema o otrocih na površje v komunikaciji s sorodniki ali prijatelji, odločijo, da bodo temo hitro zaključile s kratko razlago.

"Hm. Ne vem, kakor kdaj. Po navadi ne preslišim, ampak tako zelo na kratko, v stavku ali dveh razložim, da še ni pravi čas in se ne ukvarjam nekaj dosti s tem in jim ne razlagam prav dosti. /.../ Ne, ne bi rekla da se upravičujem. Bolj razložim, kako pa oni to razumejo pa ne vem, pa niti ni pomembno." (Manca, 36, 2017)

"Pa to je zdaj tako različno. Tudi različno od situacije in osebe. Na začetku poskušaš utemeljiti, čez čas, ko pa je že večkrat pa se ti več ne razlagati, da zakaj je tako kot je in se ti ne da upravičevati, zakaj je tako. Takrat samo še tako na kratko, bova že imela in tako. Glede tega bolj agresivnega odzivanja pa tudi. Če je včasih to že preveč, pa lahko tudi koga tako odpraviš." (Tina, 32, 2017)

"Pa domačim povem, da bo, ampak še ne zdaj. Do bo že ko bo, da še naj malo počakajo. Prijateljem povem isto. Ampak jaz ne razpravljam o tem nekaj na dolgo in široko. To je moja osebna stvar in samo povem, da že bo in to je to. Ne spuščam se preveč v to temo." (Leonida, 33, 2017)

Intervjuvanka Nana, če je le možno, se raje odloči za ignoriranje dotične teme, če pa je prisiljena v pogovor, pa se tudi odloči za hitro razlago, da bi se pogovor kar najhitreje preusmeril na drugo temo.

"Bolj ali manj, če je možno preslišim in preskočim to temo. Če se da, ne odgovarjam in ne komentiram. Ali pa pač, če že moram odgovorim, da se še nisva odločila za to in ko bo čas za to, se bova, ne razlagam pa, zakaj, kako in to. To nič ne razlagam. V glavnem na kratko povem, da se pač nisva odločila, ker imava še druge stvari in ko se bova odločila, bova že imela." (Nana, 32, 2017)

Katja, pri kateri je opaziti, da se mora med vsemi intervjuvankami najpogosteje spopadati s pritiski, ima že vnaprej pripravljene odgovore, ki jih vedno znova uporablja. S temi odgovori poskuša sogovorncu razložiti svojo situacijo, vendar opaža, da nobena razlaga ni dovolj dobra, da bi ljudje v njeni okolici razumeli in spoštovali njeno stališče glede prelaganja materinstva v nedoločen čas v prihodnosti.

"Ja, čisto odvisno. Če imam tak dan, da se mi ne da..., enkrat sem že res rekla, da če se jim ne zdi, da je to stvar mene in mojega partnerja in so bili mogoče minimalno

užaljeni, ampak so mi dali potem mir. Drugače pa, ja, imam te standardne odgovore pripravljene. Na primer da ne še, da moram najprej dobiti službo, to najpogosteje povem in potem tudi speljem pogovor na to temo. Drugače pa nimam pametnega odgovora, ker ga še sama iščem. Se mi zdi da nič ne pomaga, se mi zdi da so gluhi za to temo. Oni imajo v glavi, da moraš imeti otroka in to je to, sploh me ne slišijo na to temo. /.../ probam se jim približati na neki razumni ravni, ampak v bistvu nič ne zaleže. Oni pač pravijo, da imej otroka in to je to. Tisti drugi ima še slabše, pa je imel otroka. Mislijo, da moraš pač imeti otroka, vse ostalo se bo pa pač magično uredilo." (Katja, 30, 2017)

Na drugi strani pa je intervjuvanka Vesna, za katero se zdi, da je deležna najmanj pritiskov iz okolice zaradi njene odločitve, da daje trenutno prednost karieri in svojemu podjetju. Razumljivo je, da zaradi tega doživlja vprašanja in komentarje glede njenih osebnih odločitev kot manj agresivne in vsiljive, zato jih tudi interpretira kot dobronamerne in neškodljive, kar se vidi tudi v njenem odgovoru.

"Ma ne, ne vzamem jaz to tako tragično. To je tako, en dobro namerni namen in nič grdo. Tako da jaz potem to zavijem nekako v smislu, da že bo, ko bo in bo in potem pri tem ostane. Saj pravim, to res ni tako na grdi način oziroma da bi mi šlo to tako na živce. Jaz to včasih tudi malo preslišim in je." (Vesna, 30, 2017).

Intervjuvanke se torej, če se le da, odzivajo na vprašanja in komentarje sorodnikov in prijateljev o njihovem nematerinstvu mirno, s hitrimi razlagami in nekonfliktno. Čisto vse intervjuvanke so povedale, da se nikoli ne zlažejo, da otrok ne morejo imeti, da bi se izognile nadaljnjemu izpraševanju in kritiziranju. Situacija je nekoliko drugačna, ko jih o njihovih intimnih zadevah sprašujejo in kritizirajo znanci oziroma ljudje, ki jih poznajo zelo bežno. Intervjuvanke takšnim ljudem odgovorijo kdaj tudi bolj odločno in jim dajo vedeti, da je to njihova osebna stvar, ki se jih ne tiče.

"Ja, če se da, probam ignorirat. Če pa to ne gre, pa samo povem, da pač še nimam in to je to. Nič jaz to ne razlagam, niti nič, ker to je pa res osebna stvar. Če pa še naprej rinejo v mene, pa povem, da je to samo moja stvar in stvar mojega moža in da sva se tako odločila in da sva tako srečna in to je to. Nisem nesramna ali kaj, pač povem tako, da drugi ve, da je te teme konec." (Leonida, 33, 2017).

"Ja, lahko bi se reklo, da nastopim bolj agresivno. Mislim to, pa res. Če je bežno poznanstvo, je pa to res samo moja osebna stvar in pač to tudi povem, kdaj bolj tako neposredno. Če pa je tesnejše poznanstvo pa tako ali tako poznajo mojo situacijo. /.../ Tistim, ki jih bežno poznam, sploh ne razlagam in ne upravičujem svojega trenutnega statusa. Povem pač, da je tako življenje nanoslo in zaenkrat še nimam, bom pa verjetno imela." (Dia, 37, 2017)

Na koncu intervjuja sem vse ženske vprašala, kakšna čustva ali občutja jim ti pritiski iz okolice vzbujajo. Razen Katjinega odziva, ki se poleg svojih dvomov, če si otroka v prihodnosti zares želi ali ne, sooča tudi s pritiski družine in prijateljev pogosteje kot vse ostale intervjuvanke, so odzivi vseh ostalih žensk enaki. Ali so omenjenih ponavljajočih vprašanj in komentarjev že naveličane, ali pa so do njih popolnoma indiferentne.

Katja je povedala, da ji tema in pogovarjanje o njenih načrtih za prihodnost vzbuja:

"/.../ jezo, strah, dvome, zafrustriranost, tudi zafrustriranost s sabo, ker jaz sem ful taka da enkrat bi, potem spet ne. Ne vem, no. Ja in potem ko dobim na družinskih praznovanjih še te pritiske, me še bolj potre. Če bi jaz na primer imela vse točno razjasnjeno, se me ne bi tako dotaknilo, zdaj pa ker nimam čisto razjasnjeno, se me bolj dotakne." (Katja, 30, 2017).

Manca in Tina, ki je včasih sicer čutila tudi jezo, občutita sedaj predvsem naveličanje.

"Pa ne bi rekla žalostna, jezna včasih. Včasih me je mogoče jezilo, zdaj pa tako... bolj eno naveličanje tega enega in istega. Ampak pač se distanciram od tega, ker je to najina stvar, to je moja stvar. Se mi zdi, da tudi moj poklic pripomore k temu, da poskušam razumeti ostale, zakaj je to tako pričakovano in zakaj me to sprašujejo." (Tina, 32, 2017)

"Mogoče bi rekla, da sem že malo naveličana." (Manca, 32, 2017)

Dia in Leonida sta indiferentni do vprašanj in komentarjev glede njunih reproduktivnih izbir, ki pri njima ne vzbujajo nobenih posebnih občutij. Dii se zdijo omenjena vprašanja normalna glede na njeno starost, jih tudi pričakuje, razume, zakaj ji jih ljudje postavljajo in jih zato ne

jemle preveč resno. Leonida se svoje izbire, da še ne bo imela otrok, dobro zaveda, jo tudi dojema kot pravilno, zato nimajo različna vprašanja in komentarji o pravilnosti njenih odločitev nobenega vpliva nanjo.

"Ne, jezna nisem, pa žalostna tudi ne. Vseeno mi je. Jaz vem, zakaj nimam še otrok, vem, da jih bom verjetno tudi imela in to je to. Ne ukvarjam se jaz preveč s tem. Res ne." (Leonida, 32, 2017).

"Pa ne bi rekla, da jezno ali žalostno, ker dejansko, če pogledamo starost in vse skupaj, sem res že v tistih letih, ko jih večina že ima otroke, tako da se mi zdi to vprašanje normalno. Je pa res, tako kot sem že povedala, da je to čisto moja stvar, če bom imela ali ne. Lahko bi rekli, da sem indiferentna, to vprašanje pri meni ni nič posebnega." (Dia, 37, 2017).

5 DISKUSIJA

Na podlagi pregleda relevantne literature v prvem delu magistrske naloge lahko potrdim izhodiščno tezo, ki pravi, da so ženske, ki se za otroka ne odločijo, stigmatizirane in doživljajo številne družbene pritiske. Materinstvo je v zahodni družbi, kljub različnim spremembam in napredkom, še vedno močno povezano z žensko identiteto in vsakršno odstopanje od družbenih norm se sankcionira s stigmatiziranjem nosilca hibe, ki je v tem primeru ženska brez otrok in s pritiskanjem na njih, da bi popravile svoje, za družbo nenormalne izbire in postale matere.

Ženska je preko vloge matere zaradi svoje specifične reproduktivne funkcije ujeta med naravo in kulturo. Družbena sfera ženske je biološko določena, kontradiktorno pa je, da ta biološkost sploh ni naravna kot taka, ampak je v resnici družbena. Sposobnost rojevanja otrok je izključno lastnost žensk in je iz biologije izpeljana značilnost, ki pa je paradoksalno družbeno konstruirana. To pomeni, da se na podlagi družbene konstrukcije razumevata materinstvo in ženskost kot družbena vloga, ki jo igra ženska (Švab 2001, 96-102).

Materinstvo spremlja zelo trdna ideologija, ki je z reprodukcijo vezana na naravo in ravno to je eden izmed mnogih razlogov, da je v sferi družinskega življenja zelo malo sprememb. Biološka določenost ženske ima ključno vlogo glede njenega položaja v družbi in zasebnosti.

Kot je bilo omenjeno že prej, je ženska bližje naravi in materinstvo je njena naravna vloga. Med tem pa družbeni atributi v zahodni kulturi, ki so vezani na naravo, ostajajo najbolj nespremenljiva konstanta v človeškem bivanju. Na podlagi tega lahko tudi razumemo, zakaj se materinstvo, ki velja za naravno, skozi zgodovino najmanj spreminja, saj se spreminjajo samo tisti segmenti, ki so najbolj družbeni in najmanj biološko determinirani. Identiteta matere ostaja v zahodni kulturi imuna na postmoderne spremembe in ostaja nespremenjena (Švab 2001, 95-96).

Trditve kot so, da mora vsaka ženska postati mati, da mati potrebuje svojega otroka in da otrok potrebuje mater, ki pogosto spremljajo materinstvo, ni mogoče dokazati kot resnične (Oakley 2000, 236), vendar pa imajo v vsakdanji družbi še vedno veliko težo in veljajo za resnične. Takšna prepričanja, ki so močno zakoreninjena v zavest ljudi, vodijo do stigmatiziranja in zavračanja žensk, ki svojega življenja ne živijo po družbeno sprejetih normah. Ženske, ki so poročene ali v dlje časa trajajoči partnerski zvezi in so v letih, ko se za njih pričakuje, da bodo imele otroka, vendar ga nimajo, so tarča različnih družbenih pritiskov, katerih edini namen je spraviti ženske, ki odstopajo od norm, nazaj v normativne okvire. Družba, ki svet okoli sebe ločuje na slab in dober ter pravilen in nepravilen na podlagi ustaljenih norm ki jih pozna, vidi kot dobro in normalno žensko tisto žensko, ki je poročena in ima otroke. Interpretacija materinstva iz devetnajstega stoletja še vedno vpliva na sedanje razumevanje primerne vloge žensk v družbi. Cherry navaja študijo, v kateri so sociologi ugotovili, da ljudje pripisujejo poročenim materam najbolj pozitivne osebne lastnosti v primerjavi z ženskami na splošno ali z ločenimi materami, mačehami in neporočenimi materami (Cherry 2001, 103).

Nobena od intervjuvank, ki so sodelovale v intervjujih, se ni odločila, da otroka sploh ne bo imela. Vse intervjuvanke čutijo, da si trenutno otroka ne želijo, niso pripravljene na vlogo starša, ali pa zaradi prekinitve in iskanja novega partnerja še niso imele možnosti. Vendar se kljub temu, da nobena od intervjuvank ni jasno izrazila, da si otroka ne želi, soočajo z družbenimi pritiski glede svojga življenja, v katerem po družbenih normativih manjka otrok. Vse intervjuvanke so zaradi različnih razlogov odločitev za materinstvo predstavile za nekaj let v prihodnost.

Lesthaeghe (v Ule in Kuhar 2003, 108-109) našteva različne dejavnike, ki vplivajo na upadanje rodnosti in na prelaganje odločitve za starševstvo. Dejavniki so naslednji: višja

izobraženost in ekonomska neodvisnot žensk, ustvarjanje uspešne kariere in tekmovalnost na delovnem mestu, visoke potrošne aspiracije, visoko cenjenje postmaterialističnih vrednost, kot so samouresničevanje, etična avtonomija, svoboda pri izbilih, sprejemanje nekonvencionalnih odločitev in stvari, potem še velik poudarek na prostem času, kakovosti življenja in možnosti ohranjanja odprte prihodnosti. Pomemben dejavnik pri prelaganju starševstva in padanju rodnosti je tudi stanovanjsko vprašanje in slabe možnosti reševanja le-tega, potem še tudi fleksibilnost trga dela, nezaposljivost mladih in osvobojenost od tradicionalnih norm ter učinkovita kontracepcija in možnost splava. Ne gre zanemariti tudi občutka, da ženski biološka ura še ne tiktaka, ali slabega zgleda iz izvorne družine. Pomembna dejavnika sta tudi visok standard udobja, ohranjanje le-tega in težnja po svobodi.

Vse intervjuvanke, ki so sodelovale v raziskavi, imajo visoko izobrazbo, na primer intervjuvanka, ki ima ved vsemi respondentkami najnižjo izobrazbo, je univerzitetno diplomirana socialna delavka, za kar se je izobraževala do približno 25. leta, dve intervjuvanki pa imata dokončan magisterij in doktorat znanosti, kar pomeni, da je njuno izobraževanje trajalo do 30. leta oziroma še dlje. Romeu Gordo (2009, 58) pride v svoji raziskavi do sklepa, da nemške ženske z višjo izobrazbo in daljšo kariero prelagajo materinstvo bolj in dalj časa v primerjavi z ženskami z nižjo izobrazbo in s krajšo kariero. Materinstvo prelagajo tudi ženske, ki zaslužijo manj in zaradi tega tudi prispevajo manj v skupno gospodinjstvo, na drugi strani pa ženske, ki zaslužijo več, ne prelagajo odločitve za materinstvo tako pogosto, niti tako dolgo, razlog za to pa je najti v njihovi finančni stabilnosti in preskrbljenosti.

Prvo raziskovalno vprašanje, na katerega sem poskušala odgovoriti s podatki, pridobljenimi v kvalitativni raziskavi sprašuje, kdo in na kakšen način najpogosteje vrši pritisk nad ženskami, ki otrok (še) nimajo? Ugotovila sem, da najpogosteje vršijo pritisk nad ženskami, ki nimajo otrok, bližnji sorodniki, tukaj moram še posebej izpostaviti starejše ženske sorodnice, in pa prijatelje, ki so že tudi sami starši. Pritiski se najpogosteje manifestirajo v štirih oblikah.

Prva oblika so vprašanja o reproduktivnih načrtih ženske ali para. Ta vprašanja so praviloma časovno usmerjena in sprašujejo, kdaj bosta oba s partnerjem imela otroka oziroma kdaj ga načrtujeta. Tukaj vršitelji pritiskov radi samoumevno sklepajo, da si par želi imeti otroka in je samo vprašanje časa, kdaj se bo to zgodilo.

Druga oblika manifestacije pritiskov so tudi vprašanja, le da so drugače zastavljena. Ta vprašanja kličejo po utemeljevanju in razlaganju, zakaj ženska še nima otroka. Glede na analizo empiričnih podatkov se pri takšnih vprašanjih najpogosteje naslavlja samo enega od partnerjev, to je najpogosteje ženska. Vprašanja takšne oblike se najpogosteje glasijo, "Kaj še čakaš?", "Zakaj še nimaš otroka?" in podobno.

Tretja oblika pritiskov so povabila, najpogosteje prijateljev, ki že imajo otroke, da naj se intervjuvanka in njen partner tudi odločita za otroka. Pri takšnih pritiskih se obravnavanemu paru predstavljajo prednosti in veselje, ki ga prinese otrok v življenje para.

Četrta oblika pritiskov pa so trditve ali opozorila, ki jih vršilci pritiskov naslavlja na žensko, ki otrok nima. Namen teh trditvev je v prvi vrsti spodbuditi žensko, da se odloči imeti otroka čim prej, s tem da se jo opozarja na njena leta in približevanja konca rodne dobe, kot tudi s tem, da se ženski govori, da je tveganje za zaplete pri nosečnosti in porodih večje in najpomembnejše, da se otrok lahko rodi z različnimi hibami, če je mati ob prvi nosečnosti starejša.

Drugo raziskovalno vprašanje, na katerega sem poskušala odgovoriti z analizo empiričnih podatkov sprašuje, kakšne strategije imajo ženske, ki otrok (še) nimajo pri soočanju s temi pritiski? Ugotovila sem, da uporabljajo ženske, ki so sodelovale v raziskavi, predvsem tri načine, ko se odzivajo na družbene pritiske, povezane z njihovim nematerinstvom.

Prvi način je ponujanje hitrih razlag. Ženske uporabljajo to taktiko pogosto, in sicer tako, da zelo na hitro povedo, zakaj (še) nimajo otrok, najpogosteje kot razloge naštejejo kariero, nestabilno zaposlitev in nesigurno ekonomsko situacijo, ki jo spremljajo danes pogoste prekarne zaposlitve.

Drugi način soočanja s pritiski so navidezna zagotovila. Pri tej strategiji ženske na vprašanja o načrtovanju otroka odgovarjajo, da je otrok v planu, da ga s partnerjem načrtujeta, samo ne še čisto takoj. Ta strategija odpravi stigmo, ki spremlja nematerinstvo z zagotovitvijo, da je otrok zagotovo v načrtu, samo ni še točno dolčeno, kdaj.

Zadnji, tretji način, pa je preprosto ignoriranje vprašanj in kritik, ki se tičejo intervjuvankinih načrtov glede rojstva otrok in napeljevanja pogovora na drugo temo. Tega načina se

poslužijo, ko se dotična vprašanja pogosto pojavljajo in ko pogovor ni fokusiran na temo o rojstvu otrok, ampak pride omenjena tema v pogovor mimogrede.

Vzorec osmih žensk, ki sem ga zbrala za namene te magistrske naloge, ni reprezentativen, da bi ga lahko posplošila na vse ženske, stare med 30 in 40 let, ki so brez otrok, kljub temu pa sem lahko s pomočjo pregleda relevantne literature in empiričnega dela odgovorila na raziskovalni vprašanji. Ob analizi empiričnega dela sem ugotovila, da bi lahko raziskavo izboljšala, če bi si izbrala enotnejši vzorec, konkretnije vzorec žensk, ki so stare med 30 in 35 letom in so v partnerski zvezi minimalno pet let. Na vzorec žensk do 35 let bi se omejila zaradi opažanja pri analizi empiričnih podatkov, da pri intervjuvanki Dii, ki je stara 37 let, družbeni pritiski, predvsem iz strani njene družine, niso več tako močni, kot pri ostalih intervjuvankah, kar pripisujem sprjaznjenju sorodnikov, da Dia otrok verjetno zaradi približevanja koncu rodne dobe več ne bo imela.

Raziskavo bi lahko nadaljevala v obliki longitudinalne študije, v kateri bi spremljala ženske, ki so sodelovale v raziskavi skozi dobo nekaj let, kjer bi opazovala, če se je njihovo prelaganje materinstva končalo z rojstvom otroka, ali zaradi prelaganja materinstva otroka nikoli niso dejansko imele in kako so se same, partner in okolica s tem spopadli.

6 SKLEP

Intervjuvanke, ki so sodelovale v raziskavi, so kljub socializaciji, ki jih je učila, da je materinstvo njihova naravna vloga in da si vsaka normalna ženska želi otroka, ki pooseblja tudi največji dosežek in veselje v življenju ženske, same pri sebi ugotovile, da si otroka trenutno ne želijo in da kljub vseživljenskemu prepričevanju, da imajo materinski gon, ki jim omogoča instinktno skrb za dojenčka, se za skrb za otroka vseeno še ne čutijo pripravljene.

Ženske se ne rodijo z željo po materinstvu, ampak to željo vpelje v njih kultura, kot se tudi ženske ne rodijo z znanjem, kako biti mati, ampak se le-te priučijo. Koncepta materinskega gona, ki ženske vodi po materinski poti, znanost za enkrat še ne more dokazati. Res je, da porod sproži nekatere hormonske spremembe, ampak te spremembe ne povzročijo samodejnega prehoda iz biološke matere v psihološko in družbeno mater (Oakley 2000, 215).

Feministične teorije so dokazale, da se veliko žensk sooča z neskladnostjo med tem, kako one vidijo svet in med tem, kako družba definira žensko identiteto, še posebej v povezavi s

spolnostjo in materinstvom. Te neskladnosti pa lahko vodijo do občutka krivde, strahu, tesnobe in do občutka izključenosti in ambivalentnosti (Letherby in Williams 1999, 719). Glede na to, da ženske, ki so sodelovale v raziskavi, niso sprejele dokončne odločitve, da otroka ne bodo imele, in to vedo tudi ljudje v njihovi bližnji okolici, intervjuvanke ne čutijo krivde, izključenosti in strahu, saj nadzorujejo trenutno stigmo nematerinstva s tem, da so si pustile odprto možnost, da bodo otroka v prihodnosti vseeno imele, o čemer je informirana tudi njihova okolica, ki zaradi tega ne vrši tako močnega pritiska. Intervjuvanke se kljub družbenim pritiskom in prisilnemu enačenju ženske in materinske identitete ne ozirajo na ideologijo obveznega materinstva, ampak se odločajo po lastnih željah in zmožnostih in sprejemajo odločitve po lastnih občutkih, kljub temu da te odločitve nujno ne spadajo v normativne okvire pronatalno usmerjene družbe.

Mlade odrasle ženske so dvojno obremenjene in razcepljene med družbenim pritiskom, da morajo postati matere in željo po ekonomski samostojnosti in poklicni karieri. Konkruenca na trgu dela je huda še posebno za mlade odrasle ženske, ki po dolgotrajnem šolanju iščejo prvo zaposlitev, kjer potencialnemu delodajalcu ne morejo ponuditi nič drugega kot pripravljenosti za trdo delo in obljubo, da še vsaj nekaj let ne nameravajo imeti otrok. To dvoje delodajalcu, ki ima na izbiro še mladega moškega in žensko-mater v tridesetih letih ne pomeni veliko. Mlade odrasle ženske so tako prisiljene najti sredinsko pot med ideologijo obveznega materinstva pronatalno usmerjene družbe in lastnimi ambicijami, ki vodi do dveh koncev; eden je preloženo materinstvo v prihodnost, ko bo kariera ženske že dovolj razvita, drugi pa je preloženo materinstvo, ki se s pretekom rodne dobe ženske ni nikoli končalo z rojstvom otroka.

Kljub podaljševanju mladosti in vedno starejših ženskah, ki prvič postanejo matere, je ideologija obveznega materinstva še vedno močno vpeta v zahodno družbo in potrebno bo še zelo veliko časa, da bomo postali do žensk, ki nikoli niso rodile otrok, spoštljivi in razumevajoči.

7 LITERATURA

1. Cherry, April. 2001. Nurturing in the Service of White Culture: Racial Subordination, Gestational Surrogacy, and the Ideology of Motherhood. *Texas Journal of Women and the Law* 10 (2): 83–128.
2. Chodorow, Nancy. 1978. *The reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
3. Cranny-Francis, Anne, Wendy Waring, Pam Stavropoulos in Joan Kirkby. 2003. *Gender Studies: Terms and Debates*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
4. DeLyser, Gail. 2012. At Midlife, Intentionally Childfree Women and Their Experiences of Regret. *Clinical Social Work Journal* 40(1): 66–74.
5. Dia. 2017. Intervju z avtorico. Murska Sobota, 30. junij.
6. Doane, Mary Ann. 1987. *The Desire to Desire. The Woman's Film of the 1940's*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
7. Douglas, Susan J. in Meredith W. Michaels. 2004. *The Mommy Myth: The Idealization of Motherhood and How It Has Undermined Women*. New York: Free Press.
8. Durham, Wesley. 2008. The Rules-Based Process of Revealing/Concealing the Family Planning Decisions of Voluntarily Child-Free Couples: A Communication Privacy Management Perspective. *Communication Studies* 59(2): 132–147.
9. Firestone, Shulamith. 2003. *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

10. Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnost: spolnosti, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba *cf.
11. Goffman, Erving. 2008. *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Maribor: Aristej.
12. Hill, Leslie Ann. 2014. The Gender Trap: Parents and the Pitfalls of Raising Boys and Girls. *Journal of Gender Studies* 23 (3): 325–326.
13. Jogan, Maca. 1986. *Ženska, cerkev in družina*. Ljubljana: Delavska enotnost.
14. --- 1990. *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
15. Joy Green, Fiona. 2004. Feminist Mothers: Successfully Negotiating the Tension between Motherhood as "Institution" and "Experience". V *From Motherhood to Mothering: The Legacy of Adrienne Rich's Of Woman Born*, ur. Andrea O'Reilly, 125–137. Albany: State University of New York.
16. Kačičnik, Sara. 2006. Revolucija spolnih vlog – ženske brez otrok. *Socialna pedagogika* 10 (4): 407–28.
17. Katja. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 27. junij.
18. LaMastro, Valerie. 2001. Childless by choice? Attributions and attitudes concerning family size. *Social Behavior & Personality* 29(3): 231–244.
19. Lax, Ruth F. 2006. Motherhood is unending. V *Motherhood in the Twenty-First Century*, ur. Miriam Alizade, 1–10. London: H. Karnac Books Ltd.
20. Leonida. 2017. Intervju z avtorico. Murska Sobota, 1. julij.

21. Letherby, Gayle. 1999. Other Than Mother and Mothers as Others. The Experience of Motherhood and Non-motherhood in Relation to »Infertility« and »Involuntary Childlessness«. *Women's Studies International Forum* 22 (3): 359–372.
22. Letherby, Gayle in Catherine Williams. 1999. Non-motherhood: Ambivalent Autobiographies. *Feminist Studies* 25 (3): 719–728.
23. Lupton, Deborah. 1998. *The Emotional Self: A Sociocultural Exploration*. London: Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
24. Manca. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 28. junij.
25. Maša. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 29. junij.
26. Matthews, Elise in Michael Desjardins. 2017. Remaking Our Identities: Couples' Experiences of Voluntary Childlessness. *Family Journal* 25(1): 31–39.
27. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
28. Mitchell, Juliet. 1966. *Women: the Longest Revolution*. Dostopno prek: <http://bit.ly/2rJ7kpf> (27. maj 2017).
29. Moller Okin, Susan. 1997. Families and Feminist Theory: Some Past and Present Issues. V *Feminism and families*, ur. Hilde Lindemann Nelson, 13–26. New York, London: Routledge.
30. Moore, Henrietta L. 1996. Mothering and social responsibilities in a cross-cultural perspective. V *Good Enough Mothering? Feminist perspectives on lone mothering*, ur. Elizabeth B. Silva, 58–75. London: Routledge.
31. Morgan, David L. 2014. *Integrating qualitative and quantitative methods: a pragmatic approach*. London: SAGE.

32. Nana. 2017. Intervju z avtorico. Murska Sobota, 1. julij.
33. Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: založba/*cf, 2000.
34. Park, Kristin. 2002. Stigma Management Among the Voluntarily Childless. *Sociological Perspectives* 45 (1): 21–45.
35. Peterson, Helen. 2015. Fifty shades of freedom. Voluntary childlessness as women's ultimate liberation. *Women's Studies International Forum* 53: 182–191.
36. Peterson, Helen in Kristina Engwall. 2013. Silent bodies: Childfree women's gendered and embodied experiences. *European Journal of Women's Studies* 20(4): 376–389.
37. Purdy, M. Laura. 1997. Babystrike!. V *Feminism and families*, ur. Hilde Lindemann Nelson, 69–75. New York, London: Routledge.
38. Rajgelj, Urška. 2008. *Med samouresničitvijo in družbenimi pričakovanji: odnos univerzitetno izobraženih do rodnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
39. Renner, Tanja, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.
40. Rich, Adrienne. 2003. *O lažeh, skrivnostih in molku*. Izbrani eseji, 1966-1978. Ljubljana: ŠKUC.
41. Romeu Gordo, Laura. 2009. Why Are Women Delaying Motherhood in Germany?. *Feminist Economics* 15(4): 57–75.
42. Ross, Lynda Rachele. 2016. *Interrogating Motherhood*. Edmonton: Athabasca University Press.
43. Ruddick, Sara. 1997. The Idea of Fatherhood. V *Feminism and families*, ur. Hilde Lindemann Nelson, 205–220. New York, London: Routledge.

44. Sieder, Reinhard. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
45. Silva, Elizabeth Bortolaia. 1996. The transformation of mothering. V *Good Enough Mothering? Feminist perspectives on lone mothering*, ur. Elizabeth B. Silva, 10–36. London: Routledge.
46. Smart, Carol. 1996. Deconstructing motherhood. V *Good Enough Mothering? Feminist perspectives on lone mothering*, ur. Elizabeth B. Silva, 37–57. London: Routledge.
47. Stockey Bridge, Michaela. 2015. Ideologies of Motherhood: Meaning Making and Decision Making around Paid Work in a West Ryde Playgroup. *Anthropology of Work Review* 36 (2): 87–96.
48. Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
49. Therior, Nancy. 2015. *Mothers and Daughters in Nineteenth-Century America: The Biosocial Construction of Femininity*. Lexington: University Press of Kentucky.
50. Tina. 2017. Intervju z avtorico. Murska Sobota, 30. junij.
51. Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: Spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: FDV.
52. Vesna. 2017. Intervju z avtorico. Ljubljana, 28. junij.
53. Vidmar Horvat, Ksenija. 2013. *Zamišljena mati: spol in nacionalizem v kulturi 20. stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
54. Walters, Suzana Danuta. 1992. *Lives Together/Worlds Apart. Mothers and Daughters in Popular Culture*. Berkeley: University of California Press.

55. Wilson, Kristin. 2014. *Not Trying: Infertility, Childlessness, and Ambivalence*. Nashville: Vanderbilt University Press.